

**Huoltajan oikeusasema lastensuojelutarpeen
selvityksessä**

Jenni Tyvitalo (0147523)
Pro gradu – tutkielma
14.4.2010
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Lapin yliopisto
jhaapsaa@ulapland.fi

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Huoltajan oikeusasema lastensuojelutarpeen selvityksessä

Tekijä: Jenni Tyvitalo

Koulutusohjelma/oppiaine: julkisoikeus

Työn laji: Pro gradu -työ_x_Sivulaudaturtyö__Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: X, 94 lehteä

Vuosi: kevät 2010

Tiivistelmä: Lastensuojelun asiakkuus alkaa viranomaisen päätöksestä tehdä lastensuojelutarpeen selvitys tai joissain tilanteissa kyseeseen tulee myös kiireellinen interventio perheen elämään. Lastensuojelun tarkoituksena lapsen oikeuksien turvaaminen ja siis asiakkaana on lapsi. Kuitenkin lastensuojelussa puututaan aina konkreettisella tasolla perheen elämään. Lastensuojelun vaikutukset ulottuvat erityisesti huoltajan oikeuksiin, mikä edellyttää myös huoltajan oikeusaseman erillistä tarkastelua lastensuojelutoimenpiteissä. Huoltajan oikeuksien esiin nostaminen sekä näiden oikeuksien tarkasteleminen systemaattisesti edellyttää, että myös huoltaja nähdään lastensuojelussa lapsen kanssa rinnakkaisessa asiakkuudessa.

Työn tutkimusmetodina on lainoppi. Tutkimuksessa tarkastellaan viranomaisen toimivaltaa säänteleviä normeja lastensuojelutarpeen selvittämisessä. Tutkimuksessa tuodaan esille millä tavoin ja millä edellytyksillä viranomaisella on oikeus tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Viranomaisen toimivaltaa määrittää erityisesti lapsen oikeuksien turvaaminen ja lapsen edun toteuttaminen. Lapsen etu on käsitteenä kuitenkin abstrakti, eikä siksi ole sellaisenaan riittävä oikeudellinen argumentti. Tutkimuksessa tuodaan esille lapsen edun oikeudellista sisältöä ja sen merkitystä osana viranomaisen toimivaltaa.

Tutkimuksessa tuodaan esille viranomaisen toimivallan pohjalta, millä tavoin huoltajan oikeusasemaan konkreettisesti lastensuojelutarpeen selvityksessä puututaan. Erityistä näkökulmaa huoltajan oikeusasemaan antavat perus- ja ihmisoikeudet, joista on myös muotoutunut viranomaisen harkintavaltaa rajoittavia oikeudellisia periaatteita. Lastensuojelutarpeen selvityksessä on otettava huomioon myös huoltajalle laissa turvattu oikeus lapsen huoltoon. Lastensuojelutarpeen selvitys on luonteeltaan tosiasiallista julkisen vallan käyttöä, mistä johtuen huoltajan oikeusaseman tarkastelussa korostuvat erityisesti viranomaisen harkintavaltaa rajoittavat oikeudelliset periaatteet.

Viranomaisella on velvollisuus tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Joissain tapauksissa lastensuojelutarpeen selvitys voi olla aiheetonta, ja ikävien seurausten välttämiseksi viranomaisen tulee kiinnittää huomio toimivallan laajuuden arviointiin. Tutkimuksessa tuodaan esille huoltajan eri oikeuksin saamaa painoarvoa. Tässä näkökulmassa tarkastellaan myös tapauskohtaisia tekijöitä lastensuojelutarpeen selvityksessä. Viranomaisen toimivalta ja huoltajan oikeusasema tulee olla keskinäisessä tasapainossa, joka reaalisesti muotoutuu lapsen edun arvioinnin perusteella.

Avainsanat: lastensuojelu, lastensuojelutarpeen selvitys, yksityiselämän suoja, lapsen etu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_

(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYSLUETTELO:

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	1
1.2 TUTKIMUKSEN NORMATIIVISESTA JA KÄSITTEELLISESTÄ TAUSTASTA.....	4
1.2.1 Uusi lastensuojelulaki ja lastensuojelutarpeen selvitys.....	4
1.2.2 Viranomaisen toimivalta ja harkintavalta	9
1.3 TUTKIMUSMETODI JA TIETEELLINEN VIITEKEHYS.....	13
2 PERUSOIKEUKSIEN MERKITYS OIKEUSSUHTEEN MÄÄRITTÄMISESSÄ	18
2.1 VIRANOMAISEN JA ASIAKKAAN VÄLISEN OIKEUSSUHTEEN NORMATIIVISET LÄHTÖKOHDAT	18
2.2 PERUSOIKEUKSIEN YLEISET RAJOITUSPERUSTEET JA OIKEUS HYVÄÄN HALLINTOON	22
2.3 IHMIS- JA PERUSOIKEUKSIEN TULKINNALLINEN HARMONISOINTI – ESIMERKKINÄ PERUSTUSLAIN 10 §	26
2.4 PERUSOIKEUKSIEN OPTIMOINTI JA PERUSOIKEUSPUNNINTA.....	30
3 LAPSEN ETU LASTENSUOJELUTOIMENPITEIDEN TAUSTALLA	36
3.1 LAPSEN ETU OIKEUSTIETEELLISESSÄ AJATTELUSSA	36
3.2 LAPSEN EDUN NORMATIIVINEN JA REAALINEN ARGUMENTAATIO LASTENSUOJELUSSA	39
4 LAPSEN TUEN TARPEEN SELVITTÄMINEN.....	44
4.1 LAPSIKESKEINEN TYÖSKENTELYOTE	44
4.2 YHTEYDENPITO MUIHIN TAHOIHIN.....	49
4.3 ASIAKKAAN TIETOJEN ANTAMISEN JA SAAMISEN EDELLYTYKSET	53
5 HUOLTAJAN OIKEUS YKSITYISYYTEEN	57
5.1 YKSITYISELÄMÄN SUOJA JA PERUSOIKEUKSIEN RAJOITUSEDELLYTYKSET.....	57
5.2 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS OSANA HUOLTAJUUTTA.....	63
5.3 HYVÄN HALLINNON OIKEUSPERIAATTEET LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITYKSESSÄ	68
6 HUOLTAJAN JA LAPSEN OIKEUKSIEN YHTEENSOVITTAMINEN.....	74
6.1 ERI PUNNINTANORMIEN VÄLISESTÄ PAINOARVOSTA	74
6.2 TAPAUSKOHTAISTEN TEKIJÖIDEN TARKASTELUA	79
6.3 LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITYSTÄ MÄÄRITTÄVÄSTÄ SÄÄNTELYSTÄ	86
7 POHDINTA.....	91

VIRALLISLÄHTEET

HE 309/1993 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 137/1999 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 184/1999 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

HE 252/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 225/2009 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain, vankeuslain 4 ja 20 luvun sekä tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:n muuttamisesta.

KK 156/2009 vp - Päivi Lipponen /sdp.

KM 1992:3. Perusoikeuskomitean mietintö.

PeVL 25/1998 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä henkilötietolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 7/2000 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

PeVM 25/1994 vp.

Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

LYHENTEET

asiakaslaki	laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812
dnro	diaarinumero
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
julkisuuslaki	laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
KP -oikeudet	kansalaisyhteiskunnan oikeudet ja poliittiset oikeudet
lapsenhuoltolaki	laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361
OKV	oikeuskanslerinvirasto
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
toim.	toimittanut
TSS – oikeudet	taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 2005:82.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Haase -tapaus 08.04.2004.

K.T. v. Norway 25.09.2008.

N.V. ja A.P. v. Suomi 13.9.2001.

T.K. v. Suomi 13.9.2001.

Z. vastaan Suomi 25.2.1997.

KIRJALLISUUS

Aarnio, Aulis

Oikeudellisen ajattelun perusteista. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1971. (Aarnio 1971).

Aarnio, Aulis

Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Dark Oy. Vantaa 2006. ISBN 951-0-32116-8. (Aarnio 2006).

Arajärvi, Pentti

Paremmivointiyhteiskunta. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 2003. ISBN 952-9740-97-2. (Arajärvi 2003).

Arajärvi, Pentti

Toimeentuloturvan oikeellisuus. Toimeentuloturvaa koskevan lainsäädännön suhde perustuslakiin, erityisesti perusoikeuksiin, ihmisoikeuksiin ja yhteisöoikeuteen. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki 2002. ISBN 951-669-602-3. (Arajärvi 2002).

Gottberg, Eva

Yksityisen ja julkisen rajapintoja. Lakimies 7–8/2006 s. 1225–1239. (Gottberg 2006).

Hallberg, Pekka

Oikeus puntarissa. WSOY – kirjapainoyksikkö. Porvoo 1997. ISBN 951-670-002-0. (Hallberg 1997.)

Heiliö, Pia-Liisa

Sosiaali- ja terveystalvelujen sisältö. Teoksessa: Narikka, Jouko (toim.): Sosiaali- ja terveystalvelujen lainsäädäntö käytännössä. RT-Print Oy. Pieksämäki 2001. s. 122–301. ISBN 951-885-179-4. (Heiliö 2001).

Hidén, Mikael

Perusoikeuksien yleiset opit – muuttuvaa ja muuttumatonta. Teoksessa: Lakimies. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja 5-6/1996. s. 753–769. (Hidén 1996).

Husa, Jaakko

Oikeustapauskommentti. KHO 2004:15 – perusoikeusrutiinia? Lakimies 4/2006. s. 645–654. (Husa 2006).

Jonkka, Jaakko

Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 1991. ISBN 951-855-150-2. (Jonkka 1991).

Karapuu Heikki

Perusoikeuksien yleinen oikeudellinen merkitys. Teoksessa: Perusoikeudet. WSOYpro OY. ISBN 978-951-0-29203-7. Saatavilla [www-osoitteessa:](http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&gethere=)
<http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&gethere=>. (Karapuu 1999).

Karhu, Juha

Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 5/2003. s. 789-807. (Karhu 2003).

Kauppi, Arto

Potilastiedot ja poliisin tiedonhankinta. Tutkimus terveydenhuollon luottamuksellisuuden suojan ja potilaan yksityisyyden suojan suhteesta poliisin potilastietoihin kohdistuviin tiedonhankintavaltuuksiin. Dark Oy. Vantaa 2007. ISBN 978-951-0-33400-3. (Kauppi 2007.)

Konstari, Timo

Harkintavallan väärinkäytöstä. Tutkimus tarkoitussidonnaisuudesta hallintoviranomaisten harkintavallan rajoitusperiaatteena. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1979. ISBN 951-588-012-3. (Konstari 1979).

Kulla, Heikki

Hallinto-oikeus oikeusturvan tutkimuksena. Oikeus 4/1995, s. 396–399. (Kulla 1995).

Kurki-Suonio, Kirsti

Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1999. ISBN 951-855-175-8. (Kurki-Suonio 1999).

Laakso, Seppo

Oikeudellisesta sääntelystä ja päätöksenteosta. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0094-1. (Laakso 1990).

Lohiniva-Kerkelä, Mirva

Verosalaisuus. Edita Prima Oy. Helsinki 2003. ISBN 951-37-3928-7. (Lohiniva-Kerkelä 2003.)

Länsineva, Pekka

Perusoikeudet ja varallisuussuhteet. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2002. (Länsineva 2002). ISBN 951-855-199-5.

Mahkonen, Sami

Asiakaslaki on vaikeaselkoinen. *Sosiaaliturva* 17/2001. s. 14–16. (Mahkonen 2001).

Mahkonen, Sami

Lastensuojelu ja laki. Edita Prima Oy. Helsinki 2008. ISBN 978-951-37-5295-8. (Mahkonen 2008).

Mahkonen, Sami

Oikeus yksityisyyteen. WSOY – kirjapainoyksikkö. Porvoo 1997. ISBN 951-670-015-2. (Mahkonen 1997).

Mäenpää, Olli

Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. 3. uudistettu painos. Edita Publishing Oy. Edita Prima Oy. Helsinki 2008. ISBN 978-951-37-5240-8. (Mäenpää 2008a).

Mäenpää, Olli

Oikeus hyvään hallintoon. Yliopistopaino. Helsinki 2008. ISBN 978-952-10-37559-9. (Mäenpää 2008b).

Mäenpää, Olli

Toimeenpanovallan käytöstä ongelmien hallintaan. *Lakimies* 7-8/2005. s. 1065–1085. (Mäenpää 2005).

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna

Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2003. ISBN 951-855-210-X. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2003).

Määttä, Tapio

Hallinnollinen ohjaus ympäristöpäätöksenteossa: hallinnon virallislähde vai soft law – oikeuslähde?. Teoksessa Myrsky, Matti & Vartiainen, Perttu & Miettinen, Tarmo (toim.): *Juhlakirja Teuvo Pohjolainen*. Edita Prima Oy. Helsinki 2005. ISBN 952-458-709-2. (Määttä 2005).

Nieminen, Liisa

Yksityiselämän ja perhe-elämän suoja perusoikeutena. Teoksessa Nieminen, Liisa (toim.): *Perusoikeudet Suomessa*, s. 107–142. Multiprint. Helsinki 1999. ISBN 952-14-0270-9. (Nieminen 1999).

Ojanen, Tuomas

Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Hakapaino Oy. Helsinki 2003. ISBN 951-45-9479-7. (Ojanen 2003).

Pellonpää, Matti

Euroopan ihmisoikeussopimus. 4. uudistettu painos. Talntum. Helsinki 2005. ISBN 952-14-0820-0. (Pellonpää 2005).

Posio, Sirpa

Yksityisyyden suoja sosiaalihuollossa. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2008. ISBN 978-951-855-275-1. (Posio 2008).

Reinikainen, Elina

Perustuslain 22 § ja 106 § erityisesti Suomen ylimpien tuomioistuinten oikeuskäytännön valossa. Edilex Asiantuntijakirjoitukset 11.10 2007. (Reinikainen 2007).

Ruuska, Kirsti

Oma tupa, oma lupa: Kotirauha ja poliisin toimivalta. Edita Prima Oy. Helsinki 2007. ISBN 978-951-37-4815-9. (Ruuska 2007).

Räty, Seppo

Uusi lastensuojelulaki. Edita Prima Oy. Helsinki 2007. ISBN 978-951-37-4941-5. (Räty, 2007).

Saarenpää, Ahti

Henkilö- ja persoonallisuus oikeus. Teoksessa Haavisto, Risto (toim.): Oikeusjärjestys 2000 Osa III. 4. täydennetty painos, s. 317-490. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi 2006. (Saarenpää 2006).

Scheinin, Martin

Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa. Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1991. (Scheinin 1991).

Scheinin, Martin

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa: Perusoikeudet. WSOYpro OY. ISBN 978-951-0-29203-7. Saatavilla <http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&gethere=>. (Scheinin 1999).

Taskinen, Sirpa

Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski 2008. ISBN 978-951-33-1982-3. (Taskinen 2008).

Taskinen, Sirpa

Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen. Edita Prima Oy. Helsinki 2006. ISBN 951-33-1900-8. (Taskinen 2006).

Tigersted-Tähtelä, Elisabet

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus. Teoksessa: Haapea, Arto (toim.): Ihmisoikeudet 2000-luvulla – sopimuksia ja asiakirjoja. Ihmisoikeusliitto / Edita, s. 675–705. Helsinki 2002. (Tigersted-Tähtelä 2002).

Timonen, Pekka

Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 1998. ISBN 951-45-8276-4. (Timonen 1998).

Tuori, Kaarlo

Julkisoikeuden perusteet. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 2000. ISBN 951-45-9227-1. (Tuori 2000).

Tuori, Kaarlo

Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Hakapaino Oy. Helsinki 2003. ISBN 951-45-9476-2. (Tuori 2003).

Tuori, Kaarlo

Perusoikeudet hallinnossa. Teoksessa: Perusoikeudet. WSOYpro OY. ISBN 978-951-0-29203-7. Saatavilla www.osoitteesta.com:
<http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&getherre=>. (Tuori 1999).

Tuori, Kaarlo

Perusoikeuksien toteuttamisvastuun jakautuminen – kuntien asema. Teoksessa: Lakimies. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja 5-6/1996. s. 845–861. (Tuori 1996).

Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas

Sosiaalioikeus. Ws Bookwell Oy. Juva 2008. ISBN 978-951-0-33836-0. (Tuori & Kotkas 2008, Tuori 2004).

Viljanen, Veli-Pekka

Perusoikeuksien merkitys lainsäädäntötyössä. Teoksessa: Perusoikeudet. WSOYpro OY. ISBN 978-951-0-29203-7 Saatavilla www.osoitteesta.com:
<http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&getherre=>. (Viljanen 1999a).

Viljanen, Veli-Pekka

Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa: Perusoikeudet. WSOYpro OY. ISBN 978-951-0-29203-7. Saatavilla [www-osoitteesta](http://www.wsoypro.fi):

<http://www.wsoypro.fi.login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&gethere=>. (Viljanen 1999b).

Viljanen, Veli-Pekka

Yksityiselämän suoja (PL 10 §). Teoksessa: Perusoikeudet. WSOYpro OY. ISBN 978-951-0-29203-7. Saatavilla [www-osoitteesta](http://www.wsoypro.fi):

<http://www.wsoypro.fi.login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pe&pos=pe&page=selain&ts=jo&openhaku=&gethere=>. (Viljanen 1999c).

Viljanen, Veli-Pekka

Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Tummavuoren Kirjapaino Oy. Vantaa 2001. ISBN 951-670-0578. (Viljanen 2001).

1 JOHDANTO

1.1 *Tutkimustehtävä*

Sosiaalihuollon lainsäädäntö on kirjoitustyyliltään väljää, mikä voi mahdollistaa lain tarkoituksenmukaisuuden toteutumisen täysimääräisellä tavalla eri tilanteissa, sillä ihmisten tarpeet ja elämä yleensäkin ovat aina erityisiä suhteessa muihin. Väljä sääntely mahdollistaa harkinnanvaraisuuden ja asettaa haasteen oikeuden toteutumiselle, sillä tarpeiden tulkinta on subjektiivista. Lastensuojelu osana sosiaalihuollon lainsäädäntöä on siten myös erityisen haasteellinen tutkimuskohde. Lastensuojelu on haasteellista jo lastensuojeluasian vireilletulosta lähtien, jolloin lastensuojeluviranomaisen tulee kyetä toimimaan lapsen etua toteuttaen päättäessään, ryhtyykö hän kiireellisiin lastensuojelutoimiin vai varsinaiseen lastensuojelutarpeen selvitykseen. Lapsen edun toteuttaminen on tulkinnanvarainen prosessi silloin kun se perustuu lastensuojeluviranomaisen ja muiden asiantuntijoiden erilaisiin näkemyksiin lapsen edusta. Lastensuojelussa korostuu tapauskohtaisesti arvioitu lapsen edun subjektiivinen näkökulma, mikä edellyttää myös oikeudellisten kriteereiden tulkinnallisuutta ja avoimuutta. Siitä huolimatta subjektiivisen näkökulman ohella on hyvin tärkeää huomioida päätöksenteossa myös tätä subjektiivista näkökulmaa rajaavat oikeudelliset kriteerit.

Lastensuojelussa lapsen etua arvioi lastensuojeluviranomaisen lisäksi lapsen huoltaja, jolle kuuluu lapsen huollon eli vanhempainvastuun toteuttaminen. Huoltajuus perustuu aina yksilölliseen näkemykseen lapsen edun toteuttamisesta. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) annetun lain eli lapsenhuoltolain 3 § määrittää lapsen huoltajaksi vanhemmat tai henkilöt [!] jolle lapsen huolto on uskottu. Lapsenhuoltolain 1 §:ssä määritellään huoltajuuden tarkoitusta ja millaiseen huoltoon lapsella on oikeus. Lisäksi lapsenhuoltolain 4 § sääntelee huoltajan tehtäviä, joiden perusteella huoltajalla on oikeus päättää lapsen asioista, jotta lapsenhuoltolain 1 §:n tarkoitus turvattaisiin. Lapsenhuoltolaissa julkilausutut määritelmät lapsen oikeuksista ja huoltajan velvollisuuksista ovat sosiaalihuoltolainsäädännölle tyypilliseen tapaan tulkinnanvaraisia subjektiivisesta näkökulmasta katsottuna. Lapsenhuoltolain säännöksiä erittelemättä voidaan todeta, että lapsen huollon toteutuminen voi olla vanhemman näkökulmasta

erilaista kuin lastensuojeluviranomaisen näkökulmasta, jolloin huoltaja voi kokea lastensuojeluviranomaisen intervention erityisenä uhkana omassa perheessään.

Lastensuojeluviranomaisen ja huoltajan ohessa asiantuntijana lapsen huollon toteutumisen taustalla on myös lapsi itse, jonka subjektiivista kokemusta omasta elämästään ei voi korvata mikään muu asiantuntijuus. Lapsen mielipiteen huomioon ottamisista korostetaan sekä lapsenhuoltolain 4 §:n mukaisessa lapsen huollossa että myös lastensuojelulain 5 §:ssä, joka sääntelee lapsen oikeutta mielipiteen esittämiseen lastensuojeluasiassa. Lapsen oma näkemys saamastaan huollosta on kuitenkin erillinen laaja aihepiiri, jota en lähde tutkimuksessani tarkastelemaan aiheen rajauksen vuoksi. Tutkimuksessani lapsen etuun perehdytään pintapuolisesti, lähinnä viranomaisen toimivaltaan vaikuttavana tekijänä. Lapsen edun näkeminen tutkimuksessani subjektiivisena tuo esille sen vastakkaisen asetelman, johon lastensuojelutarpeen selvityksessä useimmiten joudutaan. Tällä tarkoitan sitä, että huoltajalla sekä viranomaisella on lakisääteinen velvollisuus lapsen edun toteuttamiseen ja kummallakin voi olla eri näkemys lapsen edusta. Lapsen edun subjektiivisuudesta johtuen, on hyvin tärkeää, että oikeudelliset kriteerit säilyvät viranomaisen toiminnan ja päätöksenteon raamina.

Tutkimustehtäväni tarkoituksena on selvittää missä määrin huoltajan oikeudet asettavat lastensuojeluviranomaisen interventiolle rajoja. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena on lastensuojelutarpeen selvitys, josta säännellään uudistuneessa lastensuojelulaissa (417/2007). Lastensuojelutarpeen selvitys aloittaa lastensuojelun asiakkuuden lastensuojelulain 26 §:n mukaisesti. Lastensuojelutarpeen selvityksen tarkoituksena on selvittää millaista tukea lapsi tai perhe tarvitsee, joten se voi johtaa erilaisiin lastensuojelun toimenpiteisiin, kuten avohuollon tukitoimiin tai jopa huostaanottoon. Lastensuojelutarpeen selvityksessä tavoitellaan objektiivista tietoa perheen ja lapsen tilanteesta sekä elinympäristöstä, mikä edellyttää luottamuksellisen suhteen syntymistä asiakkaan ja lastensuojeluviranomaisen välille. Sosiaalihuollon käytännöissä korostetaan niin sanottua asiakaslähtöisyyttä, jonka tarkoituksena on turvata sosiaalihuollon asiakkaiden hyvää palvelua. Lastensuojelussa asiakaslähtöisyys kietoutuu huoltajan oikeusaseman tarkasteluun ja sen esille tuomiseen osana lastensuojelun käytäntöä.

Tutkimustehtäväni on tarkastella *huoltajan oikeusasemaa suhteessa viranomaisen toimivaltaan*. Tarkasteluni kohteena on viranomaisen toimivalta suhteessa huoltajan oikeuksiin lastensuojelutarpeen selvityksessä perus- ja ihmisoikeuksien lähtökohdat huomioon ottaen. Tavallinen lainsäädäntö konkretisoi monella tavoin perusoikeuksia¹. Olennaisessa asemassa huoltajan oikeusasemaa tarkastellessani on laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) eli niin sanottu asiakaslaki. Sosiaalihuollon asiakaslain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lastensuojelutarpeen selvitys auttaa edistämään lapsen edun toteutumista, sillä se edesauttaa havaitsemaan varhain lapsen mahdolliset tuen tarpeet sekä mahdollisesti lapselle haitallisen kasvuympäristön. Kuitenkin viranomaisen tulee puuttuessaan perheen elämään huomioida myös huoltajan oikeudet, erityisesti huoltajan perus- ja ihmisoikeudet. Tutkimuksessani onkin tarkoitus selvittää *missä määrin huoltajan oikeudet asettavat viranomaisen interventiolle rajoja*. Lisäksi tutkimuksessani tarkastelen *millainen huoltajan oikeusasema on suhteessa viranomaisen toimivaltaan ja millaisia rajoituksia yksilön perusoikeudet asettavat viranomaisen interventiolle lastensuojelutarpeen selvittämisessä*.

Tutkimuksessani on tarkoituksena tehdä näkyväksi myös lastensuojelun monimuotoista asiakasprosessia sen oikeudellisista lähtökohdista käsin. Toisin sanoen *tarkoitukseni on tarkastella säännöksiä, jotka sääntelevät viranomaisen toimivaltaa lastensuojelutarpeen selvityksessä*. Lastensuojelussa viranomaisella on lähtökohtaisesti selkeä valta-asema suhteessa huoltajaan, mikä perustuu viranomaisen toimivaltuuksien taustalla oleviin lapsen oikeuksien turvaamiseen. Lastensuojelulaissa ilmoitusvelvollisten piiriä on laajennettu merkittävästi ja ilmoituksen tekemiselle on asetettu erittäin matala kynnyks. Mahdollisesta lastensuojelutarpeesta tulee ilmoittaa viran puolesta sillä uhalla, että ilmoituksen tekemättä jättämisessä voi olla kyseessä virkavelvollisuuden laiminlyönti². Ilmoitusvelvollisten piirin laajentaminen sekä ilmoituksen tekemisen kynnyksen madaltuminen ovat käytännössä nostaneet lastensuojeluilmoitusten määrää huomattavasti. Lastensuojeluilmoituksen säänteleminen tietoisesti niin sanotusti matalan kynnyksen mukaisesti kasvattaa riskiä, että lastensuojeluasia tulee vireille aiheetta ja lastensuojelutarpeen selvitys tulee huoltajalle täytenä yllätyksenä. Tällainen ”kaiken varalta” – sääntely on huoltajan oikeusaseman kannalta kiusallista perustaessaan viranomaiselle velvollisuuden

---

¹ Ks. Posio 2008, s. 10.

² Rätty 2007, s. 144.

puuttua perheen elämään ilman huoltajan suostumusta. Lapsen oikeuksien ohella tulee kuitenkin ottaa huomioon myös huoltajan oikeudet.

Hyvä ja luottamuksellinen asiakassuhde mahdollistaa myöhemmin lastensuojelun tukitoimien onnistumisen perheen kokiessa sosiaalihuollon intervention perustuvan yhteistyöhön eikä niinkään mielivaltaisena puuttumisena perheen yksityiselämään. Kuitenkaan selvitystä ei voida toteuttaa aina yhteistyössä asiakkaan kanssa ja lastensuojelun tarve tulee selvittää myös asiakkaan ollessa haluton yhteistyöhön viranomaisen kanssa. On mahdollista, että viranomainen joutuu rajoittamaan perheen yksityiselämän suojaa hyvinkin perusteellisella tavalla. Tällaisessa interventiossa on kuitenkin kyseessä viimesijainen keino lapsen edun toteuttamiseksi. Tutkimuksessani on tarkoitus tuoda esille *missä tilanteissa lastensuojelutarpeen selvityksessä huoltajan oikeudet ovat vahvassa asemassa ja missä määrin viranomaisella on velvollisuus rajoittaa huoltajan oikeusasemaa.*

1.2 Tutkimuksen normatiivisesta ja käsitteellisestä taustasta

1.2.1 Uusi lastensuojelulaki ja lastensuojelutarpeen selvitys

Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan vuoden 2008 alussa. Viidentoista vuoden jälkeen uudistettu lastensuojelulaki pysyi hyvin pitkälle sisällöltään samanlaisena kuin 1983 annettu lastensuojelulaki. Uudistunut lastensuojelulaki sai kuitenkin joitain uusia elementtejä, joiden tarkoituksena on ollut vahvistaa yksilön ja perheen perusoikeuksien toteutumista huomioiden erityisesti lapsen edun toteutuminen. Tällaisena uutena elementtinä lastensuojelulakiin on muun muassa sisällytetty säännös lastensuojelutarpeen selvittämisestä, jonka tarkoituksena on ollut tuoda lastensuojelutarpeen selvityksen menettelyyn oikeudelliset raamit³. Lastensuojelutarpeen selvityksen tuominen osaksi lastensuojelun lainsäädäntöä selkeyttää lapsen huoltajan oikeusasemaa ja tuo selvitykseen mukaan myös yksilön perusoikeusolottuvuuden. Uudistuneen lastensuojelulain taustalla on tarkoitus turvata lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) mukaiset lapsen oikeudet turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi uhkaa vaarantua⁴.

---

³ Ks. HE 252/2006, s. 1-2.

⁴ Ks. HE 252/2006, s. 115.

Lastensuojelulain uudistuksen taustalla on siten osaltaan lapsen oikeuksien yleissopimuksen toteuttaminen kansallisessa lainsäädännössä. Näin ollen silloin kun toimitaan lastensuojelulain oikeusohjeiden mukaisella tavalla, tulee ottaa huomioon myös sen taustalla oleva lapsen oikeuksien yleissopimus, joka sisältää jokaisen lapsen oikeudet. Lastensuojelulain uudistuksen tarkoituksena oli muun muassa se, että lapsen tarpeet tulisivat esille ajoissa, mikä edellyttää lapsen oikeuksien turvaamista varhaisen puuttumisen periaatteella. Lastensuojelulaissa korostuu myös moniammatillinen yhteistoiminta, joka tuo lapsen elämäntilanteen tarkasteluun laajemman ja objektiivisemmän näkökulman edesauttaen näin lapsen olosuhteiden havainnoimista ja mahdollistaen tarvittaessa nopeamman puuttumisen lapsen tilanteeseen. Kaikkiaan lastensuojelulain uudistuksessa on tavoiteltu lapsen oikeuksien täysimääräistä toteutumista eri keinoin: Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun ensisijaisena tehtävänä on huoltajien kasvatusmahdollisuuksien tukeminen. Lastensuojelun tulee vastata lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta silloinkin, kun lapsen vanhempi tai huoltaja ei jostakin syystä kykene niistä huolehtimaan tai kun lapsi omalla käyttäytymisellään vakavasti vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lastensuojelua on toteutettava siten, että lapselle voidaan kaikissa olosuhteissa turvata lapsenhuoltolaissa tarkoitettu huolto.⁵

Lastensuojelussa tulee pyrkiä ensisijaisesti vanhemmuuden tukemiseen lapsen edun toteuttamiseksi. Lastensuojelun vanhemmuutta tukevien toimenpiteiden ollessa riittämättömät tulee lapsen edun edistäminen olla ensisijaisena lähtökohtana, joka voi tarkoittaa lapsen huostaanottoa ja sijoittamista kodin ulkopuolelle. Lastensuojelulain 4.1 § mukaan lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisena otettava huomioon lapsen etu, joka on lastensuojelun kantavin periaate. Lapsen edun ensisijaisuus lastensuojelussa korostaa sitä, että lastensuojelussa asiakkaana on lapsi. Lastensuojelulain 6 §:n mukaan lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (218/2000) eli niin sanottu asiakaslaki määrittää 3 §:n ensimmäisessä kohdassa asiakkaan olevan sosiaalihuoltoa hakeva tai käyttävä henkilö. Asiakslain 3 §:n kohdassa kaksi määritellään sosiaalihuollolla tarkoitettavan sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalve-

---

⁵ Ks. HE 252/2006 s. 7.

luja, tukitoimia, toimeentulotukea, elatustukea, sosiaalista luottoa sekä mainittuihin palveluihin ja etuuksiin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Lastensuojelu kuuluu osaksi sosiaalihuoltoa, koska sen tarkoituksena on edistää perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä⁶.

Asiakaslain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lastensuojelun interventiossa pyritään vaikuttamaan perheen arjen olosuhteisiin. Lapselle suotuisten olosuhteiden takaaminen on huoltajan velvollisuus, jota huoltaja oman arvionsa perusteella toteuttaa. Lastensuojelun ja sosiaalihuollon linkittyessä toisiinsa sekä lapsen ja huoltajan välisten suhteiden linkittyessä toisiinsa, tulee myös lastensuojelun asiakkuutta tarkastella laajalaisemmin.

Lapsenhuoltolain 4 §:n mukaan lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä⁷ säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla⁸ on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Huoltajalle on siten laissa säädetty oikeus päättää lapsen arkielämän asioista lapsen huollon turvaamiseksi. Lastensuojelussa huoltaja ei ole varsinaisessa asiakkuudessa, mutta kun huoltajalle on laissa määritetty kuuluvaksi lapsen huoltajuus, tulee hänestä lapsen asiakkuuden myötä myös sosiaalihuollon asiakas. Tämä rinnakkaisen asiakkuuden peruste tulee myös sitä kautta, että viranomaisen toimivaltuudet mahdollistavat puuttumisen huoltajan laissa säädettyyn oikeuteen eli lapsen huollon toteuttamiseen. Näin ollen lapsen vajaa-valtaisuus ja huoltajan oikeus lapsen asioiden pu-

---

⁶ Lastensuojelun tarkoituksena on lastensuojelulain 2.3 §:n mukaisesti tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia.

⁷ Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

⁸ Lapsenhuoltolain 3 §:n mukaan lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt joille lapsen huolto on uskottu. Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon.

hevaltaan perustelevat huoltajan rinnakkaista asiakkuutta lastensuojelussa. Tässä rinnakkaisessa asiakkuudessa huoltajan oikeusasemaa sääntelee asiakaslaki: Asiakaslain 2 §:n mukaan lakia sovelletaan sekä viranomaisen että yksityisen järjestämään sosiaalihuoltoon, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä. Asiakaslaki on hyvän asiakassuhteen turvaava sosiaalihuollon yleislaki, ja sen säännökset ovat huoltajan oikeusaseman määrittäjänä hyvin olennaisessa asemassa.

Lastensuojelulain 3 § määrittää lastensuojeluksi perhe- ja lapsikohtaisen lastensuojelun sekä ehkäisevän lastensuojelun. Perhe- ja lapsikohtaisessa lastensuojelussa on kyseessä sosiaalihuollon asiakkuudesta, kun taas ehkäisevä lastensuojelu, jota toteutetaan peruspalveluiden toimesta, kuten lastenneuvolassa, ei muodosta sosiaalihuollon asiakkuutta. Ehkäisevä lastensuojelu on haluttu tuoda osaksi lastensuojelulain sisältöä, jotta lapsen etua koskevat säännökset huomioidaan tehokkaasti myös peruspalveluiden piirissä⁹. Hallituksen esityksessä (225/2009) korostetaan edelleen ehkäisevän lastensuojelun erillisyyttä perhe- ja lapsikohtaisesta lastensuojelusta¹⁰. Olennaista ehkäisevässä lastensuojelussa on se, että vanhempia tuetaan vanhemmuudessa jo peruspalveluiden piirissä kuten kouluissa¹¹. Perhe- ja lapsikohtaisen sekä ehkäisevän lastensuojelun tukimuodot voivat olla samoja, mikä osaltaan on vaikeuttanut lastensuojelun asiakkuuden määrittämistä. Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen on ennen lastensuojelulain uudistusta ollut epäselvää sekä viranomaisille että itse lastensuojelun asiakkaille¹². Lastensuojelun asiakkuuden kriteerinä on aina lapsi- tai perhekohtaisen lastensuojelun olemassaolo. Vaikka tukimuodot ehkäisevän lastensuojelun ollessa kyseessä olisivat samoja kuin perhe- ja lapsikohtaisessa lastensuojelussa, ei tämä tuo perhettä lastensuojelun asiakkuuden piiriin¹³.

Lastensuojelulain 26 §:n mukaan lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta, ilmoituksesta tai muusta tiedosta mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojeluasian tullessa vireille hakemuksesta hakijana on joko huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi. Lastensuojeluilmoituksen taustalla ovat joko ilmoitusvelvolliset viranomaiset ja muut tahot tai henki-

---

⁹ HE 252/2006, s. 68–76.

¹⁰ HE 225/2009 vp., s. 21

¹¹ Ks. Taskinen 2008, s. 12.

¹² Ks. HE 252/2006, 141–143.

¹³ Ks. Lastensuojelun käsikirja, saatavilla [www.osoitteesta: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/>](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/).

löt¹⁴, joilla on oikeus ilmoituksen tekoon.¹⁵ Lastensuojelulain 26.2 § mukaan lastensuojeluasian vireilletulo johtaa lapsen kiireelliseen lastensuojelun tarpeen arviointiin. Lisäksi viranomaisen tulee viimeistään seitsemän päivän sisällä arvioida johtaako ilmoitus tai vastaava yhteydenotto lastensuojelutarpeen arvioimiseen. Kyseessä on niin sanottu alustava selvitys, jossa viranomaisen selvittää ilmoituksen aiheellisuutta mahdollisesti myös olemalla yhteydessä perheeseen, josta ilmoitus on tehty¹⁶. Lastensuojelulain 26.3 § mukaisesti lastensuojelun asiakkuus alkaa kun lastensuojeluasian vireilletulon johdosta ryhdytään kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin tai lastensuojeluviranomainen päättää ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen lastensuojelulain 27 §:n mukaisesti.

Lastensuojelutarpeen selvitys on lastensuojelulain 3 §:n mukaisesti lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lastensuojelutarpeen selvityksessä haetaan avohuollon työskentelyyn vaikuttavuutta ja suunnitelmallisuutta. Lastensuojelutarpeen selvityksen tarkoituksena on se, että lastensuojelun asiakkuus alkaa lapsen tilanteen huolellisella kartoittamisella, jotta itse lastensuojelu vastaisi paremmin ja oikea-aikaisemmin lapsen suojelun ja tuen tarpeisiin¹⁷. Lastensuojelutarpeen selvityksessä on siis kyseessä toiminta, jossa selvitetään mahdollinen lastensuojelun tarve tai lapsen muun tuen tarve, ennen kuin perheen tilanne on kriisipisteessä ja ainoa mahdollinen vaihtoehto lapsen edun toteuttamiseksi on huostaanotto tai pidempiaikainen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Lastensuojelutarpeen selvitys on huoltajan kompetenssin arvioimista suhteessa siihen, miten hän kykenee vastaamaan lapsen tarpeisiin. Lastensuojelutarpeen selvitys toimii myös lapsen elinympäristön tilanteen kartoituksena. Selvitys auttaa havaitsemaan millaista tukea perhe mahdollisesti tarvitsee, jolloin sen avulla voidaan paremmin vastata lapsen tarpeisiin.

---

¹⁴ HE 137/1999 vp., s. 30–33. Asiakaslain 11 §:n nojalla voitaisiin tapauskohtaisen kokonaisharkinnan perusteella suojata esimerkiksi ilmoituksen tekijän henkilöllisyyttä lastensuojeluasioissa, jos ilmoituksen tekijä on lapselle läheinen henkilö, esimerkiksi isovanhempi, ja jos tiedon antaminen johtaisi lapsen hyvinvoinnille tärkeän aikuis-suhteen katkeamiseen. Näin ollen lastensuojeluilmoituksen tekijän ollessa yksityishenkilö eikä viranomaistaho, tulee ilmoituksen tiedot antaa tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Ks. myös OKV/926/1/2007.

¹⁵ Ks. Rätty 2007, s. 151, 167.

¹⁶ Ks. Rätty 2007, s. 151.

¹⁷ HE 252/2006 vp., 143–145; 152–154. Avohuollon tukitoimen tarkoituksena olisi edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä. Lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen vanhempien ja huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Tämä merkitsee avohuollon tukitoimien, kuten vanhempien kasvatuskäytön ja -mahdollisuuksien vahvistamisen ensisijaisuutta suhteessa huostaanottoon ja sijaishuoltoon, edellyttäen, että tukitoimet ovat lastensuojelulain tarkoittamalla tavalla lapsen edun kannalta tarkoituksenmukaisia, mahdollisia ja riittäviä.

Lastensuojelutarpeen selvityksessä tulisi arvioida lapsen tilannetta ja tarpeita suhteessa huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden ja kasvuympäristön mahdollisuuksiin vastata niihin. Erityisenä arvioinnin kohteena olisi huoltajien kyky huolehtia lapsen turvallisuudesta, perustarpeista sekä kehitystason mukaisesta hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta. Selvityksessä painopisteen tulisi olla lapsen ja hänen hoidostaan ja hyvinvoinnistaan vastuussa olevien henkilöiden arkielämän olosuhteiden, riskien ja selviytymistä tukevien tekijöiden tarkastelussa.¹⁸ Lastensuojelutarpeen selvityksen ollessa huoltajan kompetenssin arviointia suhteessa lapsen tarpeisiin vastaamisessa, puututaan samalla huoltajalle laissa määriteltyyn oikeuspiiriin. Huoltajuuden kyseenalaistaminen ulottuu huoltajan erityiseen henkilökohtaisuuteen, sillä vanhemmuus on hyvin pitkälle myös yksilöllistä. Oman yksilöllisen vanhemmuuden kyseenalaistaminen koetaan erityisenä uhkana ja pelkona suhteessa viranomaisiin, joiden näkemys hyvästä tai riittävästä vanhemmuudesta voi olla hyvin toisenlainen. Erityisesti viranomaisen valta-asema, ja huoltajan tieto tästä, asettaa lastensuojelutarpeen selvityksen objektiivisuudelle suuren haasteen jo lähtökohdissaan. Lastensuojelutarpeen selvityksessä on siten tärkeää huomioida myös huoltajan persoonallisuuden ja vanhemmuuden merkitys.

1.2.2 Viranomaisen toimivalta ja harkintavalta

Perustuslain 22 § sääntelee niin sanottua julkisen vallan turvaamisvelvoitetta, jonka mukaan julkisen vallan vastuulla on turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Organisaattorinen julkisen vallan käsite määrittää viranomaisia, joita vastaan perusoikeudet suojaavat tai joita perusoikeussäännökset muuten velvoittavat. Erityisesti taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevat perusoikeussäännökset ovat kirjoitettu julkista valtaa velvoittavaan sanamuotoon. Julkisen vallan organisaattorinen määrittäminen riippuu vahvasti perusoikeudesta ja tilannekohtaisuudesta.¹⁹ Silloin kun julkista valtaa tarkastellaan toiminnallisena käsitteenä, tulee esille julkisen vallan käytön erityinen yksipuolisuus sekä epätasa-arvo. Tällöin julkisen vallan käyttöä kuvataan yksipuolisella määräämisellä toisen henkilön oikeuspiiristä tai siihen puuttumisella. Julkisen vallan käsitettä tarkasteltuna toiminnallisena käsitteenä se voidaan edelleen jaotella määrämuotoiseen päätöksentekoon tai tosiasialliseen julkisen vallan

---

¹⁸ HE 252/2006 vp., 143–145.

¹⁹ Ojanen 2003, s. 45–46; Tuori & Kotkas 2008, s. 7-8. Yleisellä tasolla julkisen vallan käsitteen merkitysyhteys korostuu valtioiden ja kuntien viranomaistoiminnassa, välillistä julkista valtaa käyttävien organisaatioiden toiminnassa sekä viranomaistoimintaan rinnastettavissa olevassa yksityisessä toiminnassa.

käyttöön. Määrämuotoinen päätöksenteko johtaa hallintopäätökseen, kun taas tosiasiallisessa julkisen vallan käytössä puututaan henkilön oikeuspiiriin konkreettisella tavalla.²⁰ Tutkimuksessani julkista valtaa tarkastellaan nimenomaan toiminnallisesta näkökulmasta. Lastensuojelutarpeen selvitys on tosiasiallista julkisen vallan käyttöä perustaessaan viranomaiselle toimivallan puuttua huoltajan laissa määriteltyyn oikeuspiiriin.²¹ Tosiasiallisessa julkisen vallan käytössä on kyse konkreettisesta toiminnasta, joka mahdollistaa viranomaiselle toimivallan puuttua konkreettisella tavalla yksilön oikeuspiiriin.

Viranomaisen toimivalta tarkoittaa hallintoelimen tai virkamiehen oikeuttaa käyttää julkista valtaa. Toimivallan käyttö kohdistuu hallinnon ja yksityisen väliseen suhteeseen määrittäen miten laajasti ja millä tavoin yksityisen oikeussubjektin oikeuspiiriin voidaan jollain tapaa puuttua. Viranomaisen toimivallalle julkisen vallan käyttöön tulee olla laissa asetettu nimenomainen säännös, eikä toimivaltaa julkisen vallan käytölle perusta esimerkiksi viranomaiselle laissa asetetut tehtävät.²² Toimivallan tarkoituksena on estää viranomaisen mielivaltainen puuttuminen yksilön oikeuspiiriin asettaen yksilön interventiolle oikeudelliset rajat. Viranomaisen toimivallan käytön edellytyksenä on nimenomainen lain säännös julkisen vallan käyttöön, sillä julkisen vallan käytön tulee Suomen perustuslain 2.3 §:n mukaisesti perustua lakiin. Toimivallassa on kyse viranomaisen ”oikeuksista”,²³ joka määrittää viranomaisen oikeuksia suhteessa yksilön oikeuksiin viranomaisen ja asiakkaan välisessä suhteessa. Sosiaalihuollossa viranomaisen ja asiakkaan välisessä suhteessa on kyse sosiaalisten perusoikeuksien toteuttamisesta²⁴. Lastensuojelussa korostuu nimenomaisesti lapsen oikeuksien toteuttaminen, mikä oikeuttaa viranomaista käyttämään julkista valtaa.

Viranomaisen toimivallan käytön kohdistuessa hallinnon ja yksityisen väliseen suhteeseen toteuttaa se osaltaan julkiselle vallalle asetetun perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen toteutumis-

---

²⁰ Tuori 2000, s. 7-8.

²¹ Vrt. HE 252/2006 vp., 138–141. Hallituksen esityksessä lastensuojelutarpeen selvitystä tarkastellaan tosiasiallisena hallintotoimintana, joka ei anna selvityksen luonteesta suhteessa huoltajaan oikeanlaista lähtökohtaista kuvaa. Tosiasiallinen hallintotoiminta on suorittavaa hallintoa ja tosiasiallinen julkisen vallan käyttö on myös tosiasiallista hallintotoimintaa. Tosiasiallisessa julkisen vallan käytössä kuitenkin puututaan kuitenkin yksilön oikeus asemaan vahvalla tavalla ja sen käytön edellytykset tulee olla määriteltynä lainsäädännössä. Tosiasiallisella julkisen vallan käytölle tulee siten olla laissa säädellyt edellytykset.

²² Ks. Mäenpää 2008b, s. 27–28.

²³ Mäenpää 2008b, s. 14.

²⁴ Ojanen 2003, s. 31–32. Sosiaalisiin perusoikeuksiin on lainsäätäjälle asetettu yleensä turvaamisvelvoite.

ta. Perusoikeuksien turvaamisvelvoite voi edellyttää viranomaiselle toimivaltaa puuttua välittömästi yksilön oikeusasemaan, jolloin on kyse interventioista²⁵. Lapsen oikeuksien turvaaminen edellyttää mahdollisuutta myös interventioon. Perusoikeuksien noustessa oikeudellisen ajattelun keskiöön on viranomaisen toimivaltaa tarkasteltaessa lähdettävä liikkeelle perusoikeustasolta ottaen huomioon kaikkien oikeussuhteessa olevien osapuolten perusoikeudet. Interventiosäätelyn lähtökohtana ovat erilaiset intressikonfliktit²⁶, jotka edellyttävät erityisesti heikkomman osapuolen suojaamista. Näin ollen interventiosäätely mahdollistaa valta-aseman syntymisen heikkomman osapuolen oikeuksien turvaamiseksi. Lastensuojelussa interventiosäätelyä toteuttavien säännösten tarkoituksena on turvata lapsen oikeuksien toteutuminen tilanteissa, joissa lapsen etu edellyttää tällaista mahdollisuutta.

Viranomaisen harkintavalta on harkintamarginaalin jättävän säännöksen soveltamista. Toisin sanoen viranomaisen käyttäessään julkista valtaa soveltaa asianomaista oikeussäännöstä tilanteeseen. Sovellettava säännös voi kuitenkin osoittaa useamman vaihtoehdon säännöksen soveltamiselle, jolloin viranomaisella on harkintamarginaali mahdollisten vaihtoehtojen soveltamisen välillä.²⁷ Harkinta merkitsee sitä, että säännöksestä puuttuvat ehdottomat soveltamiskriteerit, jolloin ratkaisulle on tyypillistä tapauskohtaisuus ja yksittäistapauksen piirteiden huomioon ottaminen. Harkinta ei koske tosiasiakysymyksen ratkaisemista, vaan valintaa tiettyjen oikeuseuraamusten kesken harkintamarginaalin puitteissa. Harkintaratkaisu sisältää valinnan laissa asetettujen eri päätösvaihtoehtojen kesken, mistä syystä harkintaratkaisu rinnastuu intressipunnintanormien soveltamiseen.²⁸ Intressipunnintanormit kuitenkin toteuttavat interventioitehtävää osoittaen mitä intressejä säännellyssä toiminnassa ja siihen liittyvässä päätöksentekotilanteessa tulee huomioida. Tällaiset normit jättävät päätöksentekijälle intressien etusijajärjestyksen avoimeksi ja siten edellyttävät päätöksentekijältä keskinäisen painotuksen punnintaa yksittäistapauksessa.²⁹ Lastensuojelulain säännökset ovat tietoisesti jätetty avoimiksi, jotta viranomaisen voisi ottaa huomioon tapauskohtaisuuden.

---

²⁵ Laakso 1990, s. 23.

²⁶ mt., s. 12.

²⁷ Posio 2008, s. 14–15.

²⁸ Laakso 1990, s. 133, 201.

²⁹ Laakso 1990, s. 22–23; Tuori & Kotkas 2008, s.12.

Viranomaisen harkintavalta edellyttää vaihtoehtoisten toimintatapojen käsillä olemista siten, että viranomaista velvoittavat oikeusnormit jättävät ratkaisijalle vaihtoehtoiset tavat toimia eivätkä anna selkeää ohjetta, kuinka kyseessä olevassa tilanteessa tulee toimia. Viranomaisen harkintavalta ei oikeuta viranomaista valitsemaan vapaasti vaihtoehtoisten toimitapojen välillä, vaan viranomaisen harkintavaltaa ohjaavat hyvää hallintoa määrittävät oikeusperiaatteet. Hyvän hallinnon vaatimukset ovat julkilausuttu hallintolain 6 §:ssä, josta ne saavat myös normatiivisen sitovuutensa. Oikeusperiaatteiden käyttöala ei ainoastaan rajoitu viranomaisen harkintavallan rajoittamiseen, vaan oikeusperiaatteiden käyttöala ulottuu ylipäänsä viranomaisen toimintaan mukaan lukien tosiasiallisen toiminnan. Niitä sovelletaan myös viranomaisen toimintaan, jota oikeusnormit eivät riittävän laajasti sääntelevät.³⁰ Myös perus- ja ihmisoikeudet rajoittavat viranomaisen harkintavaltaa, sillä viranomaisen tulee toiminnassaan edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman huomioon ottaminen osana viranomaisen toimintaa edellyttää seuraamusharkintaa eri vaihtoehtojen välillä. Edelleen jos tilanteessa on vastakkain useampi perusoikeus, eli niin sanottu perusoikeuskollisio, edellyttää kyseinen tilanne perusoikeuspunnintaa.

Perusoikeudet voivat toteutuakseen edellyttää niin sanottua lakivarausta, jonka nojalla perusoikeutta on mahdollista rajoittaa ja sen käyttöä säännellä lailla tai lain nojalla³¹. Tällaiset perusoikeuksiin jätetyt nimenomaiset lakivaraukset mahdollistavat perusoikeuksien toteutumisen täysimääräisellä tavalla huomioiden perustuslaki kokonaisuutena. Lakivarausten taustalla on vaatimus julkisen vallan turvaamisveloitteesta, jonka taustalla on ajatus perusoikeuksien käytännön toimivuudesta. Tämä käytännön toimivuuden vaatimus tuo perusoikeusjärjestelmän sisälle jännitteitä. Toisin sanoen perusoikeuksien ollessa kokonaisuus, voi jokin perusoikeus edellyttää rajoittamista, jotta toinen perusoikeus voi toteutua. Perusoikeuksien rajoittaminen tarkoittaa perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein³². Yksilön oikeusasema tarkoittaa yksilön oikeuteen, velvollisuuteen tai laillisesti suojattuun etuuteen puuttumista³³. Tutkimuksessani huoltajan oikeusasema kattaa erityisesti perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusaseman, johon puututaan julkisen vallan toimenpitein.

---

³⁰ Mäenpää 2008b, s. 68.

³¹ Ojanen 2003, s. 62–63.

³² Viljanen 2001, s. 9–14.

³³ Posio 2008, s. 271.

Tutkimuksessani yksilön perusoikeuteen puututaan nimenomaan julkisen vallan toimenpitein. Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Ihmisoikeussopimuksen 8 artikla täydentää perustuslain säännöstä. EIS 8 (1) artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Huoltajan oikeusasemassa korostuvat erityisesti yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suoja. Tutkimuksessani yksilön oikeusasema rakentuu perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän suojan pohjalta sekä tavallisen lainsäädännön muodostaman kokonaisuuden pohjalta. Huoltajan oikeusasemaa täydentää myös EIS:n 8 artikla, jonka voi nähdä muodostavan yksityiselämän suojaa laavamman suojan, jota tutkimuksessani tarkastelen eräänlaisena huoltajan oikeuksia kokoavana yksityisyyden suojana.

1.3 Tutkimusmetodi ja tieteellinen viitekehys

Tutkimusmetodini on lainoppi. Timosen mukaan lainopin metodologia liittyy oikeussäännösten tulkintaan ja systematisointiin. Lainoppi jakautuu ongelmakeskeiseen ja normikeskeiseen lainoppiin, jotka erottuvat toisistaan erilaisen tiedonintressin ja kysymyksenasettelun osalta, mutta eivät kuitenkaan metodologisesti eroa toisistaan.³⁴ Tutkimukseni on normikeskeinen lainopillinen tutkimus, sillä sen tarkoitus on tuottaa tietoa yksittäisen säännöksen tulkinnasta. Lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus jäsentää säädöksen tai säännöksen tulkintaa.

Oikeusdogmaattinen tiedonintressi on sosiaalioikeuden alalla vahva, sillä sen sääntelemien säännösten toimeenpanijana eli ensiasteen päätöksentekijänä on usein muu kuin lainoppinut. Sosiaalioikeuteen luetaan se oikeusjärjestyksen osa, joka sääntelee sosiaaliturvaa ja terveydenhuoltoa³⁵. Sosiaalioikeudella on ominaisia piirteitä suhteessa muihin oikeudenaloihin. Esimerkkinä näistä ominaisista piirteistä on välttävä normisto, jonka soveltamisessa tarvitaan erityistä asiantuntemusta lainsäädännön ollessa vain eri oikeuksien, etuuksien tai palveluiden raamittaja³⁶. Lainopillinen tutkimus osana sosiaalioikeutta toteuttaa osaltaan oikeusvaltion tehtävää

---

³⁴ Timonen 1998, s. 12–14.

³⁵ Tuori 2000, s. 99. Vrt. Mikkola 1996, s. 532. Mikkola määrittelee sosiaalioikeuden Tuoria laajemmin.

³⁶ Ks. Tuori 2000, s. 99. Toisaalta Tuori tuo esille sosiaalioikeuden etuuksia sääntelevän normiston olevan hyvin teknistä ja teknisydessään vaikeaselkoista etuuksien hakijoille ja saajille sekä lakimiehille.

tuottaessaan tietoa lainsäädännön tulkinnasta. Näin ollen lainopilla on tärkeä tehtävä tiedon tuottamisessa viranomaisen toimivallasta ja sen rajoista. Viranomaisen toimivallan rajojen tiedostaminen on tärkeää yksilön tiedonintressin kannalta mutta myös viranomaisen tiedonintressin kannalta viranomaisen toimiessa virkavastuun uhalla käyttäessään julkista valtaa. Oikeudellisen prosessin näkyväksi tekeminen ja oikeudellisen tiedon tuottaminen osaksi viranomaisen toiminta on hyvin tärkeää lain ollessa tulkinnanvarainen.

Sosiaalioikeuden lainsäädäntöä täydentävät eri viranomaisnormit, kuten sosiaalilautakunnan viranhaltijoille antamat soveltamisohjeet. Tällaisten soveltamisohjeiden oikeuslähdeopillinen asema ei ole selkeä, mutta todellisuudessa niiden painoarvo on usein käytännön soveltamistoiminnassa lainsäädäntöä merkittävämpi.³⁷ Normiohjauksen oikeuslähdeopillinen asema Suomessa vallinneen klassisen skandinaavisen oikeuslähdeopin mukaan on enintään heikosti velvoittava, ja sen sovellettavuutta puoltaa erityisesti yhdenvertaisuuden vaatimus tai ohjauksen sisällöllinen hyväksyttävyyys. Ohjaavan aineiston sovellettavuus on tapauskohtaista, eli toisessa tilanteessa sen soveltaminen on hyväksyttävää, toisessa tilanteessa taas ei. Ohjeille ei tule antaa säännöksen soveltamistilanteessa merkitystä, mikäli asiassa on perusteita olla soveltamatta säännöstä kyseisen ohjeen tavoin.³⁸ Sosiaalioikeuden säännösten ollessa tulkinnanvaraisia korostuu lainopin merkitys osana sosiaalioikeutta. Säännösten tulkinnasta ja sen jäsentämisestä tiedon tuottaminen ensiasteen päätöksentekijöille on hyvin tärkeää, jotta päätöksenteko pohjautuisi oikeuslähdeopillisesti sitoviin oikeuslähteisiin, jotka turvaavat lain tavoitteen³⁹ toteutumisen. Lainopillisen tutkimuksen vahvistaminen sosiaalioikeuden alalla tuottaa tietoa säännösten tulkinnasta, jolloin erilaisten oikeuslähdeopillisesti epäselvien soveltamisohjeiden merkitys vähenee.

Sosiaalioikeus sisältää erityisen järjestelmän sosiaaliturvasta, jonka yksi osa on sosiaalihuolto. Sosiaalihuolto sisältää yleispalveluja, kuten lasten päivähoito- sekä erityispalveluja, jotka kohdistuvat ongelmallisiin elämäntilanteisiin, esimerkkinä lastensuojelu. Sosiaalihuolto kuuluu kunnan lakisääteisiin tehtäviin. Sosiaalioikeudessa oikeusperiaatteiden merkitys on korostuneessa asemassa lainsäädännön ollessa hyvin väljä ja tulkinnanvaraista. Osa sosiaalioikeuden

---

³⁷ Ks. Tuori 2000, s. 99–105.

³⁸ Määttä 2005, s.189–197.

³⁹ Tuori & Kotkas, 2008 s. 9. Sosiaalioikeuden lainsäädännöllä toteutetaan sosiaalipoliittisia tavoitteita.

periaatteista saa tukea kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ja kansallisista perusoikeussäännöksistä, mutta myös lainsäädännön valmisteluasiakirjat ovat tärkeä periaatteiden lähde⁴⁰. Sosiaalioikeuden alalla juuri lainsäädännön muutos instrumentaaliseksi poliittiseksi välineeksi tulee esille selkeästi. Sosiaalihuollon lainsäädäntöä toteutettaessa on erityisen olennaista tietää, mitä kyseisellä lainsäädännöllä tavoitellaan. Sosiaalioikeudessa säännösten tulkinnassa korostuu huomattavalla tavalla lain *ratio* eli lain tarkoitus. On huomattava, että sosiaalioikeuden lainsäädäntö on lisäksi nopeasti muuntuva, joten lain tulkinnat eivät ehdi vakiintua, mikä myös edellyttää lain tulkinnassa sen tarkoitukselle annettavaa painoarvoa.

Perusoikeusajattelun tulo kiinteäksi osaksi oikeudellista ajattelua perustavanlaatuisina oikeuksina on kuitenkin asettanut klassisten oikeuslähteiden yleisen ajattelun kyseenalaistamiseen. Teoreettinen ajattelu oikeuslähteopin muutoksen suunnasta ei ole vielä vakiintunut, jolloin oikeuslähteopin sisällöstä on edelleen eri käsityksiä. Yksi teoreettinen vaihtoehto on säilyttää klassinen oikeuslähteoppi eri oikeudenaloilla viitekehyksenä, jota kuitenkin täydentää eri oikeudenalojen omat yleiset opit. Myös Tuorin voi nähdä olevan tällaisen teoreettisen vaihtoehdon kannalla, sillä hän on kehittänyt sosiaalioikeudelle omat yleiset opit. Toisaalta Tuori on myös katsonut, että teoreettisen lainopin vangitseminen tiukkoihin metodologisiin sääntöihin on epätarkoituksenmukaista⁴¹. Yleisten oppien aseman voidaankin katsoa olevan tärkeä osa viranomaisen päätöksentekoa, sillä yleiset opit auttavat sisälle pääsyyn sitä sääntelevään oikeudenalaan. Näin ollen esimerkiksi erityisasiantuntemukseen perustuva sosiaalityöntekijöiden työssä normitietämys on taka-alalla. Siksi on tärkeää, että heidän päätöksiään ohjaavat oikeudelliset näkökulmat, jotka parhaiten omaksutaan sosiaalioikeuden yleisten oppien kautta. Koska sosiaalihuollossa oikeuslähteet ovat moninaiset, käytännön ratkaisutoiminnassa yleisten oppien asema on tärkeä auttaen päätöksentekijää pääsemään sisälle sosiaalihuollon oikeudellisiin raameihin sitoen viranomaisen päätöksenteon ja harkintavallan oikeudellisiin perusteisiin sen sijaan, että käytännön toimintaa ohjaisi erinäiset virallislähteet. Näin myös käytännön ratkaisutoiminnasta tulisi oikeudellisesti kestävämpää.

---

⁴⁰ Tuori 2000, s. 108. Tuorin mukaan myös ammattieettiset säännökset voivat saada oikeusperiaatteiden välityksellä oikeudellista merkitystä.

⁴¹ Tuori 2003, s. 107.

Mikäli eri oikeudenalojen yleiset opit asetetaan vahvaksi osana päätöksentekoa, herää kysymys perusoikeuksien merkityksestä. Niiden merkityksen voikin nähdä kaikkia oikeudenaloja yhdistävänä ja ohjaavana tekijänä⁴². Ajattelutavan hyväksyminen mahdollistaa huoltajan oikeusasema korostavien oikeusperiaatteiden huomioon ottamisen osana viranomaisen päätöksentekoa. Sosiaalioikeuteen avautuu erityinen näkökulma tavoitteista ja periaatteista, jotka liittyvät yksilöiden ja perheiden asemaan⁴³. Sosiaalioikeuden yleiset opit sisältävät sille erityisiä oikeudellisia käsitteitä sekä yleisiä oikeusperiaatteita⁴⁴, jotka kuitenkin korostavat yksilön näkökulmaa sen sijaan, että ne huomioisivat lastensuojelun erityispiirteet⁴⁵. Näin ollen sosiaalioikeuden yleisillä opeilla ei voida korvata lastensuojeluun nimenomaisesti soveltuvia lapsen oikeuksia turvaavia periaatteita, vaan niiden vaikutusta voidaan tarkastella huoltajan oikeusaseman tukena. Yleisten oppien nostamisen merkittäväksi osaksi oikeudellista ratkaisutoimintaa mahdollistaa myös sen, että niiden sisältämiä oikeusperiaatteita voidaan käyttää myös osana intressipunnintaa, jota huoltajan oikeusaseman tarkasteleminen väistämättä edellyttää.

Perus- ja ihmisoikeuksien tulo oikeudellisen ajattelun perusteiksi väistämättä vaikuttaa perinteiseen oikeuslähdeoppiin, jonka merkitys perinteisesti on ollut estää mielivaltaisuus päätöksenteossa pysyttämällä päätös lain sisällä. Perinteisessä ajattelussa on ongelmana ollut se, että vaikka eri ratkaisut perustettaisiin lakiin ja ratkaisua laajennettaisiin analogisen ajattelun mukaisesti, ei kuitenkaan päätös sisällä aina eheän ratkaisun vaatimia argumentteja. Perus- ja ihmisoikeusajattelun mukaan tuleminen tuo esille vaihtoehtoisia vallankontrollin muotoja viranomaisen ratkaisutoimintaan. Vaihtoehtoisena voidaan tarkastella reaalisia näkökohtia päätöksenteossa, jotka ovat erityinen oikeuslähdetekijöiden laji. Reaalisilla näkökohdilla arvioidaan ratkaisun hyvyttä eli arvioidaan ratkaisussa sovellettavaa sääntöä, onko se sisällöllisesti ja oikeusteknisesti hyvä. Lisäksi arvioidaan sitä, onko ratkaisu hyvä siinä erityistilanteessa. Reaalisen ajattelun jälkeen ratkaisu perustetaan lakiin. Ongelmana kuitenkin on edelleen se, että oikeuslähdeoppi rajaa reaalisten argumenttien käyttöä ja näin reaalisesti asianmukainen ratkaisu ei välttämättä ole mahdollista toteuttaa. Tästä syystä perinteisen oikeuslähdeopin sisältämien oikeusperiaatteiden merkitystä tulisi vahvistaa entisestään. Eri oikeudenalojen yleiset opit, jot-

---

⁴² Ks. esimerkiksi Lämsineva 2002.

⁴³ HE 252/2006 vp., s. 160.

⁴⁴ Tuori & Kotkas 2008, s. 1.

⁴⁵ Lastensuojelun erityispiirteenä on erityisesti se, että kyseessä on lapsen oikeuksien turvaaminen. Alaikäisen ollessa kyseessä tulee aina huomioida erityinen kolmijakoisuus viranomaisen interventiossa. Tällainen kolmijakoisuus edellyttää aina huoltajan ja lapsen erillisyyttä oikeudellisessa mielessä. Lastensuojelun interventio kohdistuu aina merkittäväällä tavalla myös huoltajan oikeuspiiriin.

ka toteuttavat omalle oikeudenalalle tyypillisiä periaatteita, voivat toimia ratkaisuna oikeuslähdeopilliseen ongelmaan. Kun reaalisia argumentteja puoltavat nämä oikeusperiaatteet, jotka ovat vahvassa asemassa osana oikeuslähdeoppia, myös ratkaisut perustuvat tällöin lakiin ja niiden sisältämä mahdollinen mielivalta on kontrolloitavissa. Tällöin myös ratkaisuissa on mahdollista ottaa huomioon kyseiselle oikeudenalalle tyypilliset piirteet.⁴⁶

---

⁴⁶ Karhu 2003, s. 798–807. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että sekä ratkaistavan tilanteen oikeusperiaatepohjaisessa jäsentämisessä että jäsenyyksen pohjalta havaittuja soveltuvia oikeusnormeja sovellettaessa ratkaisujen legitimitettä voidaan ylläpitää hakemalla rinnastuksia siihen harkintaan, jota eduskunnan perustuslakivaliokunta tekee harkitessaan perusoikeuksien rajoitusperusteita. Rinnastuksen avulla on mahdollista nähdä samankaltaisuutta siinä yleisessä oikeudellisessa harkinnassa, jota sekä perustuslakivaliokunta että yksittäinen lainkäyttäjä tekevät perusoikeusvelvoitteisissa oikeusvaltiossa.

2 PERUSOIKEUKSIEN MERKITYS OIKEUSSUHTEEN MÄÄRITTÄMISESSÄ

2.1 Viranomaisen ja asiakkaan välisen oikeussuhteen normatiiviset lähtökohdat

Perustuslain 2.3 § mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin⁴⁷.⁴⁸ Julkisen vallan käytössä on kyseessä epätasa-arvoinen ja yksipuolinen suhde, mikä ydinalueellaan konkretisoituu erityisesti yksipuolisella määräämisellä toisen henkilön oikeuspiiristä tai käsittää nimenomaisen puuttumisen siihen. Julkinen valta määrittää niitä, joita vastaan perusoikeudet suojaavat tai joita perusoikeussäännökset muutoin velvoittavat.⁴⁹ Käsitteen täsmällinen sisältö määrittyy sen mukaan, mikä perusoikeus on kyseessä. Keskeisimpiä velvoitettuja tahoja ovat valtio sekä kunnat ja kuntayhtymät virkamiehineen ja päätöksentekojärjestelmineen.⁵⁰ Julkisen vallan käytössä voi olla kyse määrämuotoisesta päätöksenteosta, jossa tehdään kirjallinen päätös, joka vaikuttaa yksilön oikeusasemaan. Julkisen vallan käyttö voi olla myös tosiasiallista julkisen vallan käyttöä, jossa määrätään toisen henkilön oikeuspiiristä tai puututaan siihen muulla tavoin. Tosiasiallisessa julkisen vallan käytössä on nimenomaisesti kyseessä konkreettinen puuttuminen yksilön oikeusasemaan. Julkisen vallan käyttö edellyttää viranomaiselta toimivaltaa ja ylipäänsä julkisen vallan käyttö on sidottu tiukasti lakiin. Muun muassa viranomaisen toimivallan täsmällinen sääntely kuuluu ennalta vaikuttaviin oikeusturvan takeisiin.⁵¹ On tärkeää, että hallinnon asiakkaan ja viranomaisen välinen suhde on selkeästi määritelty ja rajattu. Kuitenkin vaikka hallinnon asiakkaan ja viranomaisen suhteen perusteet määräytyvät lain mukaan, niiden konkreettista sisältöä määritellään erikseen eri tapauksissa⁵².

---

⁴⁷Ks. Laakso 1990, s. 93. Julkisoikeudessa laki voidaan käsittää kaikista laajimmassa mielessä, jolloin käsitteen alaan kuuluvat eduskuntalaki, oikeusjärjestykseen sisältyvät oikeusnormit, kansainvälisiin sopimuksiin sisältyvät määräykset sekä toimeenpanovallan alaan luettavat säädösten soveltamismääräykset ja määräykset. Kuitenkin säädösten soveltamismääräykset vain siltä osin ovat viranomaista velvoittavia kun niillä ei ole oikeusvaikutuksia hallinnon ulkopuolelle eli yksityisten oikeussubjektien oikeussuhteiden sisältöön.

⁴⁸ Ks. Mäenpää 2008b, s. 55. Toimivalta julkisen vallan käyttöön on siten tiukasti sidottu lakiin ja huomion arvoista on, että sen tulee perustua eduskuntalain tasoiseseen sääntöön eikä eduskuntalakea hierarkkisesti alempana normiin. Kuitenkin viranomaisen toimivallan käyttöä voidaan ohjata yksityiskohtaisemmin hallinnollisin määräyksin ja ohjein, mikäli ohjauksella on riittävän täsmällinen toimivaltasäännös laissa.

⁴⁹ Tuori 2000, s. 7.

⁵⁰ Tuori 1996, s. 849.

⁵¹ Tuori 2000, s. 7-8.

⁵² Mäenpää 2005, s. 1070.

Perustuslain 2.3 § sisältää lainalaisuusperiaatteen lisäksi toisen tärkeän elementin, nimittäin vaatimuksen hallinnon lakisidonnaisuudesta. Lakisidonnaisuuden erottava tekijä lainalaisuusperiaatteeseen on se, että julkisessa toiminnassa on noudatettava myös muuta voimassaolevaa oikeutta kuin eduskuntalakeja, eli myös eduskuntalakeja hierarkkisesti alempia normeja. Lakisidonnaisuus edellyttää viranomaista huomioimaan myös erilaiset oikeusperiaatteet ja asetukset julkisessa toiminnassa.⁵³ Lakisidonnaisuuden vaatimus pohjautuu suomalaisen hallintokulttuurin legalistiseen perinteeseen⁵⁴, mikä ehkäisee myös viranomaisen mahdollisuutta toimivallan väärinkäyttöön. Kaiken kaikkiaan lainalaisuusperiaate sitoo viranomaisen toimivallan tiukasti eduskuntalain tasoiseen lakiin ja lakisidonnaisuus asettaa toimivallan käytölle vaatimuksen huomioida hyvää hallintoa konkretisoivien oikeusperiaatteiden merkitys osana viranomaisen toimintaa. Perustuslain 2 § kokonaisuutena suojaa yksilön oikeusasemaa suhteessa viranomaiseen, sillä se ehkäisee viranomaisen mielivaltaista puuttumista yksilölle laissa suojattuun oikeuspiiriin. Myös lastensuojelussa lainalaisuusperiaatteella ja lakisidonnaisuudella on merkitystä viranomaisen toimivaltaa rajoittavana tekijänä.

Viranomaisella on oletettu lähtökohtainen valta-asema suhteessa yksityiseen, koska viranomaisella on oikeus käyttää julkista valtaa ja siten puuttua yksilölle laissa suojattuun oikeuspiiriin. Viranomaisen ja hallinnon asiakkaan välisen suhteen realistinen kuvaus on mahdollinen siten, että se kuvataan normaalina oikeussuhteena, jossa kummankin osapuolen oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät lain perusteella. Tässä oikeussuhteessa viranomaisella oikeuksiin kuuluu toimivalta, josta samalla seuraa velvollisuuksia ja myös virkavastuu.⁵⁵ Silti viranomaisen ja hallinnon asiakkaan oikeussuhteen näkeminen epätasa-arvoisena on edelleen korostuneessa asemassa. Tätä valta-asetelmaa on haluttu tasapainottaa säätämällä erityisiä lakeja, jotka määrittävät asiakkaan oikeusasemaa suhteessa hallinnon viranomaiseen. Esimerkiksi sosiaalihuollossa tällainen erityislaki on asiakaslaki. Erityisesti tosiasiallisessa julkisen vallan käytössä oikeussuhteen näkeminen tasapainoisena on varsin haasteellista, sillä vallan käyttötilanteet tapahtuvat toiminnan kautta. Edelleen on huomioitava, että tosiasiallista julkisen vallan käyttöä rinnastetaan usein poliisin toimivaltuuksiin ja siihen liitetään mahdollisuus puuttua yksilön henkilöön voimakeinoin⁵⁶. On hyvin tärkeää, että tosiasiallista julkisen vallan käyttöä tarkastel-

---

⁵³ Tuori & Kotkas 2008, s.119; Mäenpää 2008a 60–64.

⁵⁴ Mäenpää 2005, s. 1075–1077.

⁵⁵ mt., s. 1070.

⁵⁶ Ks. esimerkiksi Mäenpää 2008b, s. 35.

laan laajemmasta näkökulmasta siten, että se sisältää kaikenlaisen konkreettisen puuttumisen yksilölle suojattuun oikeuspiiriin. Laajempi tarkastelunäkökulma korostaa yksilön perusoikeuksien asemaa yksilölle erityisinä suojattuina oikeuksina huolimatta siitä, millaisesta hallinto-toiminnasta oikeussuhteesta on kyse.

Hallinnon asiakkaalla on tärkeä tietää oikeuksistaan sekä millä perusteilla ne voidaan evätä kuin myös se, miten asiakkaan oikeusasemaan voidaan ylipäänsä kajota⁵⁷. Perustuslain 80.1 § edellyttää yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteiden säätämisestä lailla sekä myös asioiden, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan. Tästä seuraa yksilölle erityinen, perustuslaissa suojattu asema suhteessa julkiseen valtaan. Julkisen vallan tulee toteuttaessaan perusoikeuksien turvaamisvelvoitettaan ottaa huomioon tämä yksilölle perustuslaissa suojattu oikeuspiiri. Perustuslain 80.1 §:n vaatimus yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteiden säätämisestä laissa on osaltaan toinen puoli perustuslain 2.3 §:ssä mainitusta julkisen vallan käytön perustumisesta lakiin. *Yksilön oikeusasemaan puuttuminen edellyttää siten nimellomaista lainsäädäntöä sekä viranomaisen toimivallan täsmällisen sisällön määrittämistä*. Perustuslain 80 § ja 2 § määrittävät viranomaisen ja yksilön välisen oikeussuhteen valtiosääntöiset perusteet⁵⁸. Viranomaisen ja yksilön oikeuksilla ja velvollisuuksilla on siten kummallakin perustuslailliset lähtökohdat ja ne voidaan nähdä olevan erityisessä tasa-vertaisessa asemassa toisiinsa nähden. Voimassa oleva lainsäädäntö määrittää tämän oikeussuhteen sisältämät oikeudet ja velvollisuudet ja julkisen vallan käytössä on eri osapuolten oikeuksissa vastakkain viranomaisen toimivalta sekä yksilön oikeusasema.

Erilaisissa oikeussuhteissa perusoikeuksia voi tarkastella laajan tai suppean näkemyksen mukaisesti. Suppean perusoikeusnäkemyksen mukaan perusoikeudet velvoittavat vain valtiota ja laajan perusoikeusnäkemyksen mukaan valtiolla sekä muilla julkista valtaa käyttävillä toimielimillä on velvollisuus aktiivisin toimin suojata ja edistää perus- ja ihmisoikeuksia. Laajan perusoikeusnäkemyksen mukaan oikeudellisen vapauden ja tasa-arvon lisäksi on tärkeää turvata tosiasiallinen vapaus ja tasa-arvo. Lisäksi laajan näkemyksen mukaan perusoikeudet velvoitta-

---

⁵⁷ Mäenpää 2008a, s. 60–63.

⁵⁸ Mäenpää 2005, s. 1075.

vat julkisen vallankäytön ohella myös yksityisiä tahoja.⁵⁹ Perustuslain 22 § mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Hallituksen esityksessä (309/1993) tuodaan esille julkisen vallan aktiivinen toiminta perusoikeuksien tosiasialliseksi toteutumiseksi. Perusoikeuksien turvaaminen edellyttää perusoikeuksien aineellisen turvaamisen lisäksi myös muodollisia, menettelyvaatimuksiin liittyvää perusoikeusturvaa. Kuitenkaan sitä, miten perusoikeudet käytännössä turvataan, ei ole määritelty ja ne ovat siis jätetty tapauskohtaiseksi harkittaviksi.⁶⁰ Tiivistetysti laajan perusoikeusnäkemyksen voi nähdä kattavan perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen myös lainsoveltajien toiminnassa.

Näkemyks perusoikeuksien velvoittavuudesta on laajentunut 1970 – luvulta lähtien, jolloin muun muassa kansalais- ja poliittiset oikeudet eli KP -oikeudet sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset eli TSS -oikeudet tulivat Suomea velvoittaviksi. Olennaisena ajatuksena nähtiin perusoikeuksien laajentaminen koskemaan vahvemmin tuomioistuinten ja viranomaisten toimintaa. Myös ajatus kansalaisten mahdollisuudesta vedota perusoikeuksiinsa tuli entistä ajankohtaisemmaksi. Perusoikeuksien uudistamiselta haluttiin muun muassa yksilön perustuslaintasoisien turvan laajentamista ja vahvistamista sekä perusoikeuksien suoran sovellettavuuden lisäämistä viranomaisissa⁶¹. Keskustelu perusoikeusdoktriinin muutoksesta toi Suomeen perusoikeusuudistuksen vuonna 1995. Tällöin aiempaa selvemmin perusoikeudet nähtiin jokaisen oikeutena, jossa korostui yksilön ihmisarvon loukkaamattomuus sekä yksilön subjektiivisuus. Yksilön näkeminen subjektiivisena toimijana korostaa yksilön oikeutta itsemääräämiseen. Perusoikeuksien soveltamisesta on muodostunut systemaattista toimintaa, mikä näkyy muun muassa perusoikeusuudistuksessa korostettujen perusoikeuksien yleisten rajoittamisedellytysten aktiivisesta käytössä lainsäädäntövaiheessa sekä myös lisääntyneesti tuomioistuinten käytössä.⁶²

Perusoikeuksien edistämismittateeseen kuuluu perusoikeuksien suora soveltaminen viranomaisen toiminnassa⁶³ ja perusoikeudet vaikuttavat siten myös hallintopäätösten ja muun hallintotoiminnan sisältöön. Esimerkiksi vapausoikeuksia koskevat perusoikeussäännökset velvoittavat hallintoa välittömästi siten, että niiden negatiiviset oikeusvaikutukset eivät riipu taval-

---

⁵⁹ Karapuu 1999.

⁶⁰ HE 309/1993 vp. s. 75.

⁶¹ Ojanen 2003, s. 18–26.

⁶² Lämsineva 2002, s. 56–70.

⁶³ Hidén 1996, s. 764.

lisellä lailla toteutettavasta täydentävästä sääntelystä ja siis perustuslain 10 §:n vaikutus on huomioitava myös tosiasiallisessa julkisen vallan käytössä.⁶⁴ Silloin kun perusoikeussäännös edellyttää asiasta säädettävän lailla, ei yksityinen voi vedota suoraan perusoikeussäännökseen. Tällöin on kuitenkin kyseisellä perusoikeudella merkitystä lailla annettujen säännösten tulkinassa. Perusoikeuksien vertikaalinen vaikutus suojaa yksilöä suhteessa julkiseen valtaan⁶⁵. Vertikaalisen vaikutuksen ohella perusoikeuksilla on myös horisontaalinen vaikutus. Siten julkisen vallan turvaamisvelvoite ei rajoitu ainoastaan vertikaalisiin viranomaisen ja hallinnon asiakkaan välisiin oikeussuhteisiin vaan myös yksityisten välisiin horisontaalisiin suhteisiin.⁶⁶ Horisontaalisissa suhteissa laki toimii välineenä perusoikeuden konkretisoimiseksi, turvaamiseksi, edistämiseksi tai toteuttamiseksi⁶⁷ ja perusoikeuksien turvaamisvelvoite horisontaalisella tasolla toteutuu lainsäädännössä ensiksikin siten, että lainsäätäjät säätää oikeussuhteiden osapuolten aseman oikeudellisen aseman edellytykset. Perusoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen voi edellyttää niin sanottua heikomman osapuolen suojaamista, joka voi edellyttää lainsäätäjää asettamaan hallintoviranomaiselle nimenomaisen toimivallan puuttua yksityisten oikeussuhteiden aseman määrittelyyn. Erityisen selkeästi tällainen puuttuminen tulee esille vajaa-valtaisten ja alaikäisten perusoikeuksia toteuttavassa lainsäädännössä.

2.2 Perusoikeuksien yleiset rajoitusperusteet ja oikeus hyvään hallintoon

Perusoikeusuudistuksen esitöissä on korostettu perusoikeuksien ehdollisuutta. Hallituksen esityksen mukaan perusoikeudet eivät ainakaan yleisesti voi olla siten ehdottomia, ettei niitä saisi missään olosuhteissa ja missään laajuudessa rajoittaa. Kuitenkin perusoikeusturvan kannalta on toisaalta tärkeää, että rajoitukset kyetään pitämään mahdollisimman vähäisinä.⁶⁸ Tästä syystä perusoikeuksiin on sisällytetty erilaisia lakivarauksia.⁶⁹ Nimenomaisten lakivarausten lisäksi perusoikeuksien ehdollinen luonne mahdollistaa perusoikeuksiin kohdistuvan rajoittamisen

---

⁶⁴ Tuori 1999.

⁶⁵ Híden 1996, s. 766.

⁶⁶ Reinikainen 2007, s. 19.

⁶⁷ Viljanen 1999a.

⁶⁸ HE 309/1993 vp, s. 36–38.

⁶⁹ Viljanen 2001, s. 30–36. Lakivaraukset voivat olla yksinkertaisia lakivarauksia, jotka valtuuttavat lainsäätäjän rajoittamaan perusoikeutta lailla tai lain nojalla, mutta eivät sisällä lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavia kriteereitä. Toisenlaiset lakivaraukset eli kvalifioidut lakivaraukset sisältävät perusoikeuden rajoitusvaltuuden mutta samalla sisältävät lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavia tekijöitä. Kolmas mahdollinen lakivarausta ovat sääntelyvara-ukset, jotka eivät valtuuta lainsäätäjää rajoittamaan perusoikeutta vaan valtuuttavat lainsäätäjän antamaan perusoikeuden käyttöä koskevia tarkempia säännöksiä. Kvalifioidut lakivaraukset antavat ankarimmat puitteet perusoikeuden rajoittamiselle

myös ilman nimenomaista lakivarausta. *Perusoikeuden rajoittaminen tarkoittaa perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein.* Yksilö ei siten voi käyttää perusoikeuttaan täysimääräisesti siltä osin, kuin sitä on perustuslain edellyttämässä menettelyssä ja sallimalla tavalla rajoitettu.⁷⁰ Perusoikeuksien rajoittamista määrittävät perusoikeuksien yleiset rajoittamisedellytykset, jotka ovat muotoutuneet perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistusta koskevan mietinnön pohjalta⁷¹ ja joita edelleen on kehitelty lainsäädäntökäytännössä ja oikeustieteessä⁷².

Rajoitusperusteet kaventavat perusoikeuksiin kohdistuvat rajoitukset vain eduskunnan säätämiin lakeihin⁷³. Perusoikeutta rajoittavassa laissa tulee selkeästi ilmetä rajoitukseen oikeuttava toimivaltanormi⁷⁴. Edelleen lailla säädettävältä perusoikeusrajoitukselta vaaditaan täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta ja rajoituksen olennaisen sisällön tulee ilmetä suoraan laista⁷⁵. Laissa tulee myös käydä selville esimerkiksi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset.⁷⁶ Tällöin kyseessä on erityisesti vaatimuksena epäselvyyksien estäminen perusoikeuksien rajoittamisen ollessa kyseessä. Käytännössä vaatimus edellyttää, että laki ilmaisee selkeästi kuka on oikeutettu käyttämään rajoitusvaltuuksia, mitä valtuuksia käytettäessä saa tehdä ja miten silloin on meneteltävä. Vaatimuksen arvioinnissa voi muodostua olennaiseksi eri suuntiin menevien argumenttien väliseen punnintaan perustuvaksi kokonaisuudeksi, jolloin merkitykselliseksi voi muodostua sääntelykohteen erityispiirteet ja alan sääntelytraditiot.⁷⁷ Vaatimus lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta edellyttää laista selkeää määritelmää toimivaltaisesta viranomaisesta, toimivallan laajuudesta sekä toimivallan käytön asiallisesta sisällöstä.

---

⁷⁰ Viljanen 1999b.

⁷¹ Ks. PeVM 25/1994 vp.

⁷² Viljanen 2001, s. 37.

⁷³ Scheinin 1999. Ks. myös PeVM 25/1994 vp., s. 5. Huomion arvoista on, että perusoikeuden sääntelyn ollessa kyseessä vain hyvin vähäisesti voidaan käyttää lakia alemmanasteisia normeja.

⁷⁴ Viljanen 2001, s. 67–80, 101. Vaatimus perusoikeusrajoituksen perustumisesta lakiin toteuttaa myös perustuslain 80 §:ssä asetettua vaatimusta siitä, että kaikki yksilön oikeusasemaan liittyvät keskeiset säännökset tulee antaa lailla. Lailla säätämisen vaatimus myös turvaa perustuslain 6 §:ssä säädettyä yhdenvertaisuuden toteutumista. Lailla säätämisen vaatimuksen avulla voidaan kontrolloida myös yksittäistapauksessa perusoikeuden rajoitusta, sillä viranomaisen toimivaltaa voidaan tällöin arvioida objektiivisten, ennalta annettujen säädösten pohjalta.

⁷⁵ PeVM 25/1994 vp., s. 5.

⁷⁶ HE 309/1993 vp., s. 29–30.

⁷⁷ Viljanen 2001, 116–117, 123.

Edelleen perusoikeuksien rajoittaminen on sallittua vain hyväksyttävillä perusteilla⁷⁸. Hyväksyttävyyksvaatimus koskee nimenomaan rajoitusperustetta. Perusoikeudet ovat hierarkkisessa asemassa toisiinsa nähden, joten hyväksyttävyyden perusteen voi täyttää toisten yksilöiden perusoikeudet ja julkiselle vallalle perustuslain 22 § asetettu perusoikeuksien turvaaminen⁷⁹. Hyväksyttävyyksvaatimuksen perusteleminen toisten henkilöiden perusoikeuksien osana merkitsee usein viranomaisen toimivallan tarkastelua laajentavasti.⁸⁰ Tavallisella lailla ei voi säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta⁸¹. Kvalifioiduissa lakivarauksissa perusoikeuden rajoittamiselle hyväksyttävät rajoitusperusteet on määritelty tyhjentyvästi itse säännöksessä. Kvalifioidut lakivaraukset soveltuvat ennen yleisiä perusoikeuden yleisiä rajoitusperusteita⁸², kuitenkin yleiset rajoitusedellytykset voivat asettaa perusoikeuden rajoitukselle myös täydentäviä vaatimuksia verrattuna kvalifioituun lakivaraukseen. Kvalifioidun lakivarauksen erityinen vaikutus näkyy käytännössä hyväksyttävyyksvaatimuksen sisällön julkilausumana jo perustuslaissa⁸³.

Perusoikeuden ydinalueen koskemattomuusvaatimus tarkoittaa, että perusoikeuteen ei voida puuttua ainakaan niin laajalti, että se kovertaa tyhjäksi perusoikeuden sisällön eikä perusoikeutta voida ydinalueellaan rajoittaa lainkaan. Perusoikeus toimii ydinalueellaan sääntönä ja siten se saa kollisiotilanteessa etusijan muihin oikeuksiin nähden. Silloin kun on epäselvää, onko kyseessä perusoikeuden ydinalue, tulee perusoikeuden rajoituksen laajuutta arvioida nimenomaan suhteellisuusvaatimuksen valossa. Käytännössä perusoikeuden ydinalueen koskemattomuuden vaatimuksen merkitys on jäänyt vähäiseksi, sillä perusoikeuden ydinalueelle puuttuvat rajoitukset ovat poikkeuksetta suhteellisuusvaatimuksen vastaisia.⁸⁴ Perusoikeuden ydintä voidaan lähestyä myös perusoikeuden rajoittamisen hyväksyttävyyden vaatimuksen kautta; perusoikeuksia tarkasteltaessa rajoitusfunktion kannalta ydinalueen vaatimusta voidaan nähdä määrittävän olennaisesti hyväksyttävän rajoitusperusteen ja – tavan puuttuminen. Perusoikeuden ydinalueen voi hahmottaa ihmisoikeussopimuksesta tai siten, että arvioidaan, onko perus-

---

⁷⁸ HE 309/1993 vp. s. 30.

⁷⁹ Viljanen 1999b; Viljanen 2001, 136–146.

⁸⁰ Viljanen 2001, s. 129.

⁸¹ PeVM 25/1994 vp., s. 5.

⁸² Kauppi 2007, s. 262.

⁸³ Ks. Viljanen 2001, s. 34–36, 54. Sääntelyvaraus velvoittaa lainsäätäjää antamaan perusoikeutta täsmentäviä säännöksiä, joilla perustuslaissa ilmaistua pääsääntöä ei kuitenkaan saa heikentää.

⁸⁴ Viljanen 2001, s. 229–232, 241.

oikeudesta johdettavissa yksiselitteisiä ja poikkeuksettomia sääntöjä.⁸⁵ Esimerkiksi perustuslain 7 § on kirjoitettu ehdottomaan muotoon, jolloin sen sisältämien oikeuksien voidaan nähdä toimivaan sääntönä.

Rajoitusten tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Suhteellisuusvaatimuksen keskeinen ulottuvuus on, että rajoitukset ovat välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi.⁸⁶ Suhteellisuusvaatimus tiivistyy perusoikeuden takaamien intressien ja perusoikeuden rajoittamisen taustalla olevien intressien painoarvon keskinäiseen punnintaan. Punninta pitää sisällään harkintaa, jolla on yhteys yhteiskunnallisiin arvostuksiin. Oikeudellisessa punninnassa perusoikeuksiin kiinnittyneillä intresseillä on korostunut painoarvo. Saksalainen valtiosääntöoikeus toimii esikuvana suomalaisen suhteellisuusvaatimuksen sisällölle: Suhteellisuusvaatimus edellyttää perusoikeutta rajoittavalta sääntelyltä soveltuvuutta, jotta sillä voidaan saavuttaa toivottu tavoite. Toiseksi se sisältää välttämättömyysvaatimuksen, eli ei ole muuta tehokasta keinoa tavoitteeseen pääsemiseksi. Kolmanneksi suhteellisuusvaatimus suppeassa merkityksessään edellyttää, että rajoittava sääntely ei rasita perusoikeuden haltijaa liikaa. Tämä kolmas suhteellisuusvaatimuksen elementti edellyttää intressipunnintaa. Lainsäädäntöprosessissa suhteellisuusvaatimus on abstraktia, joten se ei tavoita yksittäisissä soveltamistilanteissa mahdollisesti eteen tulevia ongelmia. Konkreettisessa lain soveltamistilanteessa tulee siten ottaa huomioon uudelleen suhteellisuusvaatimus, joka voi edellyttää perusoikeuksiin puuttumiseen toimivaltasäännösten supistavaa tulkintaa.⁸⁷ Myös lastensuojelutarpeen selvityksessä tulee viranomaisen ottaa huomioon huoltajan perusoikeudet ja niihin kajoamisen suhteellisuus.

Perusoikeuksia rajoitettaessa on edelleen huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä⁸⁸. Oikeusturvavaatimus edellyttää, että rajoituksen toteuttavan viranomaisen päätökseen tulee olla käytettävissä muutoksenhakukeino. Edelleen oikeusturvavaatimusta toteuttaa perusoikeuksien rajoittamisvaltuuksien omaavien henkilöiden riittävän koulutuksen ja pätevyyden varmistaminen. Tilanteissa, joissa ei tehdä määrämuotoisia päätöksiä, on tärkeää turvata korvaavat oikeus-

---

⁸⁵ Posio 2008, s. 87, 91.

⁸⁶ HE 309/1993 vp, s. 30.

⁸⁷ Viljanen 2001, s. 205–225. Kaikkiaan intressipunninnassa tavoitteena on lopputulos, joka mahdollisimman täysimääräisesti toteuttaa samanaikaisesti keskinäisessä punninnassa olevat periaatteet.

⁸⁸ PeVM 25/1994 vp., s.5.

turvajärjestelyt.⁸⁹ Tosiasiallisessa toiminnassa ei tehdä määrämuotoista päätöstä ja tällöin on hyvin tärkeää että perusoikeuksien toteutuminen turvataan menettelyllisin toimenpitein. Perusoikeusturvan kannalta on myös tärkeää, että viranomaisen toimivalta on sanktioitu ja järjestetty siten, että se on luonnehdittavissa julkisen vallan käytöksi⁹⁰. Perusoikeuden rajoitusedellytyksiin kuuluu myös se, että rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa⁹¹, ja että perusoikeuksien rajoituksia tulkittaessa on huomioitava, että rajoitukset eivät loukkaa ihmisoikeussopimuksia. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus toimii osaltaan viimekätisenä varmistuksena. Useimmiten lakiehdotus, joka loukkaa Suomen ihmisoikeusvelvoitteita, ei täytä muitakaan perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä, kuten rajoitusperusteen hyväksyttävyyksivaatimusta tai suhteellisuusvaatimusta.⁹²

2.3 Ihmis- ja perusoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi – esimerkkinä perustuslain 10 §

Suomessa 1995 toteutetun perusoikeusuudistuksen taustalla oli tarkoitus vahvistaa Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten asemaa Suomen oikeusjärjestyksessä. Julkisen vallan niin sanottu turvaamisvelvoite koskee myös ihmisoikeuksia. Perusoikeuksien turvaamisvelvoitteesta voi johtaa myös perustuslaintasoisien oikeusperustan ihmisoikeusmyönteiselle laintulkinnalle. Ihmisoikeusvelvoitteet ovat lisäksi ihmisoikeuksien oikeudellisen suojan vähimmäistasoa, joten ihmisoikeuksien voidaan katsoa tarjoavan minimitason suojan yksilön perustavanlaatuisille oikeuksille. Kuitenkin perusoikeuksien rajoittamiselta edellytetään parlamenttilain tasoista rajoitusta, mikä ei ole vaatimuksena ihmisoikeuksien rajoittamiselle. Ihmisoikeussopimuksessa jätetään nimittäin valtiolle nimenomainen harkintamarginaali. Ihmisoikeuksien asema suhteessa perusoikeuksiin voidaan nähdä erityisesti täydentävänä tekijänä, ei niinkään korvaavana tai muuten hierarkkisesti ylempänä.⁹³ Näin ollen lastensuojelussa tulee ottaa huomioon myös ihmisoikeuksien merkitys erityisesti kansallisia perusoikeuksia täydentävinä tekijöinä.

---

⁸⁹ Viljanen 2001, 251–258.

⁹⁰ Posio 2008, s. 92–98

⁹¹ PeVM 25/1994 vp., s. 5.

⁹² Viljanen 1999b.

⁹³ Ojanen 2003, s. 68–72.

Perusoikeusuudistuksessa korostettiin myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja kansallisten perusoikeussäännösten tulkinnallista yhteensovittamista ja uusituilla perusoikeussäännöksillä on sanottu olleen selvästi välittömämpi yhteys kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin kuin esimerkiksi ulkomaisiin perustuslakeihin. Erityinen tulkinnallinen merkitys ihmisoikeussopimuksilla on perusoikeusrajoitusten hyväksyttävyyden arvioinnissa. Perustuslain 22 § antaa tukea lailla asianmukaisesti voimaan saatettujen ihmisoikeussopimusten soveltamiselle silloinkin, kun kansallinen laki on myöhemmän lain asemassa kyseisen sopimuksen voimaansaattamislakiin nähden. Lisäksi perustuslainsäädännös on käytettävissä valtiosääntöisenä perusteena sille, että tuomioistuimet soveltavat kansallisten lakien tulkinnassa ja rinnalla myös sellaisia ihmisoikeussopimuksia tai muita kansainvälisiä ihmisoikeusasiakirjoja, jotka on Suomessa saatettu voimaan vain asetuksella tai joita ei lainkaan ole saatettu valtiosisäisesti voimaan.⁹⁴ Perus- ja ihmisoikeudet voidaan nähdä kokonaisuutena toisiaan täydentävinä, mikä vahvistaa yksilön suojaa suhteessa julkiseen valtaan. Kuitenkin perusoikeuksilla voidaan nähdä myös tietynlainen erityisyys osana kansallista järjestelmää, jota ihmisoikeudet täydentävät⁹⁵. Erityiseksi ihmisoikeussopimus tulee siinä suhteessa, että Suomessa voimaansaattetuilla ihmisoikeussopimuksilla on yleisesti niin sanottu välillinen horisontaalinen ulottuvuus. Tässä välillisessä horisontaalisessa ulottuvuudessa valtio voi joutua vastuuseen ihmisoikeusloukkaukset mahdollistavan yksityisoikeudellisen lainsäädännön olemassaolosta tai lainsäädännön puuttumisesta taikka siksi, että lainsäädäntö ei ole riittävästi suojannut henkilöä toisen henkilön taholta tulleita oikeudenloukkauksia vastaan.⁹⁶ Esimerkiksi perustuslain 10 §:ssä suojattu yksityiselämän suojan aineellisen ulottuvuuden huomioimisessa on tärkeää huomioida myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla⁹⁷.

---

⁹⁴ Scheinin 1999.

⁹⁵ Scheinin 1999. Ihmisoikeuksien näkeminen täydentävässä asemassa suhteessa kansallisiin perusoikeuksiin perustuu viiteen eri tekijään. Perusoikeussäännösten asema kansallisen perustuslain säännöksinä antaa niille säädöshierarkiaan liittyvän vahvan aseman, jolle ei ole vastinetta kansainvälisen oikeuden järjestelmässä. Toisekseen kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä muodostuu eri aikoina laadituista valtiosopimuksista, joista osa voi olla jäänyt tavoitetasoltaan vaatimattomiksi riittävän yhteisymmärryksen puuttuessa. Kolmas vahvuus suhteessa kansainväliseen ihmisoikeussuojaan verrattuna on perustuslaissa asetettu lailla säätämisen vaatimus. Neljäs vahvuus Suomen perusoikeusjärjestelmässä on, ettei se sisällä oppia valtion harkintamarginaalista, joka jättää sijaa kansallisten viranomaisten ihmisoikeuksien sisältöä ja hyväksyttäviä rajoituksia koskevassa harkinnassa. Viidenneksi EIS:n 53 artiklassa ilmaistu periaate kieltää kyseisen sopimuksen käyttämisen perusteena rajoittaa kansallisesti tai kansainvälisesti muutoin turvattuja ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Sopimusmääräyksen taustalla on se, että kansalliset ja kansainväliset oikeuksien suojajärjestelmät tulee nähdä toisiaan täydentävinä siten, että kukin järjestelmä täydentää toisia omilla vahvimmillä alueillaan.

⁹⁶ Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, s. 89.

⁹⁷ Viljanen 2001, 159–184, 192–193. Ihmisoikeussopimuksen väljästä luonteesta johtuen voidaan tehdä päätelmä, että vaikka rajoitusperusteen tulee sisältyä vastaavaan ihmisoikeusmääräykseen, se ei silti ole riittävä ehto sille, että rajoitusperuste on kansallisen perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä.

Oikeus yksityiselämään merkitsee oikeutta elää muilta rauhassa omaa elämäänsä mahdollisimman vähäisin määrin, mikä sisältää muun muassa suojan yksityis-, koti- ja perhe-elämän häiritsemiseltä, kunnian ja vapauden loukkauksilta, väärään valoon saattamiselta, yksityiselämäänsä koskevien, asiaankuulumattomien kiusallisten seikkojen paljastamiselta sekä suojaa siltä, että yksilön antamia tai saamia tietoja ei paljasteta silloin, kun ammattiasema edellyttää luottamuksellisuutta.⁹⁸ Yksityiselämän suoja rakentuu monesta eri elementistä, jotka toisaalta ovat omia oikeuksiaan mutta toisaalta yhden oikeuden loukkaaminen voi tarkoittaa myös toisten yksityiselämän suojaan sisältyvien oikeuksien loukkaamista. Esimerkiksi kotirauhaan liittyvät yksityisyys, yksityiselämä ja perhe-elämän suoja ovat osa yksityiselämän suojaa, mutta toisaalta ne ovat suhteessa toisiinsa omia oikeuksiaan⁹⁹. Yksityiselämän suojaan liittyviä eri oikeuksia voi tarkastella erikseen mutta niitä voidaan tarkastella myös yksityiselämän suojaamana kokonaisuutena¹⁰⁰. Yksityiselämän käsite voidaan myös ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi¹⁰¹, jolloin se kattaa perustuslain 10 §:n ja EIS:n 8 artiklan sisältämät erilliset oikeudet kokonaisuutena. Yksityiselämän suoja yleiskäsitteenä täydentää aukkokohtia silloin, kun jossain tilanteessa kyseessä oleva perusoikeus ei palaudu nimenomaisesti mainittuun oikeuteen yksityiselämän sisällöstä.¹⁰² Edelleen perustuslain 10 § saa sisältönsä myös Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyvästä ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännöstä.¹⁰³

EIT on korostanut, että yksityiselämän piiriä ei tule määrittää liian tarkasti, vaan yksityiselämän piiriä tulee tulkita laajasti. EIS:n 8 artiklan pohjalta perustuslain 10 §:n säännöksen yksityiselämän suojasta voidaan tulkita sisältävän henkilökohtaisen identiteetin suojan, moraalisen ja fyysisen koskemattomuuden suojan¹⁰⁴, vaatimuksen riittävän yksityisyyden turvaavista ulkonaisista olosuhteista, henkilötietojen suojan sekä vapauden päättää suhteistaan muihin ihmisiin.¹⁰⁵ Perustuslain 10 §:n ja EIS:n 8 artiklan muodostama kokonaisuus muodostaa siten yksityiselämän suojaa laajemman yksityisyyden ulottuvuuden. Kotimaisessa oikeustieteessä oikeus

---

⁹⁸ Mahkonen 1997, s. 82–83.

⁹⁹ Ruuska 2007, s. 8.

¹⁰⁰ Posio 2008, s. 63.

¹⁰¹ HE 184/1999 vp., s. 4-5.

¹⁰² Nieminen 1999, s. 112.

¹⁰³ Posio 2008, s. 59–69; Viljanen 1999c. Koska perusoikeussäännöksen käyttämä käsite pohjautuu ihmisoikeussopimuksen käsiteistöön, on myös säännöksen tulkinnassa perusteltua tukeutua tavanomaista enemmän vastaavan ihmisoikeusmääräyksen soveltamiskäytäntöön

¹⁰⁴ vrt. kuitenkin erityissäännöksenä PL 7.1 §:n säännös henkilökohtaisesta koskemattomuudesta.

¹⁰⁵ Viljanen 1999c.

yksityisyyteen on eräänlainen vakiintunut tulkinnallinen perusoikeuksien kokonaisuus, jonka suojan ydinalue on riippuvainen henkilön subjektiivisesta näkemyksestä¹⁰⁶. Yksityisyyden voi katsoa liittyvän yksinoloon ja sitä kautta itsemääräämisoikeuteen, tällöin kuitenkin tulee huomioida myös sosiaalisuuden elementti ja siihen liittyvät rajoitukset.¹⁰⁷ Yksityisyyttä voidaan tarkastella myös suhteessa muihin, jolloin demokraattinen oikeusvaltio edellyttää, ettei yksityisyys voi olla täydellistä. Toisaalta sen merkitys on kasvanut yksilön itsemääräämisoikeuden vahvistumisen myötä.¹⁰⁸ Yksityisyyden ulottuvuus on siis hyvin monitahoinen ja sen sisällöllisestä ulottuvuudesta on hyvin paljon erilaisia näkemyksiä. Perusoikeuksien arvosidonnaisuudesta johtuen, niiden tulkinta ja sisällöllinen ulottuvuus on ajasta ja paikasta riippuvainen. Kuitenkin vakiintuneen tulkintalinjan mukaan yksityisyyden suoja on yksityiselämän suojaa laajempi kokonaisuus.¹⁰⁹

Yksityiselämän suojan lähtökohtana on yksilön oikeus yksityiselämäänsä viranomaisten tai muiden ulkopuolisten mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista vastaan. Yksityiselämään kuuluu lisäksi yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.¹¹⁰ Yksityiselämän suoja voidaan ymmärtää laaja-alaisena henkilön yksityistä elämänpiiriä kokonaisuudessaan kuvaavana käsitteenä¹¹¹, joka laajenee EIS:n 8 artiklan¹¹² kautta yksityisyyden suojaksi sisältäen esimerkiksi perhe-elämän suojan ulottuvuuden¹¹³. EIS:n soveltamiskäytännön pohjalta yksityiselämän voi nähdä edelleen kattavan muun muassa yksilön henkilökohtaisen identiteetin suojan, moraalisen ja fyysisen koskemattomuuden suojan, vaatimuksen riittävän yksityisyyden turvaavista olosuhteista, henkilötietojen suojan sekä vapauden päättää suhteistaan myös muihin ihmisiin¹¹⁴. Tällöin yksityisyyden suojan ulottuvuuden voidaan nähdä liittyvän perustuslain 10 §:ään kokonaisuudessaan sekä

---

¹⁰⁶ Ks. Kauppi 2007, s. 89; Posio 2008, s. 29.

¹⁰⁷ Mahkonen 1997, s. 76.

¹⁰⁸ Saarenpää 2006, s. 304.

¹⁰⁹ Posio 2008, s. 22–23. Ks. myös Nieminen 1999. Yksityisyyden suojan sisällön voi siten nähdä muodostuvan eri perusoikeuksien kokonaisuudesta.

¹¹⁰ HE 309/1993 vp. s. 56. Ks. myös Mahkonen 1997, s. 129.

¹¹¹ Kauppi 2007, s. 86–87.

¹¹² Pellonpää 2005, s. 456. EIS:n 8 artiklassa viitataan nimenomaisesti perhe-elämän suojaan, jota voidaan tarkastella vanhemmista ja lapsista koostuvaa yhdessä asuvaa *de jure* –perhettä. Kuitenkin perheen käsite ulottuu myös tätä laajemmalle.

¹¹³ Ks. HE 309/1993 vp., s. 53. Perheiden monimuotoistuesssa käsitteen ”perhe” määrittely on osoittautunut vaikeaksi, mistä syystä sitä ei ole nimenomaisesti mainittu perhe-elämän suojana osana yksityisyyden suoja.

¹¹⁴ Viljanen 2001, s. 295–296.

perustuslain 7 § ja 1.2 §, jotka turvaavat ihmisarvoista kohtelua ja jotka ovat kotimaisessa tulkinnassa katsottu liittyvän yksityisyyden suojan ulottuvuuteen¹¹⁵.

Kaikkiaan yksityisyyden suojan voi nähdä linkittyvän vahvemmin yksilön henkilökohtaiseen ja moraaliseen olemukseen¹¹⁶. Yhteneväisiä piirteitä yksityisyyden ja yksityiselämän suojassa voidaan nähdä siinä, että yksityisyyteen liittyy muun muassa yksilön oikeus oleskella tietyllä alueella tarvitsematta sietää ulkopuolisten läheisyyttä, häirintää tai kuuntelua¹¹⁷ ja toisaalta myös kunnian ulottuvuus yhdistää yksityiselämän ja yksityisyyden suojaa toisiinsa. Kuitenkin yksityisyydessä korostuu arvokkuuden tunteen säilyttäminen sekä psyykinen koskemattomuus¹¹⁸. Oikeus yksityisyyteen tulee esille erityisesti yksityiseen ihmiseen individuaalisena yksilönä kohdistuvana perusoikeusodotuksena¹¹⁹. Kaikkiaan yksityisyyden suojan sisältöä voidaan hahmottaa sekä EIS:n kautta sekä kotimaisen oikeustieteellisen tulkinnan mukaan, jolloin sen voi nähdä muodostuvan eri perusoikeuksista. Yksityisyyden suojan voi nähdä täydentävän yksityiselämän suojaa silloin, kun sitä tarkastellaan eri perusoikeuksien muodostamana kokonaisuutena, jotka linkittyvät subjektiivisuuden ja sosiaalisuuden väliseen määrittelyyn. Eli toisin sanoen tässä määrittelyssä tarkastellaan sitä, missä laajuudessa esimerkiksi lapsen oikeuksien turvaaminen oikeuttaa rajoittamaan huoltajan moraalista ja ihmisarvoista kohtelua, jotka sinällään ovat subjektiivisia ilmiöitä ja riippuvaisia yksilön kokemuksista.

2.4 Perusoikeuksien optimointi ja perusoikeuspunninta

Kaikkiaan perustuslaki on erityinen kokonaisuus, johon tavallinen lainsäädäntö pohjautuu ja lainsäätäjän tulee pyrkiä erilaisin keinoin säilyttämään tietynlainen harmonia tavallisen lainsäädännön ja perusoikeuksien välille. Lainsäädännön harmonia suhteessa perusoikeuksiin on erityisen haastavaa, sillä useimmissa tilanteissa on kyseessä eri intressejä ja niiden taustalla eri perusoikeuksia. Näiden intressien tasapainottaminen on mahdollista useimmiten vain ottamalla

---

¹¹⁵ Ks. esimerkiksi Posio 2008, s. 22–23. Ks. myös Nieminen 1999. Yksityisyyden suojan sisällön voi siten nähdä muodostuvan eri perusoikeuksien kokonaisuudesta.

¹¹⁶ Mahkonen 1997, s. 16.

¹¹⁷ HE 184/1999 vp., s. 4-5.

¹¹⁸ Mahkonen 1997, s. 16.

¹¹⁹ Kauppi 2007, s. 87.

huomioon eri tilanteissa käsillä olevat piirteet. Tapauskohtaisuuden korostaminen edellyttää väljää sääntelyä, jossa lainsoveltajalle jää mahdollisuus ottaa huomioon tilanteen tapauskohtaisuus. Tällaiset väljät säännökset jättävät tapauskohtaisen harkintavallan asian ratkaisijalle, jolloin osaltaan mahdollistuu tapauskohtaisten tilanteiden huomioon ottaminen¹²⁰. Joustavien oikeusnormien haittapuolena on kuitenkin harkintavallan väärinkäytön mahdollisuus sekä päätöksenteon ennakoitavuuden väheneminen¹²¹. Harkintavalta aiheuttaa myös sen, että julkinen hallintotoiminta ei ole aina lainsäätäjän tahdon toimeenpanoa lainsäädännön jättäessä viranomaiselle runsaasti harkintavaltaa¹²².

Viranomaisen harkintavaltaa rajoittaa perustuslain 21 §:ssä turvattu oikeus hyvään hallintoon. Hallintolaissa säädetty hyvää hallintoa sääntelevät normit ovat viittauksia perustuslain takaa-
masta hyvän hallinnon sisällöstä¹²³, ja hallintolaista poikkeaminen edellyttää nimenomaista, lain tasoista säännöstä. Hallintolaki on siten suhteessa yksilön oikeusasemaa säänteleviin lakeihin, kuten sosiaalihuollon asiakaslakiin, yleislaki. Yleislaki toimii vähimmäislakina täydentäen erityislainsäädäntöä mahdollisesti silloin, kun erityislainsäädäntö ei kata jotain osa-aluetta. Kuitenkaan erityislakia ei tule katsoa ehdottomassa suhteessa hallintolakiin, sillä hallintolaki konkretisoi perustuslain 21 §:ssä määritetyt perusvaatimuksia ja siis yleislain sekä erityislain välisessä suhteessa sovelletaan ensisijaisesti laadullisesti parempaa menettelyturvaa tarjoavia säännöksiä.¹²⁴ Olennaista on tarkastella hyvää hallintoa kaikessa laajuudessaan, sillä hyvää hallintoa sääntelevien normien taustalla on perusoikeuspohjainen yksilön oikeus hyvään hallintoon sekä toisaalta perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksistä suhteellisuusvaatimuksen konkretisoiminen.

Viranomaisen harkintavaltaa rajoittavat hyvän hallinnon säännöksistä johdetut oikeusperiaatteet, jotka tulee huomioida kaikessa hallintotoiminnassa, mutta myös perus- ja ihmisoikeus-

---

¹²⁰ Ks. Posio 2008, s. 256.

¹²¹ Laakso 1990, s. 197–199.

¹²² Lämsineva 2002, s. 19–21.

¹²³ Mäenpää 2008a, s. 1-5.

¹²⁴ mt., s. 7-19. Hyvää hallintoa on säädelty myös EU-oikeudessa. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 41 artikla perustaa jokaiselle oikeuden hyvään hallintoon. Vaikka perusoikeuskirja ei ole muodollisesti sitovaa oikeutta, on sen hyvää hallintoa koskevaan periaatteeseen ja siihen sisältyvien erityisten oikeuksien velvoittavuuteen vedottu jo useassa ensiasteen tuomioistuimen tuomioissa

myönteisen laintulkinnan vaatimus¹²⁵. Perusoikeuksien yksi keskeisimmistä funktioista on erilaisten vallankäyttömahdollisuuksien kontrollointi sekä vallan väärinkäytön ehkäiseminen¹²⁶. Näin ollen perusoikeudet ovat myös sellaisenaan tärkeä osa hallinnollista päätöksentekoa ja ratkaisutoimintaa asiakkaan oikeusturvan toteutumisen kannalta. Lainsäädäntöratkaisu voidaan nähdä eräänlaisena *prima facie* – luonteisena ongelman ratkaisuna, jossa perusoikeudet ovat asetettu keskinäiseen järjestykseen. Lainsäädännön *prima facie* – luonteisuus ei silti tarkoita, että lakia tulee soveltaa mekanistisesti, sillä perusoikeudet ovat hierarkkisella tasolla ylempänä.¹²⁷ Perusoikeuksien hierarkkinen asema ei tee eduskunnan säätämää lakia tyhjäksi vaan edellyttää lakeja toimeenpanevaa henkilöä tarkastelemaan perusoikeusnäkökulmasta edellytyksiä toimenpiteiden suorittamiselle. Toisin sanoen viranomaisen tulisi julkista valtaa käyttäessään tarkastella toimivaltansa edellytysten toteutumista erityisesti perusoikeusnäkökulmasta. Perusoikeusulottuvuuden ulottuessa käytännön toimintaan on tärkeää, että viranomaisen käyttäessä harkintavaltaansa toimivaltansa laajuuden arvioinnissa, ovat perusoikeudet korostuneessa asemassa. Perusoikeusmyönteisen tulkinnan vaikuttaessa viranomaisen toimivallan laajuuden määrittelyyn, ei viranomainen toiminnassaan syyllisty niin helposti ylilyönteihin. Esimerkiksi lastensuojelussa perusoikeusmyönteinen laintulkinta edellyttää viranomaisen toimivaltanormien tarkastelussa ottamaan huomioon myös huoltajan perusoikeudet sen sijaan, että viranomainen soveltaisi mekaanisesti toimivaltaansa määrittäviä säännöksiä, jotka nimenomaisesti huomioivat lapsen oikeuksien toteutumisen.

Erityisesti silloin, kun laki jättää ratkaisijalle harkintavaltaa, tulee lainsoveltajan pyrkiä optimoimaan perusoikeuksien vaikutus. Jos tavallinen laki on ristiriidassa perustuslain kanssa, lainsoveltaja muodostaa tavallisen lain pohjalta eri tulkintavaihtoehdot ja valitsee niistä sen, joka parhaiten toteuttaa perusoikeuksien toteutumista¹²⁸. Aivan näin yksinkertaista ei kuitenkaan perusoikeusmyönteinen laintulkinta ole, vaan se soveltuu eri tilanteisiin eri tavalla, eikä sitä ole edes mahdollista soveltaa eri tilanteisiin samanvahvuisesti. Lainsäädännön jättäessä viranomaiselle harkintavaltaa, siihen ensisijaisesti soveltuva perusoikeus jää ainoastaan *prima facie* – luonteiseksi ratkaisuksi. Avoimet säännökset kaipaavat tuekseen erilaisia lisäargumentteja, joissa huomioidaan tapauskohtaisuus.¹²⁹ Tapauskohtaisessa perusoikeusmyönteisen laintulkinnan

---

¹²⁵ Tuori & Kotkas 2008, s. 158.

¹²⁶ Lämsineva 2002, s. 24.

¹²⁷ Viljanen 2001, 136–144.

¹²⁸ Posio 2008, s. 254.

¹²⁹ Aarnio 2006, s. 310, 314.

nassa huomioidaan kaikkien osapuolten taustalla olevat intressit ja näiden henkilöiden perusoikeuksien toteuttaminen. Nämä eri intressit voivat olla keskenään ristiriidassa, jolloin puhutaan perusoikeuskollisista. Perusoikeuksien kollision taustalla on perusoikeuksien yhtäläinen hierarkia-asema suhteessa toisiinsa. Kollisiotilanteessa tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman hyvä tasapainotilanne yhteen sovitettavien perusoikeusintressien kesken.¹³⁰ Perusoikeuskollisio ratkaistaan perusoikeuspunninnalla. Punninnassa perusoikeussäännökset ovat optimointikäskystä, joiden tarkoituksena on turvata mahdollisimman hyvin kunkin yksilön perusoikeuksien toteutuminen.¹³¹

Punninnassa perusoikeuksia voidaan tarkastella eräänlaisina sääntöinä tai periaatteina. Silloin kun perusoikeudet ovat jännitteisessä suhteessa keskenään, on tärkeää, että käytännön ratkaisutoiminta pohjautuu perusoikeuksien keskinäiseen punnintaan. Punninnassa perusoikeudet nähdään periaate – luonteisina normeina. Perusoikeuksien tarkasteleminen yksittäisinä sääntöinä kiittää tarkastelun helposti perusoikeuden ja sen rajoittamisen ympärille. Perusoikeuspunninnassa toisten ihmisten ja yhteisöjen edut rajaavat eri perusoikeuksia sekä luovat niille puitteita.¹³² Periaatetarkastelussa pyritään optimoimaan perusoikeuksien toteutuminen siten, että eri periaatteet pyritään ottamaan huomioon ratkaisussa mahdollisimman täysimääräisesti. Periaatteiden keskinäiseen etusijajärjestykseen vaikuttaa niiden taustalla olevat intressit eli niiden taustalla olevien arvojen ja tavoitteiden etusija.¹³³ Perusoikeuden sääntö – luonteisuuden merkitys tulee esille silloin, kun perusoikeussäännös on muotoiltu ehdottomaksi kielloksi tai kun ollaan perusoikeuden suojan ytimessä alueella, johon puuttuminen tekisi perusoikeuden tyhjäksi.¹³⁴ Punninnassa merkitystä on sillä, kuinka keskeisen perusoikeuden käyttömuotoon puuttumisesta on kysymys. Mitä keskeisempään perusoikeuden käyttömuotoon perusoikeuden rajoitus kohdistuu ja mitä voimakkaammasta perusoikeuden rajoituksesta on kysymys, sitä painavampi tulee olla intressiin eli hyväksyttävän rajoitusperusteen, jonka toteuttamiseksi rajoitus toimeenpannaan.¹³⁵

---

¹³⁰ Viljanen 1999b.

¹³¹ Scheinin 1991, 29–39.

¹³² mt., s. 29–37.

¹³³ Kauppi 2007, s. 39.

¹³⁴ Scheinin 1991, s. 29–39.

¹³⁵ Viljanen 2001, s. 214–220.

Oikeussääntöjen ja oikeusperiaatteita koskevalla jaottelulla on tärkeä merkitys perusoikeusjuridiikan kannalta. Sääntöluoteinen perusoikeustarkastelu kiteytyy siihen ajatukseen, että perusoikeus soveltuu tilanteeseen tai sitten ei. Perusoikeuksien tarkasteleminen periaatteina taasen merkitsee sitä, että perusoikeuksia punnitaan ja niiden vaikutus pyritään optimoimaan. Kuitenkin sääntö/periaate – jaottelu ei ole näin ehdoton vaan perusoikeuksiin liittyy yleensä oikeussääntöjen että oikeusperiaatteiden luonteisia ulottuvuuksia.¹³⁶ Perusoikeuksien sääntö- ja periaatevaikutuksen välinen suhde riippuu muun muassa kyseisessä tilanteessa olevasta perusoikeudesta sekä päätöksentekotilanteesta. Sääntöorientoituneessa lähestymistavassa taustalla on ennakoitavuuden varmistaminen, kun taas periaatenäkökulmassa on taustalla oikeudenmukaisuuden varmistaminen. Periaatenäkökulman soveltaminen mahdollistaa sen, että perusoikeusjärjestelmään on mahdollista sisältyä myös sellaisia periaatteita, joita ei voida perustuslain tekstistä suoraan lukea. Sääntö- ja periaatenäkökulmien näkeminen nimenomaisesti toisiaan täydentävinä, eikä niinkään toisiaan poissulkevinä, merkitsee sääntönäkökulman avartamista. Sääntönäkökulma määrittää täsmällisesti perusoikeuksien sisällön ja velvoittavuuden sekä oikeussubjektin ja sen laajentaminen periaatenäkökulmalla auttaa hahmottamaan muita relevantteja ulottuvuuksia ja intressejä, joita tapauksen taustalla on.¹³⁷ Sääntö- ja periaatenäkökulmien tarkasteleminen toisiaan täydentävinä voi nähdä mahdollistavan tasapainoisemman ja kestävämmän oikeudellisen ratkaisun toteutumisen sen sijaan, että eri näkökulmia tarkasteltaisiin toisiaan poissulkevinä.

Perusoikeuksien käyttö oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on lisääntynyt. Perusoikeusargumentaation käyttö ei kuitenkaan ole syrjäyttänyt perinteistä oikeuslähdejattelua, vaan perusoikeuksien käyttö on edelleen tavallisinta tulkintaperusteena tai lisäargumenttina osana kokonaisargumentaatiota. Perusoikeusargumentaation avulla voidaan kuitenkin tuottaa oikeudellisesti kestävämpiä ratkaisuja verrattuna siihen, että ratkaisut koostuvat pelkistä oikeusohjeiden ja oikeusperiaatteiden varaan rakentuvista elementeistä.¹³⁸ Perusoikeudet ovat myös usein käytännön ratkaisutoiminnassa kvasi-roolissa, eli ratkaisu argumentoidaan perinteisellä oikeuslähdeopilla¹³⁹. Ratkaisussa perinteisen oikeuslähdeopilla perustelu tekee perusoikeusmyönteisen

---

¹³⁶ Länsineva 2002, s. 92–93. Myös Scheinin (1991) näkee eri perusoikeuksien sisältävän sekä oikeussääntö että oikeusperiaatteiden luonteisia ulottuvuuksia.

¹³⁷ Länsineva 2002, s. 93–99.

¹³⁸ Husa 2006, s. 646.

¹³⁹ Perinteisen oikeuslähdeopin mukaan laki (kokonaisuudessaan) ja maan tapa ovat velvoittavia oikeuslähteitä ratkaisutoiminnassa. Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden eli lainsäädännön esitöiden sekä tuomioistuinten rat-

laintulkinnan tarpeettomaksi.¹⁴⁰ Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön ollessa väljää, perusoikeusmyönteisen tulkintatavan merkitys tulisi olla korostuneessa asemassa. On huomattava, että lastensuojelulain uudistuksen taustalla nähtiin tärkeänä tuoda perus- ja ihmisoikeuksien merkitystä vahvemmaksi sekä lisätä erilaisia menettelysäännöksiä, joiden avulla toteutetaan myös huoltajan oikeusturvaa¹⁴¹. Näin ollen perusoikeuksien käyttöä osana lainsoveltajien toimintaa tulisi korostaa entisestään ja perusoikeuspunninnan merkitystä korostaa. Se mahdollistaa myös kaikkien tilanteissa olevien henkilöiden oikeusaseman huomioon ottamisen.

---

kaisujen sivuttaminen ratkaisutoiminnassa asettaa ratkaisijalle ainoastaan perusteluvelvollisuuden. Oikeudellinen kirjallisuus sekä reaaliset argumentit eli tosiasialliset tekijät ovat ainoastaan sallittuja oikeuslähteitä.

¹⁴⁰ Aarnio 2006, s. 322.

¹⁴¹ Ks. HE 252/2006 vp., 68–76.

3 LAPSEN ETU LASTENSUOJELUTOIMENPITEIDEN TAUSTALLA

3.1 Lapsen etu oikeustieteellisessä ajattelussa

Lapsen etu on tieteissä vakiintunut käsite, jonka sisällöllistä ulottuvuutta tarkastellaan eri näkökulmista tieteenalojen sisällä. Eri tieteenalojen käsitykset lapsen edusta osaltaan täydentävät toisiaan ja esimerkiksi oikeustieteessä lapsen edun sisältöä on kehitetty yhteiskuntatieteellisen näkemyksen kautta ja siksi lapsen edun oikeudellisia perusteita tulee tarkastella eri tieteenaloissa vallitsevien käsitysten pohjalta. Edelleen on huomattava, että käsitteen sisällössä painotetaan eri kulttuureissa eri asioita ja lapsen edun erityisenä piirteenä on, että sitä voidaan hahmottaa myös ajassa ja paikassa muotoutuvana kulttuurisena näkemyksenä. Esimerkiksi Kaliforniassa on korostettu psykologisia elementtejä lapsen edun arvioinnissa. Tällaisina korostuu jatkuvuus ja perheessä vallitseva sopuisuus huomioiden myös yksilöllisyyden ja vallitsevat olosuhteet.¹⁴² Toisin sanoen perheessä tietynlainen turvallisuus ja hyvät ihmissuhteet ovat lapsen edun mukaista mutta toisaalta, mikäli perheessä lapsi ei saa turvallisuutta ja hyviä ihmissuhteita, ei myöskään jatkuvuudelle tule antaa niin suurta painoarvoa. Saksassa psykologisen lapsen edun sisällössä korostetaan lapselle myönteisten tunnesiteiden merkitystä, mikä on vaikuttanut lapsen oikeuksiin merkittävällä tavalla. Huoltajan ja lapsen tunnesiteiden korostamisesta johtuen saksalaisessa tulkinnassa myös huoltajien oikeudet ja intressit ovat myös mukana lapsen edusta keskustellessa. Huoltajan oikeudet ovat vahvat erityisesti silloin kun ne eivät ole ristiriidassa lapsen edun kanssa.¹⁴³ Kaikkiaan tulkinnat lapsen edusta vaikuttavat siihen, millaisiksi huoltajan oikeudet muodostuvat ja siten ne avartavat ymmärrystä huoltajan oikeusaseman tarkastelussa ja määrittämisessä.

Kulttuurista riippumatta lapsen oikeuksia ja lapsen etua leimaa aina erityinen sidos huoltajiinsa siten, että lapsen etua tuodaan esille kiintymyssuhteen ja jatkuvuuden kautta suhteessa huoltajiin.¹⁴⁴ Tällainen oikeuksien liiallinen samaistaminen on lapsen edun tulkinnan kannalta haitallista, sillä lapsi on vanhemmistaan täysin erillinen oikeussubjekti. Lapsille kuuluvat samat pe-

---

¹⁴² Lapselle jatkuvuuden on nähty aiheuttavan myös haittaa tietyissä olosuhteissa.

¹⁴³ Kurki-Suonio 1999, s. 215–253, 271.

¹⁴⁴ Kurki-Suonio 1999.

rus- ja ihmisoikeudet kuin aikuisellekin¹⁴⁵, mutta eräät oikeuksista kuuluvat vain lapsille¹⁴⁶. Esimerkiksi oikeus suojeluun ja hoivaan tarkoittaa vanhemmille ja lasten kanssa työskenteleville velvollisuuden turvata lapsen sosiaalinen, psyykkinen ja fyysinen tila.¹⁴⁷ Lasta tulisikin tarkastella oikeussubjektina, jolle kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet mutta niiden lisäksi erityinen oikeus suojeluun. Lapsen oikeuksia ei tulisi kaventaa sillä perusteella, että lapsen psykologiselle tunnesiteelle suhteessa hänen huoltajiinsa annetaan liian suuri painoarvo tai että lapsen etua määrittäisi liiaksi tunnesiteiden merkitys. Esimerkilliseksi muodostuu Ruotsin lakivaliokunnan arvio lapsen edun sisällöstä, joka koostuu konkreettisista lapsen tarpeista, joiden perusteella arvioidaan huoltajan kompetenssia vastata lapsen tarpeisiin¹⁴⁸.¹⁴⁹ Lapsen edun tulisikin ensisijaisesti lähteä lapsen tarpeista ja huomiota tulisi kiinnittää siihen, miten huoltaja vastaa lapsen tarpeisiin. Täten lapsen edun arvioinnissa tulisi kiinnittää huomio samoihin tekijöihin kuin Ruotsin lakivaliokunta on tehnyt eli huoltajan kyvyllä ymmärtää lapsen tunteita, kyvyllä asettaa rajoja lapsen käyttäytymiselle sekä mahdollisuuksiin kasvattaa lasta itsenäiseen vastuunottoon¹⁵⁰. Näin ollen lapsen edun sisällön tulee lähteä lapsesta itsestään, missä kuitenkin huomioidaan kokonaisvaltaisesti erilaiset perheeseen liittyvät psykologiset seikat.

Eri kulttuureissa nousee esille myös ajatus siitä, että lapsen etu on lapsen oikeuksiin nähden vahvemmassa asemassa. Joissakin tilanteissa lapsen etu voi edellyttää viranomaista olemaan ottamatta huomioon lapsen oikeuksia, jolloin lapsen edun ensisijaisuus suhteessa lapsen oikeuksiin konkretisoituu käytännössä. Kuitenkin silloin kun lapsen etu ei ole selkeästi havaittavissa, voidaan lapsen oikeuksien painottamiselle antaa ensisijainen asema.¹⁵¹ Toisin sanoen lapsen oikeuksilla on hyvin vahva painoarvo, mikäli ne eivät ole selkeästi ristiriitaisia lapsen etuun nähden. Kuitenkaan lapsen edun ja lapsen oikeuksien selkeää erottamista ei tule sinällään korostaa liiaksi vaan lapsen edun sisällön tulee rakentua kaikkiaan lapsen oikeuksista. Lapsen edun ja lapsen oikeuksien keskinäisen painoarvon vertailu lastensuojelussa tulee lähinnä esille silloin kun lastensuojelun asiakkaana on varttunut ja henkisesti erityisen kypsä lapsi. Kuitenkin

---

¹⁴⁵ Muutamia oikeuksia on kuitenkin tarkoitettu vain aikuisille esimerkiksi äänioikeus.

¹⁴⁶ Esimerkiksi oikeus osuuteen voimavaroista, oikeus suojeluun ja hoivaan sekä oikeus tulla kuulluksi

¹⁴⁷ Arajärvi 2003, s. 27.

¹⁴⁸ Tällaisia tarpeita ovat hoidon ja turvan tarve, rakkauden antamisen ja saamisen tarve, vakaa ja arkipäiväinen suhde vanhempiin, lapsi tarvitsee rajoja ja tunteen siitä, että hän saa ottaa vastuuta. Lapsen tulee myös saada tuntea, että hän voi vaikuttaa tilanteeseensa ja vähitellen vapautua riippuvuudestaan vanhempiaan kohtaan ja edelleen lapsen tarpeisiin kuuluu tuntea vanhempiensa yhteenkuuluvuutta.

¹⁴⁹ Statens offentliga utredningar 1979: 63 s. 56. Teoksessa: Kurki-Suonio 1999, s. 301.

¹⁵⁰ Kurki-Suonio 1999, s. 313.

¹⁵¹ mt., s. 313.

myös pienten lasten kohdalla lapsen edun ensisijaisuuden voi nähdä siinä, että lasta ei painosteta ilmaisemaan mielipidettään eikä lapsen mielipiteen huomioiminen ole sosiaaliviranomaista sitova. Lapsen painostaminen ei ole lapsen edun mukaista, sillä lapsilla on halu vetäytyä oman mielipiteen muodostamisesta erityisesti vaikeiden olosuhteiden ollessa kyseessä. Kaikkiaan lapsen mielipiteen selvittäminen voi olla myös erityisen haasteellista,¹⁵² jolloin herkästi painostetaan lasta. Lapsen etu lähtee siten aina lapsesta itsestään ja sen reaalista sisältöä voidaan perustella eri tavoin, mikä ei kuitenkaan tarkoita lapsen edun sisällön erottamista lapsen oikeuksista vaan päinvastoin lapsen edun reaalisen sisällön voi nähdä perustelevan lapsen oikeuksia. Olennaista on huomioida, että *lapsen etu sisältää sekä normatiivisen että reaalisen puolen*.

Lapsen etua tarkastellessa sen sisältö jää abstraktiksi ja vaikeasti määriteltäväksi. Lapsen edun käsitteen sisällöllinen määrittelemättömyys ei ole lapsen edun mukaista, sillä tällöin sen sisältö jää viime kädessä ratkaisijan varaan. Silloin kun lapsen edun sisältöä hahmotellaan lapsen arkielämään liittyvien oikeuksien kautta, voidaan saada lapsen edulle oikeudellinen sisältö mutta tällöinkin voi käytännön ratkaisutilanteissa lapsen, huoltajan ja viranomaisen käsitykset lapsen oikeuksien toteutumisesta olla erilaiset. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa määritellään lapsen oikeuksia monipuolisella tavalla ja sopimuksessa on ilmaistu, millaiseen lapsuuteen lapsi on oikeutettu. Näin ollen sopimuksen merkitys on olennaisen suuri viranomaisen harkintavallan käytössä, sillä sopimus selkeyttää lastensuojelulain sisältämää tulkinnanvaraisuutta monella tapaa. Myös lapsenhuoltolain 1 §:ssä¹⁵³ määritetyt huoltajan velvollisuudet ovat olennaisessa asemassa lapsen edun arvioinnissa¹⁵⁴. Erityinen painopiste lapsen edun arvioinnissa on lapsen tulevaisuus¹⁵⁵. Lapsen oikeuksien voi nähdä kattavan hyvin laaja-alaisesti lapsen tarpeita ja näin ollen lapsen oikeuksien toteutumisen voidaan nähdä turvaavan lapsen kehityksen. Vanhempainvastuun arvioinnissa lapsen edun sisältöä tuleekin hahmottaa *lapsen oikeuksien toteutumisen sekä erityisesti niiden toteuttamisen kautta*. Lapsen edun reaalisen sisällön voi

---

¹⁵² Kurki-Suonio 1999, s. 365–366, 477, 533–536.

¹⁵³ Lapsenhuoltolain 1 §:n mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

¹⁵⁴ Arajärvi 2003, s. 28.

¹⁵⁵ Ks. mt., s. 26–27. Kuitenkaan lapsen tulevaisuuden varaan rakentuvaa arviointia lapsen edusta ei tule soveltaa kaavamaisesti, sillä olosuhteiden mahdollinen muuttuminen tai lapsen vahvojen tunnesiteiden merkitys voi tarkoittaa lapsen edun tarkastelua hieman lyhytaikaisemmalla perspektiivillä.

nähdä muodostuvan lapsesta itsestään lähtevistä argumenteista, jotka havainnollistavat lapsen oikeuksien toteutumista reaalisella tasolla huomioiden lapsen yksilöllisyyden.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lapsen edun ollessa arvosidonnainen ja viranomaisen toimivallan laajuuden määrittäjä, asettaa se lastensuojelussa yhdenvertaisuuden toteutumiselle haasteen. Käytännön ratkaisutoiminnan tulee olla oikeudellisesti kestävä ja siten lapsen edun kriteerit tulisi olla oikeudellisen kontrollin ulottuvissa. Ja vaikka lapsen edun tulkinnan arvosidonnaisuus linkittyy tiettyyn aikaan ja paikkaan, joissa vallitsee tietty käsitys lapsen kannalta ihanteellisesta ratkaisusta¹⁵⁶, ei sen tulisi olla esteenä lapsen edun oikeudellisten kriteereiden systematisoinnille ja tarkastelemiselle. Yhteiskunnassamme eriarvoisuus lasten asemassa on todellisuutta, ja siksi on tärkeää korostaa jokaisen lapsen oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Lapsi on oikeussubjekti, joten lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus luo suoraan suhteen lapsen ja valtion välille, joten konfliktitilanteet tulee ratkaista lapsen edun mukaisesti¹⁵⁷. Lapsen etua voidaan siten pitää perustellusti vahvan painoarvon omaavana hyvinvointioikeudellisena punnintanormina¹⁵⁸, sillä sen taustalla on lapsen oikeus erityiseen suojeluun. Lapsen oikeuksien laajuudesta ja monipuolisuudesta johtuen voidaan eri oikeuksien saavan erilaista painoarvoa käytännössä, mikä ei ole kuitenkaan lapsen edun mukaista. Lapsen kaikille oikeuksille tulee siten antaa yhtä merkittävä painoarvo ja lapsen edun voi nähdä kokoavan lapsen oikeudet kokonaisuudeksi, joka saa lähtökohtaisesti vahvan painoarvon suhteessa muihin tapauskohtaisesti vallitseviin intresseihin.

3.2 Lapsen edun normatiivinen ja reaalin argumentaatio lastensuojelussa

Lastensuojelulaissa säädetään lapsen oikeuksista lähinnä lapsen oikeuksien yleissopimuksen sisältämiä velvoitteita vastaavasti.¹⁵⁹ Suomessa lapsen etu määrittyy lapselle kuuluvien oikeudellisten perusteiden¹⁶⁰ ja lapsen edun sisältöä sekä sen oikeudellista tulkintaa voidaan hahmottaa lapsenhuoltolain 1 §:n kautta. Lapsen edun käsite tulee esille epäsuorasti myös lapsen oikeuksien yleissopimuksessa, jossa kuitenkin korostetaan myös eräänlaista lapsen ja aikuisen välistä

---

¹⁵⁶ Ks. Kurki-Suonio 1999, s. 1-2.

¹⁵⁷ Tigersted-Tähtelä 2002, s. 679.

¹⁵⁸ Ks. esimerkiksi Arajärvi 2002, s. 203.

¹⁵⁹ HE 252/2006 vp., 68–76.

¹⁶⁰ Tuori 2004, s. 479–481.

tunnesidettä, jota pidetään täysin oikeudellisen kontrollin ulottumattomissa¹⁶¹. Lapsen oikeuksien yleissopimukseen sisältyy myös yksityiskohtainen luettelo lapselle kuuluvista ihmisoikeuksista. Lapsen oikeuksien yleissopimus määrittää jokaisen lapsen oikeuksia, joista suurimman osan toteutuminen on huoltajan vastuulla. Lapsen oikeuksien sopimus sisältää neljä periaatetta, jotka muodostavat sopimuksen yhdeksi kokonaisuudeksi. Yhdenvertaisuuden periaate mainitaan 2 artiklassa. Sen taustalla on alun perin lasten aseman parantaminen suhteessa aikuisväestöön. Toinen periaate on lapsen etu, joka tulee esille sopimuksen 3 artiklassa. Yleissopimuksen 6 artiklassa turvataan oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Periaatteen tarkoitus on turvata lapsen oikeus elämään ja lapsen harmoninen kehitys täysimääräisellä tavalla. Neljäs periaate on lapsen näkemyksen huomioon ottaminen täysimääräisellä tavalla lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden.

Lapsille on turvattu aikuisia laajemmat oikeudet, sillä lapsella on tarve saada erityissuojaa¹⁶². Suojaamisen liittyy vahvasti suojattavan henkilökohtaisen edun toteuttaminen, jolloin periaatteen toteuttamiseksi voidaan jättää huomiotta muun muassa itsemääräämisen periaatteen toteuttaminen.¹⁶³ Lapsen etu soveltuu kaikkiin yleissopimuksen määräyksiin ja lapsen etua tulee toteuttaa myös perheessä¹⁶⁴, joten lapsen edun toteuttaminen on ensisijassa huoltajan vastuulla. Myös viranomaistoiminnassa tulisi ottaa huomioon lapsen oikeuksien yleissopimuksessa turvatut periaatteet.¹⁶⁵

Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa ei ole määritelty lapsen edun sisältöä, jolloin lainsäädännössä ja hallinnollisissa määräyksissä määritellään yleisellä tasolla lapsen edun käsitteen kriteerit eri elämäntilanteita varten. Lapsen etu voidaan arvioida *in casu* määräysten puitteissa huomioiden tapauksen erityispiirteet. Voidaan nähdä, että pyrkimys sopimuksen kaikkien osa-

---

¹⁶¹ Taskinen 2006, s. 6. Taskinen on edelleen lapsen oikeuksien pohjalta tehnyt eräänlaisen mallin, jossa arvioidaan erilaisissa päätöksenteoissa lapsiin kohdistuvia vaikutuksia välittömästi ja välillisesti.

¹⁶² Tigersted-Tähtelä 2002, s. 675–679.

¹⁶³ Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, s. 15–16. Suojaamisen periaate voidaan määritellä heikkojen erityisryhmään kuuluvien oikeudeksi saada ulkopuolisten taholta tulevia oikeudenloukkauksia vastaan. Lapset kuuluvat myös tällaiseen erityisryhmään. Suojaamisen periaate on vahvasti paternalistinen, sillä suojaa annetaan riippumatta suojattavan tahdosta ja mielipiteestä.

¹⁶⁴ Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus korostaa 3 artiklassaan lapsen edun ensisijaista huomioon ottamista kaikessa viranomaisten ja tuomioistuinten toiminnassa. 18 (1) artikla korostaa vanhempien tai tapauksesta riippuen huoltajien ensisijaista vastuuta lapsen kasvatuksesta. Kuitenkin lapsen edun tulee määrätä huoltajien toimintaa.

¹⁶⁵ HE 252/2006 vp., s. 41–46.

alueiden oikeuksien toteuttamiseen on lapsen edun mukaista. Lapsen edun mukaista on luonnollisesti myös tietojen saaminen sopimuksesta ja omista oikeuksista. Sopimus sisältää joitain kohtia myös olosuhteista, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia. Lapsen etu on aina ensisijainen ja mikäli muun intressin katsotaan painavan enemmän, tulee syy tähän ja sen oikeutus perustella¹⁶⁶.¹⁶⁷ Lapsen oikeuksia koskevassa sopimuksessa velvoitetaan viranomaisten kaikessa toiminnassaan ottamaan huomioon lapsen edun toteutuminen, joka on myös lastensuojelun erityinen tarkoitus. Edelleen lapsen etua voidaan arvioida *in casu* sen perusteella, miten viranomaisen eri ratkaisut turvaavat lapsenhuoltolain 1 §:ssä määritellyt kriteerit¹⁶⁸. Lapsen oikeuksien voidaan nähdä koostuvan eri osa-alueista, joista osa liittyy lapsen jokapäiväisiin oikeuksiin. Nämä lapsen jokapäiväiseen elämään liittyvät oikeudet voidaan nostaa keskiöön lapsen edun sisältöä hahmoteltaessa lapsen oikeuksien kautta.

Lastensuojelulain 4.1 §:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu, joka on lastensuojelun kantavin periaate¹⁶⁹. Lastensuojelutarpeen selvityksessä lapsen edun sisällössä korostuvat eri painopisteet kuin muissa lastensuojeluun liittyvissä tukitoimissa, sillä selvityksessä tulee nimenomaisesti saada mahdollisimman kattava näkemys lapsen tilanteesta. Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Toisaalta taas lastensuojelulain tarkoituksena on ollut täsmentää erityisesti huoltajien ensisijaista kasvatusvastuuta, lapsen oikeuksia suhteessa huoltajien oikeuksiin sekä lapsen osallisuutta koskevissa kysymyksissä.¹⁷⁰ Näin ollen lastensuojelulain säännöksissä on pyritty lapsen oikeuksien mahdollisimman täysimääräiseen toteutumiseen ja toi-

---

¹⁶⁶ Tällaisia ovat laiminlyönnin, huonon kohtelun tai väkivallan (19 artikla) tai terveydelle vahingollisten perinteisten tapojen (24:3 art.) kohteena oleminen, vanhemmista erottaminen ilman laillista syytä (9 art.), koulutusta, terveyttä tai kehitystä vaarantava työskentely (32 art.) tai lapsen muu hyväksikäyttö tai huono kohtelu (33–36 artiklat).

¹⁶⁷ Tigersted-Tähtelä 2002, s. 677.

¹⁶⁸ Taskinen 2006, s. 6. Tällaisia kriteereitä ovat tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärrystä ja hellyyttä, iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön, ruumiillisen koskemattomuuden sekä itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

¹⁶⁹ HE 252/2006 vp.

¹⁷⁰ HE 252/2006 vp., 68–76.

saalta on myös pyritty ottamaan huomioon huoltajan oikeudet sekä lapsen ja huoltajan välisen tunnesiteen merkitys.

Lastensuojelulain 13.3 § mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (*lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä*). Hallituksen esityksen mukaan ehdotetulla säännöksellä on pyritty varmistamaan, että jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee nimetä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, joka vastaa yleisesti siitä, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi saa tarvitsemansa tuen ja palvelut. Tarkoituksenmukaista olisi, että hänen vastuullaan on myös lastensuojelutoimenpiteitä koskeva päätöksenteko siltä osin, kun sitä ei ole säädetty tai määrätty esimerkiksi kunnan johtosäännöllä tai muulla päätösvallan delegointia koskevilla ohjeilla tai määräyksillä jonkin muun tahon tehtäväksi.¹⁷¹ Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen asioista vastaa erityisesti lapsen tilanteeseen perehtynyt työntekijä. Sääntelyllä on haluttu turvata lapsen edun toteutuminen. Haittapuolena on kuitenkin viranomaisen subjektiivinen näkemys lapsen edusta, mihin on lastensuojelulaissa vastattu turvaamalla lastensuojeluntyöntekijälle mahdollisuus saada ammatillista asiantuntemusta päätöksensä tueksi sekä mahdollisuus olla yhteydessä eri henkilöihin. Olennaista on, että riittävä asiantuntemus turvataan selvityksessä¹⁷², mikä on reaalisen lapsen edun arvion kannalta erityisen merkityksellistä.

Lastensuojelutarpeen selvityksellä tavoitellaan varhaista puuttumista, minkä takia on erityisen tärkeää turvata viranomaiselle mahdollisimman laaja tiedonsaantimahdollisuus lapsen tilanteesta. Tällöin tulee muistaa silti huoltajien ensisijainen kasvatusvastuu, joka edellyttää lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseltä erityistä hienovaraisuutta lapsen tuen tarpeen selvityksessä. Koska huoltajilla on ensisijainen kasvatusvastuu, on tärkeää huomioida se, että lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeiset lastensuojelun tukitoimet edellyttävät onnistuakseen huoltajan kokemusta hyvästä yhteistyöstä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Lastensuojelulain 4.2 §:n mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän

---

¹⁷¹ HE 252/2006 vp., s. 124.

¹⁷² Rätty 2007, s. 170–171.

ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. Näin ollen viranomaisen tulee arvioidessaan lastensuojelun tarvetta kuunnella lasta, selvittää lapsen olosuhteet arjessa sekä arvioitava mahdollisten lastensuojelutoimenpiteiden vaikutuksia lapsen kehitykseen ja tulevaisuuteen. Lastensuojelutarpeen selvityksessä lapsen etua arvioitaessa tulee arvioida *vanhempien kyky huolehtia lapsen turvallisuudesta, perustarpeista sekä kehitystason mukaisesta hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta*.

On myös tärkeää, että lapsen edun selvityksessä käytetään suoraa työskentelyä lapsen kanssa iästä riippumatta. Tämä voi tapahtua joko huoltajan läsnä ollessa tai sitten ilman huoltajaa. Vauvaikäisen kohdalla esimerkiksi lapsen ja huoltajan vuorovaikutuksen havainnointi on tärkeä osa selvitystä.¹⁷³ Lapsen etu määrittää aina lapsen henkilökohtaista tapaamista, jossa lapsen suostumus henkilökohtaiseen tapaamiseen on ratkaisevassa asemassa ja tapaamisen tulee tapahtua lapsen ehdoilla¹⁷⁴. Silloin kun lasta tavataan ilman huoltajaa, on varmistuttava siitä, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista käsityksensä asiasta. Lapsen täytyy tietää, miksi ja missä asiassa häntä kuullaan, sekä mihin tarkoitukseen kuulemisessa kerättyjä tietoja käytetään. Kuulluksi tulemisen ohella lapsella on myös oikeus olla ilmaisematta mitään käsitystä asiasta. Lapsen mielipidettä selvitettyä on myös huomioitava se, että lapsella voi olla esimerkiksi suhteessa vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin erilaisia lojaliteettiristiriitoja, jotka voivat vaikuttaa hänen mielipiteeseensä. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen tulisi suorittaa lapselle mahdollisimman myönteisellä ja turvallisella tavalla. Tällöin olennaista on kuunnella missä lapsi haluaa tulla kuulluksi ja mikä on riittävän tuttu ja turvallinen paikka. Edelleen mielipiteen selvittämisen tapa on valittava siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa ja hänelle läheisten henkilöiden välisille suhteille.¹⁷⁵

Lapsen etu on lapsen oikeuksiin nähden ensisijainen ja myös lapsen oikeus tulla kuulluksi väistyy lapsen edun niin vaatiessa. On silti tärkeää, että silloin kun lapsi ei ole riittävän kypsä tulla

---

¹⁷³ HE 252/2006 vp., 143–146.

¹⁷⁴ Rätty 2007, s. 178.

¹⁷⁵ HE 252/2006 vp., s. 83.

kuulluksi tai ilmaisemaan omaa käsitystään asiasta, tulee lapsikeskeinen työskentelyote olla mukana selvityksessä, sillä lastensuojelutarpeen selvityksessä on tarkoituksena selvittää lapsen tuen tarve. *Lapsikeskeinen työskentelyote on lisäksi ainoa mahdollisuus antaa lapsen edulle tapauskohtainen sisältö.* Esimerkiksi silloin kun lapsella on lojaliteettiristiriita tai lapsen etu oikeuttaa olla kuulematta lasta, tulee viranomaisen vaihtoehtoisilla menetelmillä selvittää lapsen tuen tarve. Vaihtoehtoisesti lapsikeskeinen työskentelyote säilytetään havainnoimalla ja tarkkailemalla lasta hänelle luontaisessa ympäristössä. Lapsen havainnointi tai tarkkaileminen ei edellytä lapselta tiettyä ikätasoa tai kypsyyttä vaan kaiken ikäiset lapset voidaan huomioida havainnoimalla. Tällainen lapsen tilanteen välillinen tarkkaileminen ja havainnointi ovat erityisen tärkeä osa objektiivista tiedonsaantia. Erityisesti välillinen tarkkaileminen on tärkeää silloin, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijällä on vaikeuksia arvioida selvityksen laajuutta lapsen edun mukaisesti. Lapsen tapaamisen ja havainnoinnin ohella lapsen edun selvittäminen voi edellyttää yhteydenpitoa lapsen arkielämän kannalta merkityksellisiin tahoihin, esimerkiksi lapsen läheisiin henkilöihin ja muihin viranomaisiin.¹⁷⁶ Tällöinkin on toimittava lapsen edun mukaisesti ja varmistettava, ettei yhteydenpito muihin tahoihin aiheuta lapsen läheisille ihmissuhteille haittaa.

4 LAPSEN TUEN TARPEEN SELVITTÄMINEN

4.1 Lapsikeskeinen työskentelyote

Lastensuojelun asiakkuus alkaa kiireellisiin lastensuojelutoimenpiteisiin ryhdyttäessä tai silloin kun sosiaalityöntekijä päättää tehdä lastensuojelutarpeen selvityksen, joka tulee tehdä aina lastensuojeluasian tultua eri tavoin vireille¹⁷⁷. Lastensuojelutarpeen selvitystä voidaan tehdä alkutapaamisilla, jossa tarkastellaan lastensuojeluilmoitusta, kootaan perustiedot perheestä ja selvitetään huoltajan näkemys tilanteesta. Mikäli lastensuojelutarpeen selvitystä tehdään alkutapaamisilla, voi asiakkuus loppua alkutapaamiseen, mutta viranomaisen arvioinnista voidaan ryhtyä myös varsinaiseen lastensuojelutarpeen selvitykseen.¹⁷⁸ Vain hyvin poikkeuksellisesti esimerkiksi lastensuojeluilmoitus voidaan katsoa suoraan selvästi aiheettomaksi. Tällöin ei synny asiakkuuttakaan¹⁷⁹. Lastensuojelulain 27.1 § mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaali-

---

¹⁷⁶ HE 252/2006 vp., 143–146.

¹⁷⁷ Selvitys tulee tehdä myös niissä tilanteissa, joissa on jo ryhdytty kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin.

¹⁷⁸ Rätty 2007, s. 170–171.

¹⁷⁹ HE 252/2006 vp, s. 142–143.

työntekijän on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. *Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta.* Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen *olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa.* Lastensuojelutarpeen selvitystä määrittävä säännös on kirjoitettu lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää velvoittavaan muotoon, joten lastensuojeluviranomaiselle ei jää harkintavaltaa selvityksen tekoon ryhtymisestä ilmoituksen perusteella ja vain hyvin painavin perustein viranomainen voi jättää selvityksen tekemättä.

Lastensuojelulain 27.2 §:n mukaan huoltajalle ja lapselle on ilmoitettava selvityksen valmistuttua lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta. Samaten on ilmoitettava asiakkuuden päättymisestä kuitenkin ottaen huomioon, mitä asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 11 §:ssä¹⁸⁰ säädetään. Asiakkuus päättyy, mikäli selvitys ei anna aihetta lastensuojelutoimenpiteisiin. Lastensuojelun asiakkuus voi alkaa uudelleen hakemuksen tai uuden lastensuojeluilmoituksen johdosta, jolloin selvitys tulee tehdä uudestaan¹⁸¹.

Tapauksessa K.T. v. Norway valittaja väitti, että lastensuojeluviranomaisten selvityksillä oli oikeudettomasti puututtu hänen yksityis- ja perhe-elämänsä suojaan. Selvityksiin oli ryhdytty pelkkien ilmoitusten perusteella harkitsematta lainkaan niiden uskottavuutta. Esimerkiksi poliisilta tullut ilmoitus ei ollut valittajan mielestä luotettava, sillä viranomainen oli tarkkaillut tapahtumia kaukaa, eikä ilmoituksen johdosta voitu todistaa, että valittaja olisi ollut kyseisessä tilanteessa päihteiden käytön alaisuudessa. Ilmoituksia riippuvuudesta oli viranomaiselle tullut jo aiemmin, jolloin lastensuojelun viranomainen on selvittänyt asiaa eikä niissä ollut tullut ilmi mitään, joka olisi tukenut ilmoituksia. Kun olosuhteissa ei ollut tapahtunut muutoksia, uusiin selvityksiin ryhtyminen oli ollut perusteetonta. EIT:n mielestä oli riidatonta, että valittajan yksityis- ja perhe-elämän suojaan oli puututtu. EIT totesi myös, että puuttumisesta oli säädetty kotimaisella lailla ja sillä oli pyritty EIS 8 artiklan 2 kohdan kannalta hyväksyttävään tavoitteeseen eli suojelemaan lasten oikeuksia ja vapauksia. Puuttumisella pyrittiin estämään lasten kaltoin kohtelu ja laiminlyönti. EIT piti tätä tärkeänä näkökohtana arvioitaessa puuttumisen välttämättömyyttä. Edelleen EIT totesi, että uusien tutkimusten tarpeellisuutta tuli arvioida ensimmäisistä selvityksistä annetun selonteon valossa. Siinä todettiin, että vanhempien riitaisuudet tekivät lasten aseman turvattomaksi ja ennalta-arvaamattomaksi. Samoin todettiin, että valittaja käytti lääkärinsä mukaan liikaa lääkkeitä. Uusiin selvityksiin ryhtyminen perustui nimetyn kolmannen osapuolen tekemään ilmoitukseen, jonka mukaan valittajan oli ollut vaikeaa huumaantumisen vuoksi pysyä pystyssä. Se, että aiemmissa selvityksissä ei ollut tullut ilmi aineiden väärinkäyttöä, ei tehnyt uusia ilmoituksia aiheettomiksi. Näissä oloissa EIT katsoi, että viranomaisilla oli ollut relevantteja ja riittäviä syitä pitää uusien selvitysten aloittamista perusteltuna. Valittajan esittämän kaltainen yleinen velvollisuus tutkia tarkoin lastensuojeluviranomaiselle tehtyjä ilmoi-

¹⁸⁰ Asiakaslain 11 §:n mukaan alaikäinen voi ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin siten kuin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään.

¹⁸¹ Rätty 2007, s. 171.

tuksia ennen tutkinnan aloittamista ei juuri ollut johdettavissa EIS 8 artiklasta. Etukäteinen todentaminen voisi viivyttää selvityksen aloittamista ja kääntää huomiota pois todellisista ongelmista sekä estää toimenpiteitä tapauksissa, joissa oli selvitettävä kiireellisesti, vaaransiko lapsen olot hänen terveytensä tai kehityksensä. EIT viittasi myös tehokkuuden painottamiseen lasten oikeuksista tehdyn sopimuksen 19 artiklassa.

Oikeustapaus tuo esille lastensuojelutarpeen selvityksen välttämättömyyttä sekä tärkeyttä lapsen oikeuksien turvaamisessa: selvitykseen tulee ryhtyä myös uusien ilmoitusten pohjalta, mikäli aikaisempi lastensuojelutarpeen selvitys ei ole johtanut lastensuojelun asiakkuuden jatkumiseen. Uusien ilmoitusten perusteella viranomaisen tulee arvioida aiemman tai aiempien selvitysten selontekoa ja mikäli lasten tilanteessa on ollut havaittavissa turvattomuutta tai epätapainoa, tulee uuteen selvitykseen aina ryhtyä. Oikeustapaus selkeyttää, että lastensuojeluilmoituksen tekijällä ei ole vaikutusta viranomaisen arvioidessa selvitykseen ryhtymisen tarpeellisuutta sekä että yksityiselämään puuttumiselle lapsen edun ja oikeuksien turvaamiseksi ei tule asettaa suurta kynnystä. Edelleen oikeustapaus tuo esille myös sen, että viranomaisella ei ole velvollisuutta tutkia tarkoin lastensuojeluilmoituksia ennen selvitykseen ryhtymistä, mikä mahdollisesti viivyttää selvityksen aloittamista sekä vaarantaa lapsen kasvuolot kiireellisten tapausten ollessa kyseessä. Myös lastensuojelulain 4 §:ssä mainituissa lastensuojelun periaatteissa tuodaan esille se, että lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Varhainen puuttuminen ongelmiin edellyttää lastensuojelutarpeen selvityksen tekemistä ilmoituksen johdosta ilman erityisen suurta kynnystä.

Lastensuojelutarpeen selvityksessä on kyse lapsen ja perheen elämään vaikuttavasta interventiosta¹⁸². Koska selvityksessä on tarkoituksena selvittää lapsen tuen tarve, tulee sen tapahtua myös nopeasti, jotta mitään peruuttamatonta ei ehdi tapahtua. Lastensuojelulain 27.2 §:n mukaan selvitys tulee tehdä ilman aiheetonta viivytyksiä. Sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireilletulosta. Lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen voi siten edellyttää viranomaiselta lastensuojeluilmoituksen luonteesta riippuen selvityksen tekemistä jo heti lastensuojeluilmoituksen tiedoksi saamisesta. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun viranomaisella on tieto lapsesta, joka on päihtyneen vanhemman hoivassa ja mahdollisesti jopa vaaratilanteessa. On huomattava, että käytännössä las-

---

¹⁸² HE 252/2006 vp., s. 143.

tensuojelutarpeen selvitykselle asetetut määrä-ajat eivät toteudu resurssipulan vuoksi. Ongelmalliseksi on esiintynyt erityisesti selvityksen tekeminen heti, ilman aiheetonta viivytystä.¹⁸³ Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä suurempi merkitys ajan kulumisella on lapsen kehitykselle ja esimerkiksi vauvojen kohdalla muutama kuukausikin on pitkä aika.¹⁸⁴

Olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa voi edellyttää lapsen tapaamista henkilökohtaisesti. Lastensuojelulain 29 §:n mukaan lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti. Lapsen henkilökohtaisten tapaamisten järjestämisessä on pyrittävä yhteistoimintaan huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Sosiaalityöntekijällä tai muulla lastensuojelun työntekijällä on tarvittaessa oikeus tavata lapsi myös ilman huoltajan suostumusta, jos sen arvioidaan olevan lapsen ikä, kehitys tai olosuhteet muutoin huomioon ottaen lapsen edun mukaista. Lasta koskeviin asiakirjoihin on kirjattava syyt, jotka ovat edellyttäneet lapsen tapaamista vastoin huoltajan suostumusta. Huoltajalle on ilmoitettava tapaamisesta, jollei se ole selvästi vastoin lapsen etua. Lasta voidaan tavata joko henkilökohtaisesti kotona, koulussa, päivähoitossa tai muualla lapselle luontaisessa ympäristössä tai lasta voidaan tavata myös välillisesti tarkkailemalla ja havainnoimalla lasta erilaisissa ympäristöissä. Lastensuojelulain 29 § jättää avoimeksi, minkä ikäistä lasta tulisi tavata henkilökohtaisesti ja säännöksen määritelmä ”riittävyys” riippuu mistä asiasta on kulloinkin kyse, ja mistä asiasta selvitystä on hankittava huomioiden lapsen ikä, hänen olosuhteensa ja lapsen oma käsitys (halu ja tarve) henkilökohtaiseen keskusteluun. Lapsikeskeinen työskentely on hyvin tärkeää mahdollistaen objektiivisen selvityksen lapsen tuen tarpeesta. Siksi tällainen työskentelyote tulee sisältyä aina lastensuojeluun riippumatta lapsen iästä ja kehitystasosta. Olennaista on huomioida erityisesti lapsi ja hänen tarpeensa.

Lastensuojelulain 29 §:n mukaan lapsi voi kieltää huoltajan tiedonsaannin lapsen tapaamisesta. Säännöksellä pyritään edistämään lastensuojelussa lapsikeskeistä työskentelyotetta, johon kuuluu työskentelyä suoraan lapsen kanssa ja jossa lapsen sekä hänen perheensä tilannetta sekä tuen tarvetta tarkastellaan erityisesti lapsen näkökulmasta. Säännöksen tarkoituksena on myös

---

¹⁸³ KK 156/2009 vp.

¹⁸⁴ HE 252/2006 vp., s. 68–76.

korostaa lapsen asemaa lastensuojelun asiakkaana ja lapsen omien näkemysten sekä lapsen tilanteen selvittämistä silloinkin, kun huoltaja ei lähtökohtaisesti suhtaudu myönteisesti lastensuojelun tarjoamaan tukeen¹⁸⁵ Lapsen huoltajan oikeus saada lasta koskevia tietoja perustuu lapsenhuoltolain 4.3 §:n mukaiseen asemaan lapsen laillisena edustajana ja siihen, että huoltajalla on lastensuojelussa rinnakkainen asiakkuus. Lapsen huoltaja on siten yleensä asiaosainen silloin, kun kysymys on edustettavana olevan henkilön, eli lapsen edusta, oikeudesta tai velvollisuudesta.¹⁸⁶ Ja siis vaikka lastensuojelun erityisestä interventio – luonteesta johtuen myös huoltaja on lastensuojelun asiakkaana rinnakkain lapsen kanssa, siitä huolimatta huoltajan oikeudet ovat toissijaisessa asemassa selvityksessä. Lasta koskevien tietojen saamista tulee arvioida erityisin edellytyksin lapsen edun mukaisesti. Asiakaslain 11.3 §:n mukaan lapsi voi kieltää, asian laatu huomioon ottaen painavista syistä, itseään koskevien tietojen antamisen huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalleen. Kuitenkin jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin siten kuin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään. Alaikäisen kieltäminen ei siis ole ehdoton ja kieltäminen voi väistyä, jos huoltaja tai muu laillinen edustaja pyytää tietoa asianosaisena. Alaikäisen käyttäessään kieltämistä tulee asia arvioida edelleen julkisuuslain 11 §:n kannalta; täytyvätkö julkisuuslain mukaiset perusteet tietojen antamatta jättämiselle.

Myös silloin kun asiakkaan ja viranomaisen välinen yhteistyö ei suju ongelmitta, tulee selvitys tehdä ja lastensuojelulain 28 §:n mukaisesti viranomainen voi tehdä hakemuksen tuomioistuimelle. Tuomioistuin voi antaa luvan lasta koskevaan lääkärin tai muun asiantuntijan suorittamaan tutkimukseen, jos tutkimus on lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi välttämätön, mutta huoltaja kieltää tutkimuksen tekemisen. Ennen hakemuksen tekemistä on selvitettävä lapsen mielipide, ellei se lapsen ikä, kehitystaso tai muut olosuhteet huomioon ottaen ole mahdotonta. Hallituksen esityksen mukaan säännös on tarkoitettu lastensuojeluviranomaisille keinoksi selvittää lapsen tilanne silloin, kun työskentely ei ole lainkaan päässyt alkamaan, vaikka lapsen etu sitä vaatisi. Luvan edellytyksenä on, että sosiaalityöntekijän saaman alustavan selvityksen perusteella lapsen tuen tarve tulisi selvittää, mutta riittäviä tutkimuksia lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ei voida suorittaa huoltajien vastustuksesta johtuen. Näin ollen kynnys lapsen

---

¹⁸⁵ HE 252/2006 vp., s. 86.

¹⁸⁶ Posio 2008, s. 273.

tutkimiseen on erityisen korkea, sillä kyseinen toimenpide puuttuu mahdollisesti jopa lapsen koskemattomuuteen riippuen siitä, kuka lapsen tutkimisen suorittaa.¹⁸⁷

4.2 Yhteydenpito muihin tahoihin

Asiakaslain 14.1 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai muusta yksityisestä henkilöstä, ovat salassa pidettäviä. Asiakaslain sisältämän salassapidon poikkeuksia tulee tulkita suppeasti. On myös huomioitava, että sosiaalihuollon asiakirjat ovat aina arkaluonteisia ja siis mikä tahansa sosiaalihuollon tarve on arkaluonteinen henkilötieto.¹⁸⁸ Jo tieto siitä, että joku henkilö on sosiaalihuollon asiakas, on arkaluonteinen seikka ja siksi kaikkien sosiaalihuollon asiakasta koskevien asiakirjojen tulee olla salassa pidettäviä. Salassapito ei liity ainoastaan sosiaalihuollon asiakkuuteen vaan salassa pidettävä tieto on asiakirjassa oleva tieto riippumatta asiakassuhteesta. Salassapito on sosiaalihuollossa korostuneena, sillä suojelukohteena ei ole ainoastaan henkilö vaan myös perhe¹⁸⁹. Asiakaslain 15 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestäjä tai tuottaja[!] taikka niiden palveluksessa oleva[!] samoin kuin sosiaalihuollon luottamustehtävää hoitava[!] ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutenkaan sosiaalihuollon tehtävissä toimiessaan tietoonsa saamaansa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta sosiaalihuollon järjestäjän tai tuottajan palveluksessa tai tehtävän hoitaminen niiden lukuun on päättynyt. Lähtökohtaisesti lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen on salassa pidettävää tietoa, eikä viranomaisella ole oikeutta antaa asiakkaasta tietoja ulkopuolisille tahoille. Salassapitovelvollisuus turvaa luottamuksen viranomaistoimintaan ja siten varmistaa asiakkaan tilanteesta objektiivisen tiedonsaannin. Kuitenkin silloin, kun asiakkaan ja viranomai-

---

¹⁸⁷ HE 252/2006 vp., s. 145–146. Hallituksen esityksen mukaan lastensuojelulain 28 §:ssä tarkoitetun luvan myöntäminen ei tarkoita sitä, että lapsen potilaslain 7 §:ssä määritelty oikeus määrätä hoidostaan sivuutettaisiin. Lapsen tahdon merkityksen ja hoitotoimenpiteen tekemisen yhteisymmärryksessä lapsen kanssa ratkaisee vasta lasta hoitava lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö hoitotilanteessa. Vaikka säännöksessä tarkoitettu lupa olisi annettu, tutkimusta ei voitaisi suorittaa silloin, kun lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön arvion mukaan riittävän kypsä ja omasta hoidostaan päättämään kykenevä lapsi itse vastustaa varsinaista hoitotoimenpidettä. Ehdotetun 28 §:n tarkoituksena on siten sivuuttaa ainoastaan huoltajan tahdon merkitys säännöksessä tarkoitetuissa tilanteissa.

¹⁸⁸ Posio 2008, s. 229–233. Sosiaalihuollon tarvetta kuvaavat arkaluonteiset kuuluvat yksityisyyden suojan alaan Suomessa mutta Euroopan ihmisoikeussopimus ei ole tulkinnut vastaavalla tavalla sosiaalihuollon tarpeesta johtuvia tietoja. Suomessa perhesuhteisiin ja perheen sisäisiin ongelmiin kuuluvat tiedot ovat tyypillisesti yksityis- ja perhe-elämän suojaan kuuluvia tietoja

¹⁸⁹ Posio 2008, s. 241–242.

sen välinen yhteistyö ei toimi tai viranomaisen mahdollisesti epäilee asiakkaalta saamien tietojen totuudenmukaisuutta, väistyy salassapitovelvollisuus. Yhteydenpidossa muihin tahoihin on huomattava, että jo lastensuojelun asiakkuus on salassa pidettävä tieto.

Lastensuojelutarpeen selvityksessä lähtökohtana on se, että asiakas itse antaa viranomaiselle tarpeelliset tiedot. Asiakslain 12.1 §:n mukaan asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa on annettava sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitettulle toimielimelle ne tiedot, joita tämä tarvitsee sosiaalihuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa. Näin ollen lapsen kuuleminen ja huoltajan kanssa yhteistyö ovat lähtökohtana lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Kuitenkin viranomaisella on mahdollista hankkia perheen elämästä tietoja myös muualta. Näissä tapauksissa tulee muistaa, että asiakslain 12.2 §:n mukaan *asiakkaalle on annettava tieto siitä, mistä muualta ja mitä häntä koskevia tietoja voidaan suostumuksesta riippumatta hankkia*. Asiakkaalle on varattava tilaisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin samoin kuin tilaisuus antaa asiassa tarpeellista selvitystä. Säännös mahdollistaa viranomaiselle selvityksen tekemisen ilman varsinaista yhteistyötä huoltajan kanssa poikkeuksellisissa tilanteissa. Tällöin on kuitenkin viranomaisella velvollisuus informoida asiakasta viranomaisen oikeuksista hankkia selvitystä muualta, mikäli asiakas ei suostu yhteistyöhön viranomaisen kanssa.

Asiakslain 16 §:n mukaan salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa tietoja asiakkaan nimenomaisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään. Milloin asiakkaalla ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, tietoja saa antaa hänen laillisen edustajansa suostumuksella. Asiakslain 11.3 §:n mukaan tietoja ei kuitenkaan saa antaa alaikäisen asiakkaan laillisen edustajan suostumuksella, jos edustajalla itsellään ei ole oikeutta tiedon saantiin julkisuuslaissa tarkoitettusta syystä. Säännöksen mukaan lastensuojelutarpeen selvityksessä tietoja voidaan antaa asiakkaan eli lapsen suostumuksesta¹⁹⁰. Mikäli lapsella ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, riippuen hänen iästään ja kehitystasostaan, voidaan tietoja antaa alaikäisen asiakkaan laillisen edustajan suostumuksella.

---

¹⁹⁰ Tuori 2004, s. 481. Sosiaalihuollossa 15-vuotiaalla alaikäisellä on oikeus käyttää puhevaltaa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lasta koskevassa asiassa myös 12-vuotiaalle on varattava oikeus tulla kuulluksi. Näin ollen mahdollisesti jo alle 12-vuotiaan suostumus voi tulla kyseeseen.

Asiakaslain 11 §:n nojalla huoltajan suostumuksesta ei saa antaa tietoja, mikäli alaikäinen on käyttänyt kielto-oikeuttaan ja on kieltänyt olemaan ilmaisematta tietoja huoltajalle ja asiakkaan kielto-oikeuden käyttäminen ei ole hänen etunsa vastaista. Kaiken kaikkiaan huoltajan suostumuksesta voidaan antaa tietoja, jos se ei ole lapsen edun vastaista. Alaikäisen huoltaja ei voi päättää alaikäistä koskevien salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta, jos alaikäisen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa edut olisivat tai saattaisivat todennäköisesti olla asiassa ristiriidassa keskenään.¹⁹¹ Käytännössä ristiriitaa voi esiintyä vain silloin kun esimerkiksi lapsen huoltajan suostumus tiedon luovuttamisesta voisi aiheuttaa lapselle edun toteutumisen haittaa. Esimerkiksi tällainen tilanne voi syntyä, mikäli alaikäisen toinen huoltaja voisi suostumuksen johdosta uhata lapsen henkeä tai terveyttä. Toisaalta esimerkiksi murrosikäisen lapsen voi nähdä käyttävän herkästi kielto-oikeuttaan ja siksi alaikäisen kielto-oikeuden käyttämisen perimmäisiä syitä tulee arvioida tapauskohtaisesti lapsen edun kannalta.

Lastensuojelulain 31 §:n mukaan lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi tulee järjestää neuvotteluja, joihin voivat lastensuojelun työntekijän arvion perusteella tarvittaessa osallistua lapsi, vanhemmat ja huoltajat, muut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat tai lapsen huolenpitoon keskeisesti osallistuvat henkilöt, muut lapselle tai perheelle läheiset henkilöt sekä viranomais- ja muut yhteistyötahot. Neuvotteluun osallistuville voidaan antaa lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi ja lapsen tarvitseman huolenpidon järjestämiseksi välttämättömiä tietoja siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 16 ja 17 §:ssä edellytetään sekä toimeksiantosuhteessa¹⁹² olevien tietojen saamista arvioidaan siten, miten julkisuuslain 3 momentissa säädetään. Neuvotteluissa viranomaisella on erityisen laaja harkintamarginaali, sillä viranomaisella on oikeus päättää neuvotteluun osallistuvista henkilöistä sekä missä määrin ja missä laajuudessa tietoja luovutetaan neuvotteluihin osallistuville. Huoltajalla on oikeus ilmaista mielipiteensä neuvotteluun osallistuvista henkilöistä, joiden läsnäolo neuvotteluissa on asian selvittämisen kannalta tarpeellista. Kuitenkin viranomaisella on asiassa lopullinen päätösvalta ja perusteluvollisuus on riittävä, silloin kun viranomaisella on ohittava huoltajan mielipiteen.¹⁹³ Neuvottelut ovat tärkeä osa lapsen tuen tarpeen objektiivista tarkastelua, sillä ne mahdollistavat eri henkilöille mahdollisuuden ilmaista oma käsityksensä lapsen edusta.

---

¹⁹¹ HE 137/1999 vp., s. 36.

¹⁹² Esimerkkinä toimeksiantosuhteesta ovat perhehoitajat, joiden tietojen saamista arvioidaan julkisuuslain nojalla.

¹⁹³ Rätty 2007, s. 189.

Lastensuojelulain 27.1 §:n mukaan selvityksen tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä myös lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin asiakaslain 16 ja 17 §:ssä säädetään. Lastensuojelutarpeen selvitystä määrittävissä säännöksessä ei ole aukaistu ketä nämä lapsen läheiset henkilöt ovat. Asiakaslain 17.3 §:n mukaan sosiaalihuollon viranomaisen saa 1 momentin 1–3 kohdassa säädetyillä edellytyksillä antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle tai yhteisölle, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan tahdon tai sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi. Tällaisia henkilöitä voivat olla perheen tutut, ystävät, sukulaiset jopa perheen naapurit voivat olla tärkeä tiedonlähde asiakkaan tilanteessa. Eri yhteistyötahoista ja asiantuntijoista tulevat kyseeseen erityisesti lapsen tuntevat viranomaiset. Kyseessä on niin sanottu moniammatillinen työote, joka on tärkeä osa viranomaistoimintaa mahdollistaessaan laaja-alaisemman näkemyksen lapsen edusta.¹⁹⁴ Riippuen yhteistyötahosta kyseeseen voivat tulla myös esimerkiksi suullinen konsultointimahdollisuus, asiantuntijalausunnnot tai asiantuntijoiden osallistuminen tarvittaessa lastensuojelun järjestämiin neuvotteluihin.¹⁹⁵

Asiakaslain 20.1 §:n mukaan valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, kansaneläkelaitos, eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyin tehtävien vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

Asiakaslain 20 § on kirjoitettu viranomaisia velvoittavaan muotoon. Tiedonantovelvoite koskee kaikkia sosiaalipalveluiden tuottajia riippumatta siitä, onko palveluntuottaja yksityinen vai

---

¹⁹⁴ Mahkonen 2001, s. 14–16.

¹⁹⁵ HE 252/2006 vp., s. 125

julkisyhteisö. Luottamuksensuojan periaate on yhtä lailla merkityksellinen ja keskeinen sekä viranomaisen että yksityisen järjestämässä palveluissa. Samoin intressi tuon luottamuksensuojan murtamiseksi poikkeustilanteissa on yhtäläinen riippumatta siitä, onko palvelun järjestäjä viranomainen vai yksityinen. Hallituksen esityksen korostaa sekä julkisten että yksityisten tahojen velvollisuutta antaa tietoja lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi.¹⁹⁶ Näin ollen sillä ei ole merkitystä onko palvelun tuottaja yksityinen vai julkinen viranomaistaho. Olennaista tietojen antamiselle on se, että tieto on tarpeen lastensuojelutarpeen selvittämiseksi.

4.3 Asiakkaan tietojen antamisen ja saamisen edellytykset

Asiakaslain 17 § mahdollistaa viranomaisen tiedonsaannin tietyin edellytyksin ilman varsinaista asiakkaan suostumusta. Asiakaslain 17.1 §:n mukaan silloin kun asiakaslain 16 §:ssä tarkoitettua suostumusta ei voida saada taikka jos asiakas tai hänen laillinen edustajansa nimenomaisesti kieltää tiedon luovuttamisen, sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa antaa asiakirjasta salassapitovelvollisuuden estämättä tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi, hoidon, huollon tai koulutuksen järjestämiseksi tai toteuttamiseksi taikka toimeentulon edellytysten turvaamiseksi. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan tarvittavan tiedon on oltava olennaista ja tiedon välttämätöntä suhteessa tiedontarpeen taustalla olevaan lainmukaiseen sosiaalihuollon toimenpiteeseen¹⁹⁷. Asiakaslain 12.2 §:n mukaan asiakkaalle on annettava tieto siitä, mistä muualta ja mitä häntä koskevia tietoja voidaan suostumuksesta riippumatta hankkia. Asiakkaalle on varattava tilaisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin samoin kuin tilaisuus antaa asiassa tarpeellista selvitystä. Asiakkaan ollessa haluton antamaan suostumusta viranomaiselle tietojen selvittämiseen muilta viranomaisilta tai läheisiltä, tulee asiakkaalle selvittää kuitenkin mistä lasta ja huoltajaa koskevia tietoja voidaan hankkia sekä antaa huoltajalle mahdollisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin sekä varata tilaisuus tulla kuulluksi näiden tietojen pohjalta.

Lastensuojelutarpeen selvittämiseksi pidetyissä neuvotteluissa tietojen luovutukseen on lähtökohtaisesti saatava lapsen huoltajan suostumus asiakaslain 16 §:n mukaisesti. Mikäli lapsen

---

¹⁹⁶ HE 137/1999 vp., s. 41–43.

¹⁹⁷ PeVL 7/2000 vp. s. 2-3.

huoltaja kieltää tiedon luovutuksen neuvottelutarkoitusta varten, tiedon luovutusta on harkittava sosiaalihuollon asiakaslain 17 §:n mukaisten edellytysten perusteella¹⁹⁸. Salassa pidettävän tiedon luovuttamista koskevia säännöksiä ja tiedon luovuttamista on arvioitava aina siltä kannalta, *onko neuvottelussa salassa pidettävän tiedon luovuttaminen välttämätöntä lastensuojelutarpeen selvittämiseksi*. Salassa pidettäviä asiakassalaisuuksia ei voida luovuttaa enemmälti kuin asian selvittäminen välttämättä edellyttää. On siten mahdollista, että neuvotteluun osallistuvat eri osapuolet saavat tietoonsa erityyppisiä asiakassalaisuuksia kuin neuvottelun muut osapuolet. Salassa pidettävän tiedon luovutuksen laajuuden arvioi aina sosiaalityöntekijä. Mikäli viranomaisen pyytää yhteistyötaholta tai esimerkiksi viranomaistaholta asiantuntijalausuntoa tai konsultaatiota, tiedon pyyntö tapahtuu asiakaslain 20 §:n perusteella ja tietopyynnön mahdollistamiseksi tarvittava salassa pidettävän asiakastiedon luovutus tapahtuu joko sosiaalihuollon asiakaslain 17 §:n perusteella tai julkisuuslain 26 §:n 3 momentin säännöksen tarkoittamalla tavalla. Mahdolliset konsultaatio- tai asiantuntija-arviopyynnot tulee yksilöidä mahdollisimman tarkasti niin, että pyynnöstä ilmenee asian luonne sekä ne seikat, joista asiantuntijan odotetaan antavan lausuntonsa tai konsultaatioarvionsa.¹⁹⁹

Asiakaslain 17.1 §:n mukaan tietoja saa antaa vain, jos: 1) se, jota asiakirja koskee, on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi eikä hoidon tai huollon tarvetta muutoin voida selvittää taikka hoidon tai huollon toimenpiteitä toteuttaa; 2) tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi; tai 3) tieto on tarpeen asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä. Edelleen asiakaslain 17.3 §:n mukaan sosiaalihuollon viranomaisen saa 1 momentin 1–3 kohdassa säädetyillä edellytyksillä antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle tai yhteisölle, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan tahdon tai sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi. Hallituksen esityksen mukaan mikäli tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi, ei salassapidon tule estää tiedon luovuttamista. Säännöksen tarkoitus on, että huoltaja ei voisi suostumuksen epäämällä estää lapsen edun selvittämistä ja toteuttamista esimerkiksi silloin,

---

¹⁹⁸ Paitsi jos kysymys on viranomaisen ja viranomaisen oman toimeksiantosuhteessa olevan (esimerkiksi perhehoitajat) välisistä neuvotteluista, tiedon luovutus tapahtuu julkisuuslain 26 §:n 3 momentin mukaisella tavalla

¹⁹⁹ Rätty 2007, s. 189.

kun vanhemman ja lapsen etu ovat keskenään ristiriidassa esimerkiksi arvioitaessa lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta.²⁰⁰

Näin ollen viranomaisen tulee käyttää asiakaslain 17 §:n tietojen saamisen oikeuttaan muilta viranomaisilta erityisesti silloin, kun lapsi itse tai lapsen huoltaja vastustaa selvityksen tekemistä. Tietojen luovuttamisen asiakaslain 17 §:n nojalla tulee olla välttämätöntä, jos tiedon hankinta ei voi toteutua muulla tavoin kuin suhteettomien suurien vaikeuksien kautta. Huomion arvoista on myös se, että kyseessä ei ole tiedonantovelvollisuus vaan tiedonanto-oikeus, joten tietojen antamista harkittaessa tulee soveltaa tapauskohtaista intressipunnintaa. Tällöin tulee arvioida, onko tietojen antamista puoltava lapsen suojaaminen painavampi kuin salassapitoa puoltavat seikat esimerkiksi vanhemman ja lapsen edun ollessa keskinäisessä ristiriidassa.²⁰¹ Intressipunninnan huomioiminen tietojen antamisessa tuo myös välttämättömyyskriteerille erityistä painoarvoa.

Tapauksessa K.T v. Norway on otettu kantaa tiedonsaantioikeuden kysymyksiin. Lastensuojeluviranomainen toimitti valittajalle asianajajansa välityksellä osan ilmoituksista pyytäen häntä tulemaan kokoukseen, jossa keskusteltaisiin asiasta. Valittajan mielestä hänestä tehdyt ilmoitukset olivat peräisin hänen ex-vaimoan lähellä olevilta henkilöiltä ja ne liittyivät äidin yrityksiin saada lasten huolto itselleen. Muutoin valittaja ei osallistunut viranomaisten tutkintaan. Viranomaiset pyysivät selvityksiä valittajan ja poikien lääkäriltä, koulusta ja päiväkodista sekä poliisilta. Lisäksi valittajan äitiä oli kuultu, sillä hän oli ilmoitusten perusteella ollut mukana ainakin yhdessä ilmoitukseen johtaneessa tapauksessa. Suomessa olutta valittajan entistä vaimoa kuultiin puhelimitse. EIT otti huomioon tutkintamenettelyssä sen, että valittaja oli asianajajansa neuvosta kieltäytynyt yhteistoiminnasta lastensuojeluviranomaisten kanssa. Ei voitu katsoa, että viranomaiset olisivat hankkimalla lausuntoja valittajan ja hänen poikiensa lääkäriltä, poikien koulusta ja päiväkodista sekä poliisilta jättäneet huomiotta sen oikeudenmukaisen tasapainon, joka oli tullut säilyttää valittajan henkilöä koskevien tiettyjen tietojen salassapidon ja lasten edun välillä. Viranomaisten saama tieto oli ollut rajattua ja salassapitovelvollisuuden alaista ja saaduista selvityksistä oli ilmoitettu valittajalle, joten väärinkäyttöä vastaan oli ollut tehokkaita ja riittäviä takeita. Keinojen valinnalla oli asianomaisten etujen tärkeyteen nähden pysytty selvästi viranomaisten harkintamarginaalin puitteissa. Tietojen hankinta ei ollut EIS:n 8 artiklan vastainen.

Oikeustapaus tuo esille tiedonhankinnan edellytyksiä eri viranomaisilta: Asiakkaan tilanteen selvittämisessä tulee punnita lapsen edun ja tietojen salassapidon välistä painoarvoa. Edelleen tuomioistuin tuo esille lapsen edun puolelle kallistuvan kriteerin: mikäli viranomaisen ei pääse yhteistyöhön asiakkaan kanssa, tulee kallistua lapsen edun puolelle ja tällöin viranomaisella on

---

²⁰⁰ HE 137/1999 vp., s. 36–38.

²⁰¹ Posio 2008, s. 298.

oikeus tiedonhankintaan myös salassapitovelvollisuuden estämättä. Hallituksen esityksessä (137/1999) korostetaan tietojen antamisen välttämättömyyden ohella sitä, että sosiaalihuollossa yksityisyyden suojaaminen ja luottamuksensuoja asiakassuhteessa on palvelujen onnistumisen ja henkilöiden oikeusturvan kannalta ehdottoman välttämätöntä. Poikkeamiseen tästä tulee olla käsillä välttämättömät syyt ja laissa säädetty edellytykset.²⁰² Asiakaslain 17 §:n tulkinnassa on siten otettava huomioon tiedon antamisen ja saamisen edellytyksenä, että tieto on tarpeen lapsen edun turvaamiseksi. Viranomaisen tietojen antamisen ja saamisen oikeutta voidaan arvioida siinä valossa, että vaikka oikeus tietojen antamiseen ja saamiseen on ehdollista, tulee tiedonsaantioikeutta toteuttaa lapsen edun turvaamiseksi. Sosiaalihuollossa on huomioitava, että vain tietojen antamisella voidaan perustella tietojen saamiseen oikeuttavia edellytyksiä. Tietojen antaminen on siten usein välttämätöntä tietojen saamiseksi.

Edelleen asiakaslain 22.1 §:n mukaan sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta. Asiakaslain 22.2 §:n mukaan virka-avun antajan tulee salassapitovelvollisuuden estämättä ilmaista sosiaalihuollon viranomaiselle virka-aputehtävän edellyttämät tiedot. Asiakaslain 22 § soveltuu silloin, kun viranomaisella ei ole muiden säännösten nojalla mahdollisuutta saada asiakkaan tilanteesta tietoja. Virka-apua antavilla viranomaisilla on lakiin perustuva oikeus ja myös velvollisuus poiketa oman alansa salassapitosäännöksistä sekä ammattietiikkaan kuuluvasta salassapidosta.²⁰³ Näin ollen vaikka asiakaslain 17.1 § ei aina anna viranomaiselle oikeutta vaatia asiakkaasta tietoja, on viranomaisella asiakalain 22.1 §:n nojalla oikeus saada muilta viranomaisilta virka-apua ja siten tietoja asiakkaan tilanteesta. Tosin kyseessä on vain virka-aputehtävän edellyttämät tiedot, jolloin viranomaisen tulee perustella mitä tietoja hän tarvitsee tehtävänsä suorittamiseen ja miksi. Asiakaslain 22 §:ää puoltaa suppea tulkinta. Virka-apua lastensuojelutarpeen selvityksessä voi antaa esimerkiksi poliisi²⁰⁴, mikä mahdollistaa tarpeen vaatiessa asiakkaan kotiin tunkeutumisen poliisilain (493/1995) 15 §:n ja 16 §:n nojalla. Edellytyksenä virka-avun saamiselle on poliisilain 40.2 §:n mukaan se, että virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään.

---

²⁰² HE 137/1999 vp., s. 15–16.

²⁰³ HE 137/1999 vp. s. 45.

²⁰⁴ Poliisilain 40.1 §:n mukaan poliisiin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään.

5 HUOLTAJAN OIKEUS YKSITYISYYTEEN

5.1 Yksityiselämän suoja ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset

Turvattaessa perustuslaissa lapselle suojattuja sosiaalisia oikeuksia on olemassa riski, että samalla loukataan perheen yksityiselämän suojaa.²⁰⁵ Lastensuojelutarpeen selvityksessä viranomaisen toimivalta rajoittaa yksilön perustuslain 10 §:ssä turvattua perusoikeutta yksityiselämän suojaan²⁰⁶. Koska yksityiselämän suoja on turvattu perusoikeutena, sen rajoittaminen tai loukkaaminen vaatii aina nimenomaisen säännöksen tuekseen ja näitä rajoittavia lainsäädännöksiä on tulkittava suppeasti²⁰⁷. Toisaalta silloin, kun perusoikeusrajoituksen taustalla on toisten perusoikeuksien turvaaminen, edellyttävät viranomaisen toimivaltanormit laajaa tulkintaa. Lastensuojelulain 26 § sääntelee lastensuojeluasian vireilletuloa, joka perustaa lastensuojeluviranomaiselle oikeuden perheen yksityiselämän rajoittamiseen. Lastensuojelulain 26 §:n taustalla on lapsen perusoikeuksien toteutuminen.

Viranomaisen harkintavallasta riippuen yksityiselämän rajoitukset ulottuvat yksityiselämän eri osa-alueille. Lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen rajoittaa perheen yksityiselämää ja siten sen vaikutukset ulottuvat myös perhe-elämän suojan sisältöön. Käytännössä perhe-elämän suojan merkitys tulee esille erityisesti silloin, kun kyseessä on huostaanotto ja perheen hajottaminen²⁰⁸. Kuitenkin perhe-elämän suojaa tulee EIS:n mukaan tulkita laajasti, jolloin sen voi nähdä suojaavaan osaltaan myös perheen yksityiselämää. Huoltajan ja lapsen suhde on siten ainutlaatuinen, että lapsen yksityiselämä liittyy myös huoltajan yksityiselämään ja päinvastoin huoltajan yksityiselämään liittyy myös lapsen yksityiselämä. Yksityiselämän suojan rajoituksia tulee tarkastella kokonaisuutena siten, että yksityiselämän suojan sisältöä tarkastellaan kokonaisuutena.

---

²⁰⁵ Ks. Nieminen 1999, s. 111,

²⁰⁶ Ruuska 2007, s. 12. Kansallisessa oikeusjärjestyksessämme kotirauhan voidaan nähdä kuuluvan yksityisyyteen ja yksityiselämään kuuluu perhe-elämä. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sitä vastoin yksityiselämä ja kotirauha nähdään päällekkäisinä. Tällainen erottelu ei kuitenkaan ole mielekäästä kun tarkastellaan viranomaisen toimivaltuuksia suhteessa yksilön oikeusasemaan, sillä tällöin on tärkeää ottaa huomioon kokonaisuus eikä niinkään lähteä erittelemään ja luokittelemaan yksityiskohtaisesti loukkauksen erilaisia muotoja.

²⁰⁷ Nieminen 1999, s.117.

²⁰⁸ Ks. esimerkiksi Nieminen 1999.

Viranomaisen toimivaltaa määrittävässä lainsäädännössä yksityiselämän suojan rajoitukset kohdistuvat erityisesti perheen yksityiselämän konkreettiseen piiriin. Yksityiselämän suojan ollessa yläkäsitteenä eri oikeudet ilmenevät käytännön tilanteissa toisiinsa nähden päällekkäisinä²⁰⁹. Tällöin on huolehdittava lainsäädäntövaiheessa, että ehdotetut perusoikeusrajoitukset täyttävät perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten lisäksi myös kaikkien kysymykseen tulevien perusoikeuksien erityiset rajoitusedellytykset.²¹⁰ Perustuslain 10 §:ään ei sisälly yksityiselämän ja kunnian suojaa koskevaa erityistä rajoituslauseketta ja yksityiselämän sekä kunnian suojaan puuttumisen sallittavuutta on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa. Yksityiselämän suojaa tarkastellessa kokonaisuutena perusoikeuksien yleiset rajoitusperusteet voidaan nähdä täydentävän erityisiä rajoitusperusteita silloin²¹¹, kun kyseessä on perustuslain 10 §:n sisältämä erityinen rajoitusperuste. Näin ollen yksityiselämän suojan yleisiä rajoitusperusteita tulee tarkastella yksityiselämän suojan kokonaisuuden kannalta. Toisin sanoen yksityiselämän suojan yleisten rajoitusedellytysten toteutumista lastensuojelutarpeen selvityksessä tulee tarkastella siten, että se sisältää ulottuvuudet henkilötietojen suojasta, kunnian, kotirauhasta, perhe-elämästä sekä myös yksityiselämästä²¹². Yksityiselämän suojan hahmottaminen kokonaisuutena tarkoittaa, että esimerkiksi viranomaisen rajoittaessa yksilön kotirauhan suojaa rajoitetaan samalla yksityiselämän suojaa. Vaikka yksityiselämän suojaa tarkastellaan kokonaisuutena, tulee rajoituksessa huomioida myös eri osa-alueiden sisältämät erityiset rajoitusperusteet²¹³, jotka asettavat hyväksyttävät vaatimukset perusoikeuden rajoittamiselle.

Yksityiselämän suojan lähtökohtana on yksilön oikeus yksityiselämäänsä viranomaisten tai muiden ulkopuolisten mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista vastaan²¹⁴, jossa tulee korostaa mielivaltaisen puuttumisen ehkäisemisen merkitystä yksityiselämän suojaa rajoittaessa. Vi-

---

²⁰⁹ Esimerkiksi puuttuminen kotirauhan piiriin merkitsee yleensä myös puuttumista henkilön yksityiselämään.

²¹⁰ Viljanen 1999c.

²¹¹ Kauppi 2007, s. 90.

²¹² Tätä tarkastelukulmaa myös puoltaa viranomaisen toimivaltuuksien taustalla oleva lastensuojelutarpeen selvitys, jonka tarkoituksena on kerätä tietoa perheen konkreettisesta yksityiselämästä, mikä voi olla mahdollista ainoastaan rajoittamalla yksityiselämän sisältämiä eri ulottuvuuksia riippumatta siitä kohdistuuko toimenpide perhe-elämään, kunniaan, kotirauhaan tai henkilötietoihin.

²¹³ PeVM 25/1994 vp. s. 5-6. Perusoikeussäännöksen sisältämä kvalifioitu lakivaraus antaa tavallisen lain säätäjälle valtuuden perusoikeuden rajoittamiseen ja toisaalta asettaa lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavia lisäкитеereitä.

²¹⁴ HE 309/1993 vp. s. 56. Ks. myös Mahkonen 1997, s. 129.

ranomaisella on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen johdosta rajoittaa huoltajan yksityiselämää ja siten tarkasteltavaksi ei tule niinkään viranomaisen toimivallan edellytykset huoltajan yksityiselämän suojan rajoittamiseksi vaan rajoituksen sisällön laajuus. Näin ollen on myös aiheellista tarkastella yksityiselämän suojaa kokonaisuutena ja sen sisältämää ydintä. Korkein oikeus on tulkinnut yksityiselämän suojan ydinalueelle kuuluvan tunneperäisiä suhteita, seurustelua ja perhe-elämää koskevat tiedot²¹⁵. Perusoikeuden ydinaluetta hahmotettaessa hyväksyttävyyksivaatimuksen²¹⁶ kautta, mahdollistuvat käytännössä myös ydinalueelle sijoittuvat perusoikeusrajoitukset. Kuitenkin vaikka yksityiselämän suojan rajoittaminen on tarpeellista ja välttämätöntä lapsen edun turvaamiseksi, ei hyväksyttävä syy voi kattaa perusoikeusrajoituksia kovinkaan laveasti. Perusoikeuden rajoittamista ydinalueella on hyvin olennaista tulkita suppeasti ja näin ollen rajoittaa perusoikeutta ydinalueella vain sen verran kuin on välttämätöntä.

Perustuslain 10.3 §:n mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lapsen perusoikeudet ovat siten hyväksyttävä syy rajoittaa kotirauhan suojaa. Perustuslain 10.1 §:n mukaan henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Sääntelyvaraukset eivät ole rajoittamisvaltuuksia, vaan niissä on kyse nimenomaan perusoikeuden käytön sääntelystä.²¹⁷ Tällöin kyseessä on sääntelyvaraus, jolloin perusoikeus toteutuu tavallisen lainsäädännön kautta²¹⁸. Voidaan katsoa, että henkilötietoja koskeva sääntelyvaraus ei edellytä tekemään yksityiselämän suojaa koskevan perusoikeuden ytimeen ulottuvia heikennyksiä²¹⁹. Mutta koska yksityiselämän suojan ydintä on mahdollista rajoittaa hyväksyttävyyksivaatimuksen nojalla, on myös henkilötietojen suojan ydinaluetta mahdollista rajoittaa.

---

²¹⁵ Ks. KKO 2005:82, 4.7.2005, taltio 1621, dnro R2003/191.

²¹⁶ Hyväksyttävyyksivaatimus edellyttää myös, että toimivaltaa perusoikeuden rajoittamiseen ei tule käyttää mikäli perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävää perustetta oikeuden rajoittamiseen ei ole käsillä yksittäistapauksessa. Siten myös hyväksyttävyyksivaatimus edellyttäisi viranomaisen toimivaltaa määrittäviltä säännöksiltä selkeämpiä oikeudellisia kriteereitä lapsen edun sisällölle. Lapsen edun ollessa jokseenkin abstrakti käsite, voisi lainsäädännössä käyttää käänteistä lainsäätämistekniikkaa ja määrittää millaisia tilanteissa yksityiselämän suojaa ei olisi hyväksyttävää perustetta rajoittaa.

²¹⁷ Viljanen 2001, s. 34–36. Sääntelyvaraus velvoittaa lainsäätäjää antamaan perusoikeutta täsmentäviä säännöksiä, joilla perustuslaissa ilmaistua pääsääntöä ei kuitenkaan saa heikentää.

²¹⁸ Henkilötietojen suojan ytimeen kuuluvat arkaluonteiset tiedot ja sosiaalihuollossa asiakasrekisterissä olevat tiedot ovat aina arkaluonteisia. Arkaluonteisten tietojen antamisen edellytyksenä ovat asiakaslain 16 §:n ja 17 §:n edellytysten täyttyminen sekä julkisuuslain 26.3 §:n edellytysten täyttyminen.

²¹⁹ Kauppi 2007, s. 263.

Tapauksessa Z. vastaan Suomi on kyse arkaluonteisten tietojen luovuttamisen edellytyksistä ilman nimenomaista suostumusta. Tapauksessa oli kyse siitä, oliko törkeitä rikoksia koskeneessa asiassa puuttuminen yksityis- ja perhe-elämän suojaan ollut välttämätöntä, kun lääkäreiden kieltäytyttyä kertomasta potilastietoja tuomioistuimien oli velvoittanut heidät todistamaan ja kun potilasasiakirjoja oli otettu takavarikkoon ja liitetty tutkintapöytäkirjaan. EIT katsoi, että toimenpiteillä oli pyritty rikollisuuden estämiseen ja muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien suojaamiseen, joten viranomaiset olivat pyrkineet hyväksyttävään päämäärään toimenpiteiden suorittamisen aikaan. Edelleen EIT katsoi, että puuttuminen luottamuksellisen tiedon suojaan oli oikeutettua EIS 8 artiklan kannalta vain, jos sitä voitiin perustella yleisen edun mukaisilla erittäin tärkeillä seikoilla. Sellaisia seikkoja saattoivat sinänsä olla rikosten tutkintaan ja syytteiden ajamiseen sekä oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvät intressit, jos ne vain olivat painavampia kuin terveydellisten tietojen suojaan liittyvät potilaan ja yhteiskunnan intressit. EIT:n tuli tarkastella erittäin huolellisesti tilanteita, joissa kansalliset viranomaiset olivat antaneet velvoittavan määräyksen ilmoittaa luottamuksellista tietoa ilman potilaan suostumusta. Kuitenkin viranomaisilla tuli olla mahdollisuus harkintaan, kun kysymys oli oikeudenkäynnin julkisuuteen ja toisaalta luottamuksellisen tiedon suojaan liittyvien intressien keskinäisestä tasapainosta. Harkintamarginaalin väljyys riippui asianomaisten intressien luonteesta ja vakavuudesta sekä puuttumisen asteesta.

Oikeustapaus tuo esille, että arkaluonteisten tietojen luovuttaminen muiden henkilöiden oikeuksien suojaamiseksi on hyväksyttävä päämäärää, jonka perusteella tietojen luovuttaminen on mahdollista. Edelleen oikeustapaus tuo esille luottamuksellisen tiedon sääntelyn ja luovuttamisen edellytyksenä olevan yleisen edun mukaiset erittäin tärkeät seikat. Näitä lapsen edun toteuttaminen voi nähdä vaativan. Lastensuojelutarpeen selvittämiseksi viranomainen voi tarvita arkaluonteisten tietojen saamista ja luovuttamisesta, mikä on EIS:n 8 artiklan mukaisesti hyväksyttävää. EIT:n päätöksessä tulee esille hyväksyttävyyksivaatimuksen olevan erityisen merkityksellisessä asemassa: Silloin kun yksityis- ja perhe-elämän suojaan puuttumiselle on olemassa EIS 8 (2) artiklan mukainen hyväksyttävä²²⁰ peruste, ei välttämättömyyskriteerille²²¹ tule antaa hyväksyttävyyteen nähden suurta painoarvoa. Toisin sanoen, mikäli puuttumisella saavutetaan oikea lopputulos, ei tietojen antamisen laajuudella ole niin suurta merkitystä.²²² Kuitenkin lastensuojelussa voidaan nähdä sekä välttämättömyyskriteerin että hyväksyttävyykskriteerin täydentävän toisiaan siten, että myös tietojen antamisen välttämättömyyteen tulee kiinnittää erityinen huomio. Hyväksyttävän syy mahdollistaa tietojen antamisen eri tahoille, mutta tällöin välttämättömyyskriteeriä ei tule jättää huomiotta, vaan tarkastella sen merkitystä tietojen antamisen laajuuden arvioinnissa. Välttämättömyyskriteerille tulee antaa erityisen suuri painoarvo

---

²²⁰ Lastensuojelutarpeen selvitystä määrittävän lainsäädännön sisältämät yksityiselämän suojan rajoitukset ovat EIS:n harkintamarginaalin mukaisia, sillä lastensuojelulain 27 §:n tarkoituksena on turvata lapsen oikeuksien toteutuminen. EIS:n harkintamarginaalin sisältämä muiden henkilöiden oikeuksien turvaaminen siten täyttää siten EIS:n sisältämän hyväksyttävyyden vaatimuksen.

²²¹ EIS:n 8 (2) artikla määrittää välttämättömyysvaatimusta yksityis- ja perhe-elämän suojaan puuttumisessa: Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

²²² Kauppi 2007, s. 305.

tietojen antamisessa silloin, kun rajoitus kohdistuu yksityiselämän suojan ytimeen, esimerkiksi silloin kun lapsen etu edellyttää tietojen antamista huoltajan tunneperäisistä suhteista.

Lastensuojelulain 27.1 §:n mukaan selvitykseltä vaaditaan lapsen kasvuolosuhteiden arviointia, mikä mahdollistuu lähinnä havainnoimalla lapsen kodin olosuhteita. Viranomaisen kotikäynnit etenevät yleensä asiakkaalle etukäteen ilmoitetun ajan perusteella tai sitten viranomaiset menevät yllättäen asiakkaan kotiovelle. Yllätyksellisissä kotikäynneissä tulee kyseeseen asiakkaan konkludenttinen suostumus, jolloin asiakkaan suostumus on hiljainen ja tulee esille siitä, että asiakas suostuu päästämään viranomaisen sisään. Kotirauhan suojan ydinalueena on henkilön asunto²²³. Kotirauhan suoja käsittää valtiosääntöoikeudellisessa tarkastelussa asumisrauhan, joka yksilölle tulee taata kotonaan tai sellaisessa paikassa, jota hän käyttää asuntonaan.²²⁴ Perustuslakivaliokunta on yleisesti edellyttänyt, että kotirauhan piiriin puuttumisesta on säädettävä lailla ja että puuttuminen on pääsääntöisesti mahdollista vain tärkeän yleisen edun sitä vaatiessa. Lisäksi se on korostanut, että puuttumisvaltuudet tulee antaa vain virkavastuulla toimivalle henkilölle, jolle ei tulisi antaa oikeutta itse käyttää pakkokeinoja, vaan hänen olisi turvaututtava poliisin virka-apuun (esim. PeVL 12/1984 vp, PeVL 3/1987 vp, PeVL 6/1989 vp). Valiokunta on myös korostanut, että tarkastuksen toimittaminen jonkun kodissa on mahdollista vain erityisestä syystä (PeVL 19/1985 vp, PeVL 1/1986 vp, PeVL 3/1987 vp).²²⁵ Asiakaslain 22.1 §:n mukaan sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta ja ääritilanteessa viranomainen voi tunkeutua poliisin avustuksella myös perheen kotiin asiakaslain 22.1 §:n nojalla.²²⁶ Lastensuojelutarpeen selvitys edellyttää yleensä viranomaiselta kotikäyntejä, jotta lapsen arjen olosuhteista saataisiin oikeanlainen kuva. Kotikäynnit rajoittavat perheen yksityiselämän suojaa ja erityisesti sen sisältämää ulottuvuutta kotirauhan suojasta. Kotirauhaan puuttumista koskee välttämättömyysvaatimus, joka rajoittaa sekä niitä tilanteita joihin tarkastusvaltuus voidaan antaa, että sitä laajuutta, jossa tarkastusvaltuutta voidaan käyttää²²⁷. Lapsen kasvuolosuhteiden selvittämisen voidaan nähdä toteuttavan välttämättömyysvaatimusta.

---

²²³ HE 309/1993 vp, s. 53.

²²⁴ Ruuska 2007, s. 16.

²²⁵ HE 309/1993 vp., s. 66.

²²⁶ Heiliö 2001, s. 158.

²²⁷ HE 309/1993 vp., s. 66.

Yksityiselämän suojan rajoitusperusteiden hyväksyttävyyksivaatimusta arvioitaessa on huomiotava, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 (2) artiklan sisältää tyhjentävän luettelon sopimuksen turvaamaan yksityiselämään puuttumiselle. EIS:n 8 (2) mukaan viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii, ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Vaikka Suomen perustuslain 10 § ei sisällä EIS:n 8 (2) artiklan tavoin yksityiselämän suhteellisuutta sekä yksilön ja yleisten etujen välisen tasapainon korostavaa lauseketta, on siitä huolimatta yksityiselämän suojan suhteellisuus kuulunut myös kotimaiseen yksityisyydensuojadoktriinin normatiivisiin lähtökohtiin. Perusoikeuksia on suhteellistettava, sillä mikään oikeus ei voi olla absoluuttinen: perusoikeudet voivat vetää eri suuntiin ja yhden perusoikeuden toteuttaminen voi rajoittaa toisen perusoikeuden toteuttamista.²²⁸ Edelleen on korostettava, että yksityiselämän suoja on vapausoikeus. Vapausoikeudet edellyttävät valtiolta puuttumattomuuden ohella myös puuttumista. Valtion tulee tavallisen lainsäädännön nojalla turvata myös yksilölle tosiasiallinen vapaus, mikä edellyttää yksilölle oikeutta määrätä vapaudestaan. Myös EIT on korostanut EIS:n 8 artiklan oikeusvaikutusten tulkinnassa eräänlaista tasapainon hakemista puuttumattomuuden ja puuttumisen välillä.²²⁹ Perusoikeuksien horisontaalista vaikutusta toteutetaan tavallisen lainsäädännön välillä. Vapausoikeuksien turvatessa yksilölle yksityisen autonomisen aseman²³⁰ tulee tällaisessa tilanteessa ottaa huomioon myös muiden perusoikeuksien painoarvo ja perusoikeuksien horisontaalinen vaikutus. Lapsen oikeudet ovat huoltajan velvollisuuksia, jotka palautuvat lapsen perusoikeuksiin. Huoltajan vapausoikeuden ja lapsen oikeuksien tulee siten viranomaisen toimivallan määrittämisessä saada tasapainoinen asetelma tapauskohtaisesti.

Haase-tapauksessa EIT totesi, että välttämättömyydestä päättäessään sen tuli harkita koko tapauksen valossa, oliko toimenpide perustettu EIS 8 artiklan 2 kohdan kannalta relevantteihin ja riittäviin syihin. Välttämättömyys tarkoitti, että puuttuminen vastasi pakottavaa sosiaalista tarvetta ja oli oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiin. Lapsen edulla oli olennaisen tärkeä merkitys kaikissa käsillä olevan kaltaisissa tapauksissa. Edelleen on huomattava, että kansallisilla viranomaisilla oli suora yhteys kaikkiin asianomaisiin henkilöihin usein jo huoltotoimenpiteitä harkittaessa tai välittömästi niiden täytäntöönpanon jälkeen. Siten EIT:n asiana ei ollut asettua kansallisten viranomaisten sijaan huostaanotosta ja huollosta päättämisen osalta, vaan tutkia EIS:n kannalta niiden harkintavaltansa nojalla tekemiä päätöksiä. Harkintamarginaalin ala vaihteli kysymysten laadun ja asiaan liittyvien intressien tärkeyden mukaan. Vaikka viranomaisilla oli väljä marginaalia harkitessaan huostaanoton välttämättömyyttä varsinkin kii-

²²⁸ Arajärvi 2003, s. 14. Arajärvi näkee oikeuden elämään ehkä ainoana absoluuttisena perusoikeutena.

²²⁹ Posio 2008, s. 79–81.

²³⁰ mt. s. 93.

reellisissä tilanteissa, täytyi EIT:n kuitenkin vakuuttua siitä, että oli olemassa asianhaaroja, jotka oikeutivat huostaanoton. Vastaajavaltion oli näytettävä, että toimenpiteen vaikutuksia vanhempiin ja lapseen sekä sen vaihtoehtoja oli arvioitu huolellisesti ennen sen toimeenpanoa. Toimenpiteitä on niiden välittömän vaikutuksen ja seurausten vuoksi vaikea korjata.

Oikeustapaus tuo esille, että puuttuessa EIS:n 8 artiklaan suojaamiin oikeuksiin tulee puuttumiseen liittyvää välttämättömyyttä arvioida tapauskohtaisesti. Toimenpiteiden vaikutuksia vanhempiin ja lapseen tulee arvioida EIT:n mukaan huolellisesti ennen toimeenpanoa. Myös eri toimenpidevaihtoehtoja tulee arvioida. Lastensuojelutarpeen selvityksen ”olosuhteiden edellyttämässä” laajuudessa on hyvin laaja käsite, joka mahdollistaa viranomaiselle harkintavaltaa määrittää millaisia keinoja hän käyttää lapsen tilanteen selvittämiseen. Oikeustapaus tuo esille, että perheen yksityiselämään puuttumiselta edellytetään pakottavaa sosiaalista tarvetta ja oikeaa suhdetta hyväksyttäviin tavoitteisiinsa nähden. Edelleen puuttumisessa lapsen etu on merkittävässä asemassa. Myös lastensuojelutarpeen selvityksen vaikutuksia huoltajan yksityis- ja perhe-elämän suojaan tulee arvioida kokonaisuuden kannalta. Näin ollen oikeustapauksesta voidaan nähdä eräänlainen velvoite lainsoveltajalle huomioida suhteellisuusvaatimuksen edellyttämä intressipunninta tapauskohtaisesti ennen toimivallan käyttöä ja perheen yksityiselämän suojaan puuttumista.

5.2 Itsemääräämisoikeus osana huoltajuutta

Asiakaslain 8 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden taustalla ovat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten oikeudet, joita pidetään oikeusvaltiossa välttämättöminä suhteessa nykyiseen ihmiskäsitykseen. Itsemääräämisoikeuden peruselementtejä ovat: Oikeus sisäiseen sekä ulkoiseen vapauteen²³¹, oikeus kompetenssiin, oikeus valtaan ja oikeus tietoon.

Oikeus sisäiseen vapauteen liittyy erityisesti henkiseen loukkaamattomuuteen, jota suojataan muun muassa yhdenvertaisuus- ja kunnianloukkaussäännöksin. Oikeus ulkoiseen vapauteen

---

²³¹ yhdessä oikeus sisäiseen ja ulkoiseen vapauteen määrittävät oikeutta integriteettiin.

liittyy nimenomaisesti fyysiseen yksinoloon ja mahdollisuuteen liikkua yksin. Oikeus kompetenssiin eli kelpoisuuteen tarkoittaa itsemääräämisoikeutta yhteiskunnassa toimimiseen. Oikeus valtaan²³² tarkoittaa valtaa määrätä itsestään sekä itseä koskevasta informaatiosta. Oikeus tietoon on peruselementti osana itsemääräämisoikeutta, sillä sen avulla yksilö voi ainoastaan toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan, jonka sisältö on silti edelleen peruselementtejään laajempi.²³³ Itsemääräämisoikeus on sisällöllisesti hyvin laaja-alainen käsite, mutta kaiken kaikkiaan itsemääräämisoikeuden voi nähdä rajaavan yksilön suhdetta yhteiskuntaan ja muihin yksilöihin, jolloin suppea itsemääräämisoikeus merkitsee alistusta ja valvontaa.²³⁴ Laaja itsemääräämisoikeus sitä vastoin toteuttaa yksilön vapautta päättää omista asioistaan ja mahdollisuutta kontrolloida omia asioitaan. Itsemääräämisoikeus suojaa yksilöä muiden perusteettomalta väliintulolta, silloin kun yksilö pyrkii määräämään itsestään ja omasta elämästään²³⁵.

Oikeus yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeus liitetään usein toisiinsa mutta ne eivät ole samaistettavissa eikä itsemääräämisoikeuden puuttuminen tarkoita sitä, että asiakkaalta puuttuisi oikeus yksityisyyteen. Itsemääräämisoikeuden avulla kuitenkin suojataan yksilöllisyyttä ja yksityisyyttä ja yksilöllisyys on osa yksityisyyttä. Yksityisyyden suojaaminen edellyttää siten asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista.²³⁶ Lastensuojelussa huoltajan itsemääräämisoikeuden arvioinnissa on huomioitava lapsen osuus perheessä mutta toisaalta myös huoltajan lapsenhuoltolain 4.1 §:ssä turvattu oikeus lapsen huoltoon. Säännöksen mukaan lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsenhuoltolain 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Näin ollen alaikäisen ollessa kyseessä kuuluu osaltaan lapsen itsemääräämisoikeuden toteuttaminen huoltajan vastuulle. Toisaalta, mikäli lapsi ei kykene päättämään omista asioistaan, on huoltajan velvollisuutena rajoittaa lapsen itsemääräämisoikeuden toteuttamista. Näin ollen voisi korostaa, että alaikäisen itsemääräämisoikeuden toteuttaminen kuuluu osaltaan huoltajan arvioinnin varaan.

---

²³² oikeus valtaan liittyy myös oikeuteen oikeusturvaan.

²³³ Saarenpää 2006, 329–334.

²³⁴ Posio 2008, s. 9.

²³⁵ Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, s. 15.

²³⁶ Posio 2008, s. 56–59.

Itsemääräämisoikeuden rajatessa yksilön suhdetta muihin, on olennaista havaita, että huoltajalla on oikeus myös lapsen edun toteuttamiseksi päättää lapsen asioista. Esimerkiksi viranomaisen ei tule hankkia tietoja lapsen suostumuksella eri viranomaistahoilta tai muilta henkilöiltä, mikäli lapsi ei ymmärrä tiedonhankinnan vaikutuksia, vaan tällöin tulee huoltajan itsemääräämisoikeudelle huoltajuudessa antaa suurempi painoarvo kuin lapsen oikeuksille. Olennaista on havaita, että *huoltajuus on lain tasolla turvattu oikeus kasvattaa lasta sekä päättää lasta koskevista asioista ja tähän oikeuteen liittyy itsemääräämisoikeus huoltajuudessa*. Tätä huoltajuuden itsemääräämisoikeutta rajoittavat kuitenkin lapsen oikeudet ja huoltajuuteen liittyvät velvollisuudet. Huoltajuuteen liittyvää itsemääräämisoikeutta kaventaa siten myös lapsen oikeudet ja lapsen edun toteutuminen.

Säännös yksityiselämän suojasta turvaa osaltaan myös yksilön itsemääräämisoikeutta²³⁷ kun yksityiselämän suojaa tarkastellaan konkreettisesti suojattuna piirinä, johon puuttuminen edellyttää nimenomaista suostumusta. Esimerkkinä tästä voidaan tarkastella kotikäyntejä, joita selvityksen objektiivinen tiedonsaanti usein edellyttää lapsen arjen olosuhteista oikean kuvan saamiseksi ja jotka käytännössä mahdollistuvat huoltajan nimenomaisen tai hiljaisen suostumuksen perusteella. Itsemääräämisoikeus on siten merkittävä osa myös yksityisyyttä²³⁸. Yksityisyyden suoja täydentää perustuslain 10 §:ää, mikä näkyy eräänlaisena moraalisen ja erityisenä persoonallisen suojana huoltajan oikeusasemaan kohdistuvissa rajoituksissa. Silloin kun itsemääräämisoikeutta tarkastellaan osana yksityisyyttä, voidaan puhua itsemääräämisoikeudesta huoltajuudessa. Tätä tukee näkemys siitä, että itsemääräämistä ja yhteisöllisyyttä ei voi erottaa toisistaan, joten huoltajan itsemääräämisoikeutta kaventaa lapsen osuus perheessä, sillä huoltajuuteen liittyy myös velvollisuuksia. Huoltajuuteen liittyvä itsemääräämisoikeus tulee selkeimmin esille moraalisen ja persoonallisen vanhemmuudessa, johon väistämättä lastensuojelussa myös kiinnitetään huomiota. Käytännössä tämä tulee esille erilaisissa kasvatuksellisissa kysymyksissä, joiden vaikutuksista liittyen lapsen kasvuun ja kehitykseen voidaan nähdä erilaisia mielipiteitä.

---

²³⁷ Viljanen 1999c.

²³⁸ Mahkonen 1997, s. 16.

Asiakkaan tietojen salassapito on luottamuksellisuuden peruselementti. Luottamuksellisuuden lähtökohtana on luottamus siitä, että viranomaiselle annetut salassa pidettävät tiedot eivät joudu sivullisten käyttöön. Luottamuksellisuus ja salassapito edellyttävät siten tietosuojaa, joka määrittää henkilötietojen käsittelyn oikeudellisia edellytyksiä. Salassapito ei ole lastensuojelussa ehdoton, vaan lapsen oikeudet voivat olla salassapitovelvollisuutta painavammassa asemassa²³⁹. Luottamuksellisuus ei lastensuojelussa siten pidä sisällään ehdotonta salassapitoa. Luottamuksellisuus on myös osa yksityisyyttä ja tietosuojan kannalta yksityisyys voidaan määritellä oikeudeksi päättää itseään henkilökohtaisesti koskevien tietojen käsittelemisestä²⁴⁰. Siten myös luottamuksellisuus liittyy vahvasti itsemääräämisoikeuteen.

Asiakaslaki toteuttaa sosiaalihuollon asiakkaan tietosuojaa määrittäen perusteita luottamuksellisuuden toteutumisesta. Koska lastensuojelussa on kyseessä arkaluonteisista asiakirjoista, joihin liittyy selkeä moraalisesti latautunut jännite, korostuu luottamuksellisuuden arvioinnissa erityisesti huoltajan oikeus tietää mihin häntä koskevia tietoja käytetään. Toisaalta lastensuojelussa luottamuksellisuuden arvioinnissa kiinnittää huomio myös siihen, että huoltajalla tulee tietää missä tarkoituksessa ja kenelle häntä koskevia tietoja tullaan luovuttamaan ja jos tietoja käytetään muuhun tarkoitukseen, tulee tähän saada huoltajan suostumus. Edelleen luottamuksellisuuden vaatimuksena on perusteltu varmuus siitä, että tietoja ei käytetä missään tilanteessa häntä vastaan ja näin ollen luottamuksellisuus suojaa huoltajan yksityistä itsemääräämistä ja toisaalta myös huoltajan oikeutta lapsen huoltoon. Luottamuksellisuuden periaate on sosiaali-oikeuden tärkeimpiä periaatteita ja sen on myös edellytys sosiaalihuollon tavoitteiden toteutumiselle²⁴¹ ja siksi luottamuksellisuuden kaventamista tulee tulkita suppeasti. On huomattava, että oikeus yksityisyyteen on myös luottamuksellisuuden taustalla oleva perusarvo²⁴².

Integriteettiperiaate korostaa vaatimuksia, jotka liittyvät asiakkaiden ihmisarvon, kulttuuritautan, persoonallisuuden ja yksityisyyden kunnioittamiseen. Asiakaslain 4 § korostaa juuri asiakkaiden integriteetin kunnioitusta. Asiakaslain 4.1 §:n mukaan asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

---

²³⁹ Posio 2008, s. 142–143.

²⁴⁰ Tuori 2004, s. 548.

²⁴¹ Tuori 2004, s. 548–552.

²⁴² Mahkonen 1997, s.16.

Asiakaslain 4.2 § edellyttää sosiaalihuoltoa toteutettaessa huomioidaan asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa. Integriteettiperiaatteen yksittäisillä ulottuvuuksilla on taustansa jo perusoikeussäännöksissä ja ihmisoikeusmääräyksissä. Integriteettiperiaatteen taustalla on perustuslain 1.2 §, joka määrittää ihmisarvon²⁴³ loukkaamattomuutta.

Kaiken kaikkiaan oikeudessa integriteettiin on kyse oikeudesta sisäiseen ja ulkoiseen vapautteen ja näin ollen osaltaan myös asiakkaan itsemääräämisoikeus kietoutuu integriteettiin. Koska integriteettiperiaatteen taustalla on ehdoton perusoikeus, voidaan punninnassa myös integriteettiperiaatteelle antaa erityisen painava painoarvo siinä tapauksessa, että kyseisessä tapauksessa integriteettiperiaatteen sisällön voi nähdä liittyvän nimenomaisesti perustuslain 7 §:ään. On huomattava, että integriteettiperiaate on sisällöllisesti laaja eikä se aina samaistu ihmisarvoisen kohtelun vaatimukseen, sillä ihmisarvoinen kohtelu on integriteettiperiaatteen yksi osa-alue. Kaikkiaan asiakkaan integriteetin kunnioittamisen merkitys voi nähdä korostuvan yhä enemmän monikulttuurisessa Suomessa, sillä eri kulttuuritaustan omaavat henkilöt voivat toteuttaa vanhemmuuttaan hyvin erilaisella tavalla kuin perinteinen suomalainen näkemys hyvästä vanhemmuudesta sisältää²⁴⁴.

Asiakkaan yksityisyyden kunnioitus pohjautuu perustuslain 10.1 §:n säännökseen yksityiselämän suojasta.²⁴⁵ Yksityisyyden suojaan liittyy myös perustuslain 1.2 §:ssä ilmaistu ihmisarvon loukkaamattomuus, joka voidaan nähdä kaikkien perustavanlaatuisien oikeuksien yleisinhimillisen perustan. Yksityisyyden suojan tarkastelussa painoarvoa saa myös perustuslain 7.2 §, joka kieltää ihmisarvoa loukkaavan kohtelun. Sosiaalihuollossa ihmisarvoinen kohtelu edellyttää asiakkaan yksityisyyden suojan ja ainutlaatuisuuden kunnioittamista. Lisäksi ihmisarvoinen kohtelu tarkoittaa asiakkaan mielipiteen ja toivomusten sekä itsemääräämisoikeutensa arvostamista ja asiakkaan kohtaamista arvokkaana sekä yhdenvertaisena ihmisyyksilönä.²⁴⁶ Yksityisyyden suojan voi kokonaisuudessaan nähdä kokoavan sosiaalioikeuden eri oikeusperiaatteet

---

²⁴³ Ks. Arajärvi 2003, s. 18. Ihmisarvo kuvaa meidän kaikkien yhdenvertaisuutta.

²⁴⁴ Esimerkiksi uskonnollisista syistä johtuvat kunniamurhat ovat suomalaisen yhteiskunnan arvoihin soveltumattomia ja tuomittavaa vanhemmuutta, mikä taasen näyttäytyy selkeästi erilaisena tekona erilaisessa uskonnollisessa kulttuurissa kasvaneelle henkilölle. Pohtimatta enemmän eri kulttuurien sisältämiä arvoja, voidaan todeta lapsen oikeuden henkilökohtaiseen turvallisuuteen, koskemattomuuteen ja elämään sääntönä, jota lastensuojeluviranomaisella ei tule lähteä punnitsemaan siitäkään huolimatta, että lapsen pahoinpitely olisi hänen kulttuuris-
saan osa hyvää kasvatusta tai että kunniamurhat olisi perheeseen kohdistuvan häpeän poistamista.

²⁴⁵ Tuori 2004, s. 167–169.

²⁴⁶ Posio 2008, s. 22–23.

alleen. Yksityisyyden suojan merkityksen lastensuojelutarpeen selvityksessä voi nähdä olevan juuri huoltajan oikeuksien ja niiden taustalla olevien oikeusperiaatteiden kokoava tekijä, jonka eri osa-alueista voidaan intressivertailussa hahmottaa eri painoarvon saavia punnintanormeja.

5.3 Hyvän hallinnon oikeusperiaatteet lastensuojelutarpeen selvityksessä

Asiakaslaissa ilmenevät yksilöiden ja perheiden asemaan kiinnittyvät periaatteet nojautuvat erityisesti eettisiin ja moraalisiin perusteisiin. Näiden periaatteiden asema on erityisen korostuneessa asemassa osana sosiaalihuollon päätöksentekoa ja asiakkaan oikeusasemaa. Yksilöiden ja perheiden asemaan liittyvät periaatteet saavat tukensa perus- ja ihmisoikeuksista sekä lakien tavoite- ja periaatesäännöksistä, joissa korostuu yksilöiden ja perheiden edun ensisijaisuus. Sosiaalihuollolle tyypilliset oikeusperiaatteet ovat julkilausuttu asiakaslaissa²⁴⁷ ja niiden voidaan nähdä kokoavan ja perustelevan yksittäisiä asiakaslain säännöksiä. Sosiaalioikeuden oikeusperiaatteista erityisesti lastensuojelutarpeen selvitykseen soveltuvat asiakkaan itsemääräämisoikeus, asiakkaan integriteetin kunnioittaminen sekä luottamuksellisuus.²⁴⁸ Asiakaslaki soveltuu erityisesti huoltajan oikeusaseman määrittämiseen, sillä sen tarkoituksena on ottaa huomioon perheen asema osana päätöksentekoa. Koska lastensuojelussa myös huoltajasta tulee lapsen asiakkuuden myötä sosiaalihuollon asiakas, on perusteltua ottaa huomioon asiakaslain säännökset osana viranomaisen toimintaa ja huoltajan oikeusaseman määrittelyä. Toisaalta myös yleishallinnolliset oikeusperiaatteet täydentävät asiakaslain säännöksiä ja niistä johdettuja oikeusperiaatteita. Yleislaki voidaan nähdä täydentävänä suhteessa erityislakiin, eikä siis yleishallinnollisten oikeusperiaatteiden merkitystä tule sivuuttaa vaan tarkastella niitä suhteessa asiakaslakiin huoltajan oikeusasemaa täydentävänä.

Hyvää hallintoa määrittävät oikeusperiaatteet asettavat erityisesti viranomaisen harkintavallalle rajoitteita. Tästä syystä yleishallinnollisilla oikeusperiaatteilla voi nähdä olevan merkittävää painoarvoa huoltajan oikeusaseman kannalta, sillä lastensuojelutarpeen selvityksessä on kyseessä tosiasiallinen hallintotoiminta, joka edellyttää kiinnittämään huomiota huoltajan oikeusturvaan ennakoivasti. Yhdenvertaisuuden periaate sisältyy myös perustuslakiin ja se velvoittaa

---

²⁴⁷ Posio 2008, s. 161.

²⁴⁸ Tuori 2004, s. 162–165.

viranomaisen kohtelevaan hallinnon asiakkaita tasapuolisesti ja sisältää nimenomaisen syrjintäkiellon. Lisäksi yhdenvertaisuus velvoittaa viranomaista noudattamaan toiminnassaan pidemmällä aikavälillä yhdenmukaista käytäntöä, jonka muuttaminen vaatii perustellun syyn. Tarkoitussidonnaisuuden periaate edellyttää viranomaisen käyttämään toimivaltaansa vain siihen tarkoitukseen, jota varten se on perustettu. Toimivallan käyttö vastoin sen tarkoitusta on harkintavallan väärinkäyttöä. Objektiveettiperiaate edellyttää viranomaisen toiminnalta puolueettomuutta, mikä edellyttää päätöksiltä objektiivista perusteltavuutta, eikä siten päätösten tule perustua henkilökohtaisiin mieltymyksiin. Suhteellisuusperiaate edellyttää käytettäviltä keinoilta järkevää ja kohtuullista suhdetta niillä tavoiteltaviin päämääriin. Suhteellisuusperiaate kohtuullistaa viranomaisen toimivallan käyttöä. Luottamuksensuoja -periaate edellyttää, että yksityiset voivat luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen, pysyvyyteen ja virheettömyyteen.²⁴⁹ Edelleen voidaan nähdä kohtuusperiaatteen asema osana periaatteita. Kohtuusperiaatteen taustalla ovat tapauskohtaiset erityisolosuhteet ja periaate oikeuttaa poikkeamaan muutoin noudatettavista ratkaisuperusteista.²⁵⁰ Kaikkiaan hyvän hallinnon oikeusperiaatteet soveltuvat myös lastensuojeluun yleisinä viranomaisen harkintavaltaa rajoittavana ja suuntavana tekijänä.

Oikeusperiaatteiden erot eivät ole suhteessa toisiinsa selvärajaisia²⁵¹, mutta niiden käyttöarvoa määrittääkin niiden perustama kokonaisuus. Lastensuojelutarpeen selvityksessä hyvän hallinnon yleisperiaatteiden merkityksen voi nähdä korostavan vaatimusta viranomaisen harkintavallan sitomisesta lapsen etuun ja varhaiseen puuttumisen huomioiden myös huoltajan oikeudet. Tarkoitussidonnaisuuden periaate korostaa, ettei viranomaisella tule olla asiaan kuulumattomia intressejä mukana lastensuojelutarpeen selvityksessä. Luottamuksensuojaperiaate edellyttää, että viranomaisen on toiminnallaan suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia, johon myös oikeus lapsen huoltoon kuuluu. Myös lastensuojelulain 2 §:ssä korostetaan vanhemman tai muiden huoltajien ensisijaista asemaa lapsen kasvatuksessa ja huollosta vastaavana. Viranomaisen toimenpiteiden tulee kunnioittaa siinä määrin huoltajan oikeusasemaa, että huoltaja ei koe viranomaisen olevan puuttumassa hänen oikeuteensa olla lapselleen vanhempi. Tämä edellyttää viranomaiselta mahdollisimman vähäistä puuttumista perheen elämään sekä velvollisuutta pyrkiä hyvään yhteistyöhön huoltajan ja perheen kanssa. Koska hyvän hallinnon oikeusperiaatteet toimivat viranomaisen harkintavaltaa rajoittavina elementteinä, voi

---

²⁴⁹ Mäenpää 2008b, s. 67–76; Tuori & Kotkas 2008, s. 153–154.

²⁵⁰ Tuori & Kotkas 2008, s. 153–154.

²⁵¹ Mäenpää 2008a, s. 65.

niiden nähdä vahvistavan myös huoltajan itsemääräämisoikeuden merkitystä sekä toisaalta niiden voi nähdä suojaavan huoltajan oikeutta kunniaan, sillä ne asettavat viranomaiselle velvollisuuden arvioida ennakolta muun muassa intervention tarkoituksenmukaisuutta ja suhteellisuutta sekä ylipäänsä intervention oikeudellisia edellytyksiä.

Suhteellisuusvaatimuksen merkitys konkretisoituu sekä lainsäädäntötyössä että myös lain konkreettisessa soveltamistilanteessa²⁵². Suhteellisuusperiaate edellyttää toimilta oikeanlaista suhteellisuutta verrattuna toiminnan tarkoitukseen: käytettävien keinojen ja niiden aiheuttamien haittojen tulee olla kohtuullisissa ja järkevässä suhteessa siihen päämäärään, jota hallinnollisella toimella tavoitellaan²⁵³. Suhteellisuusperiaate täydentää huoltajan oikeusasemaa lastensuojelutarpeen selvityksessä. Viranomaisen toimivallan tulee rajoittaa vain järkevässä ja kohtuullisessa määrin huoltajan oikeuspiiriä suhteessa lapsen tilanteen selvittämiseen. Ajatellen selvityksen laadullista asemaa tietona lapsen tuen tarpeesta, voidaan sen nähdä olevan saavutettavissa suhteellisuusperiaatteen vaatimuksen mukaisesti, mikäli vain huoltajan kanssa onnistuu yhteistyö. Suhteellisuusperiaatetta voi tarkastella myös punnintanormina, joka mahdollistaa tapauskohtaisten piirteiden huomioimisen sekä jopa kohtuusarvion²⁵⁴. Suhteellisuusperiaate on olennaisessa asemassa myös EIS:n soveltamiskäytännössä, jossa se toimii arviointivälineenä ihmisoikeusloukkauksen sisältämän toimenpiteen tärkeyden ja perusoikeuden loukkauksen vakavuuden välistä painoarvoa punnittaessa.²⁵⁵ Suhteellisuusperiaate konkretisoituu lastensuojelutarpeen selvityksessä nimenomaisesti intressipunnintana, joka asettaa viranomaisen punnitsemaan tapauskohtaisesti oikeuttaako lapsen etu kaventamaan huoltajan oikeusasemaa ja missä laajuudessa.

Tapauksessa Haase valitus koski kiireellistä huostaanottoa, jossa lapsen huoltajia ei ollut otettu mukaan päätöksentekoon. EIT totesi, että vaikka EIS 8 artiklassa ei ollut nimenomaisia prosessuaalisia vaatimuksia, päätöksentekomenettelyyn täytyi olla oikeudenmukaista ja sellaista, että artiklalla turvatut intressit saivat asianmukaista suojaa. EIT:n mukaan lapsen huoltajia ei aina voitu ottaa mukaan päätöksentekomenettelyyn silloin, kun lasta oli suojeltava kiireellisissä tilanteissa. Se ei ehkä ollut edes toivottavaa tai mahdollista, jos huoltajien katsottiin edustavan välitöntä uhkaa lapselle, koska toimenpiteet voisivat menettää tehokkuutensa, jos asiasta ilmoitettaisiin etukäteen heille. Kuitenkin oli näytettävä, että tapauksessa oli ollut perusteita lapsen äkilliselle erottamiselle vanhemmistaan ilman etukäteistä yhteydenottoa tai kuulemista. Erityisesti vastaajavaltion oli osoitettava, että huostaanoton vaikutuksia vanhempiin ja lapseen sekä vaihtoehtoisia toimenpiteitä oli harkittu huolellisesti ennen sen toimeenpanoa. Se, että lapsi

---

²⁵² Viljanen 2001, s. 226.

²⁵³ Laakso 1990, s. 214.

²⁵⁴ Kulla 1995, s. 399.

²⁵⁵ Posio 2008, s. 247.

voitiin sijoittaa kasvatuksensa kannalta suotuisampaan ympäristöön, ei itsessään oikeuttanut lapsen pakolla erottamista biologisista vanhemmistaan. Lisäksi täytyi olla olemassa muita seikkoja, jotka osoittivat sellaisen puuttumisen välttämättömyyttä. Välittömästä vaarasta tuli olla näyttö ennen kuin viranomaiset turvautuivat kiireellisiin toimenpiteisiin huostaanoton kaltaisissa ongelmallisissa tapauksissa. Tosin vanhempien osallistuminen ei ollut tarpeen silloin, kun vaara oli ilmeinen. Jos kuitenkin vielä oli mahdollista kuulla vanhempia ja keskustella heidän kanssaan toimenpiteen välttämättömyydestä, kiireellisiin toimiin ei tullut ryhtyä varsinkaan silloin, kuten käsillä olevassa tapauksessa, kun vaaraa oli jo ollut pitemmän aikaa. Edelleen EIT huomioi myös toimenpiteen merkityksen huoltajan kannalta, sillä se katsoi, että tilanteen vaatimukset oli ylitetty suhteettomalla tavalla, kun lapset oli äkillisesti viety koulusta tai päiväkodista tai kotoaan ja sijoitettu ilmoittamatta jätettyihin sijaiskoteihin ja valittajilta oli evätty kaikki taapaamiset. Varsinkin vastasyntyneen lapsen ottaminen sairaalasta oli erittäin kova toimenpide. Se oli ollut äidille traumaattinen kokemus ja rasittanut hänen omaa fyysistä ja henkistä terveyttään. Toimenpiteellä oli myös evätty vastasyntyneeltä lapselta läheinen yhteys äitiinsä ja, kuten valittaja oli todennut, rinta-ruokinnan hyvät puolet. Myös isältä oli riistetty mahdollisuus olla lähellä tyttärtään tämän syntymän jälkeen.

Vaikka oikeustapauksessa on kyse nimenomaisesta lapsen ja vanhemman erottamisesta, voidaan sen nähdä soveltuvan ylipäänsä lastensuojelun interventioihin. Oikeustapauksen voi nähdä korostavan ihmisarvoisen kohtelun vaatimusta, jossa otetaan huomioon myös huoltajien oikeusasema. Erityisen tärkeäksi päätöksen tekee osaltaan se, että siinä korostetaan suhteellisuusperiaatteen merkitystä osana toimivaltuuksia ja sitä, että viranomaisen tulee toimivaltuuksiansa edellytysten arvioinnissa myös ottaa huomioon toimenpiteiden mahdolliset vaikutukset. Toisaalta oikeustapauksessa tuodaan esille myös lapsen ja huoltajan välistä biologisuuteen liittyvää tunnesidettä mutta korostetaan myös sitä, että mikäli huoltajasta on välitöntä uhkaa lapselle, tulee toimia lapsen edun mukaisesti, mikä voi edellyttää tehokkaita toimenpiteitä.

Lastensuojelun kohdalta oikeustapaus selkeyttää myös kiireellisyyden kriteeriä: mikäli vaara on jatkunut jo pidemmän aikaa, ei tällöin tule ryhtyä kiireellisiin toimenpiteisiin. Edelleen tapauksen pohjalta voidaan nähdä vaatimus viranomaiselle huomioida intressipunninnassa toimenpiteiden mahdolliset vaikutukset. Ei siis ole kohtuullista ainoastaan punnita sitä, oikeuttavatko lapsen etua puoltavat seikat rajoittamaan huoltajan oikeutta yksityisyyteen vaan perusoikeusrajoitusta arvioitaessa on otettava huomioon myös perusoikeusrajoituksen vaikutukset huoltajan oikeusaseman näkökulmasta. Toisin sanoen viranomaisen tulee pohtia huoltajan oikeusaseman kaventamista sekä huoltajan, perheen että lapsen näkökulmasta ja arvioida myös huoltajan oikeusaseman kaventamisen haittavaikutukset jokaisen perheen jäsenen näkökulmasta. On huomattava, että oikeustapaus ei edellytä selvityksen tekemistä sinällään kiireellisesti silloin kun perheessä on vallinnut samanlaiset olosuhteet pitkään. Kiireellisen selvityksen edellytyksenä on sellainen vaaratilanne, jossa lapsi on selvästi vaaratilanteessa ja tällöin lapsen etu

velvoittaa viranomaista toimimaan heti. Kaikkiaan oikeustapaus puoltaa intressipunninnan käyttämistä ja erilaisten seurausten arviointia ja tilanteen etukäteistä tarkastelua eri osapuolten näkökulmasta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on päätöksissään ottanut kantaa myös tilanteisiin, joissa viranomaisen on mahdotonta päästä vanhempien kanssa hyvään yhteistyöhön. Tapauksissa T.K. v. Suomi 13.9.2001 oli kyse lapsen ja vanhemman välisestä yhteydenpidon rajoituksesta. Tapauksessa N.V. ja A.P. v. Suomi 13.9.2001 tuomioistuin käsitteli lapsen ja vanhemman yhteydenpidon rajoitusta sekä vastasyntyneen kiireellisestä huostaanotosta ja huostaan otettujen lasten olinpaikan salaamisesta vanhemmilta. Tuomioistuin piti molempia valituksia ilmeisen perusteettomina eikä ottanut niitä tutkittaviksi. Molemmissa päätöksissä tuomioistuimen perusteluina olivat vanhempien yhteistyöhaluttomuus, haluttomuus ottaa tarjottua apua vastaan, neuvotteluista poisjäänti ja sopimusten rikkominen. Tapauksessa N.V. ja A.P. lasten piilottelu edellytti viranomaisia salaamaan lasten sijaishuoltoapaikan vanhemmilta. Tulkinta osoittaa, että vaikka ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan velvoite perheen jälleenyhdistämistavoitteeseen ja keskinäisen suhteen ylläpitämiseen on vahva, ei tätä velvoitetta tarvitse ylläpitää lapsen kustannuksella. Kyseinen säännös ei anna vanhemmalle oikeutta vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä.

Oikeustapausta voidaan soveltaa myös lastensuojelutarpeen selvitykseen tulkittaessa EIS:n 8 artiklan sisältämän yksityis- ja perhe-elämän suojaa sekä huoltajan oikeusasemaa. Vanhempien ollessa yhteistyöhaluttomia ja rikkoessa sopimuksia tai poisjäänti sovituista neuvotteluista ovat erityisiä kriteereitä viranomaisen toimivallan laajuuden arvioinnissa. Edelleen oikeustapauksesta voidaan havaita, että silloin kun huoltaja välttelee viranomaista ja mahdollisesti sovittuja tapaamisia, on se merkki yhteistyöhaluttomuudesta. On huomattava, että yhteistyöhaluttomuus on selkeä merkki viranomaisen oikeudesta kaventaa huoltajan oikeusasemaa. Oikeustapauksesta voidaan havaita lapsen edun olevan vahvemmassa asemassa suhteessa huoltajan yksityis- ja perhe-elämän suojaan *eikä huoltajan oikeusaseman kunnioittaminen saa vaarantaa lapsen edun toteutumista*. Lastensuojelussa tulee kunnioittaa huoltajalle kuuluvaa vanhempainvastuuta, mutta viranomaisen tulee harkintavaltansa käytössä ottaa huomioon myös lastensuojelulain taustalla olevat lapsen oikeudet sekä lastensuojelun kantavin periaate lapsen edusta tarkoitussidonnaisuuden mukaisesti. Huoltajalle kuuluu velvollisuus toteuttaa lapsen oikeuksia perheen arjessa ja viranomaisen tulee tapauskohtaisesti ratkaista huoltajan vanhempainvastuun toteutuminen, mikä voi edellyttää myös harkintavallan suhteen tietynlaista riskinottoa, jotta lapsen tilanteesta saataisiin objektiivinen kuva. Näin ollen huoltajan oikeusaseman huomioiminen ei tarkoita kaavamaisuutta vaan olennaista on soveltaa hyvän hallinnon periaatteita huomioiden periaatteet kokonaisuutena eli huomioiden lapsen edun ensisijaisuuden.

Hyvän hallinnon vaatimusten mukaisesti tulisi kiinnittää huomio myös lastensuojelutarpeen selvityksen luonteeseen, sillä selvityksessä arvioidaan vanhempainvastuun sisältämien velvollisuuksien laiminlyöntiä tai ainakin epäilystä mahdollisesta laiminlyönnistä. Toimivallan perustavassa tilanteessa tulee siis olla uhattuna lastensuojelulain 1 §:n mukainen lapsen hyvinvointi tai ainakin epäily siitä. Kuitenkin lapsen oikeuksien turvaaminen velvoittaa viranomaista tekemään selvityksen kaiken varalta ja siksi tilanteissa, joissa viranomainen epäilee lastensuojeluilmoituksen aiheellisuutta, olisi hyvä käyttää alkutapaamista. Alkutapaaminen toteuttaa hyvän hallinnon vaatimusta antaessaan asiakkaalle mahdollisuuden tulla kuulluksi²⁵⁶ ja lisäksi alkutapaaminen mahdollistaa huoltajalle tiedonsaannin asiakkuuden alkamisesta eikä siten asiakkuus tule yllätyksenä. Käytännössä tällaisia alkutapaamisia ei voida aina toteuttaa vaan riippuen lastensuojeluilmoituksen sisällöstä, tulee viranomaisen ratkaista ryhtyykö hän ilmoituksen johdosta varsinaiseen selvitykseen ilman alkutapaamista. Esimerkiksi silloin kun lastensuojeluilmoitus edellyttää kiireellistä lapsen tilanteen selvitystä, ei alkutapaamista voida käyttää.

Viranomaisen harkintavallan tulee olla tarkoitussidonnaisuuden määrittämää ja hyvän hallinnon oikeusperiaatteiden voi nähdä täydentävän sosiaalioikeuden oikeusperiaatteiden merkitystä erityisesti huoltajan ennakkollisen oikeusturvan kannalta arvioituna. Lisäksi hyvän hallinnon periaatteiden voidaan nähdä edellyttävän intressipunnintaa ja perusteluvollisuutta viranomaisen päätöksenteossa²⁵⁷. Perusteluvollisuudesta johtuu, että lapsen edun tulee saada sisältönsä tapauskohtaisesti sekä oikeudellisista että reaalista argumenteista. Toisaalta objektiiviteettiperiaate edellyttää tekemään selvityksen ilman ennakkollisia ja puolueellisia käsityksiä, eikä siis huoltajan oikeuksia tule automaattisesti kaventaa - ilman perusteita - lapsen edun kustannuksella. Lapsen edun ollessa subjektiivinen näkemys, joka voi olla huoltajalla ja viranomaisella erilainen, olisi tärkeää että viranomainen kykenee tekemään lapsen edun kannalta ja lapsen tarpeista lähtevän objektiivisen ratkaisun. Lastensuojelutarpeen selvityksessä lapsen tilanteesta voidaan hakea perheen/lapsen tilanteesta selvitystä usealta eri taholta. Tällöin olisi tärkeää kiinnittää huomio myös siihen, että muiden näkemykset lapsen tilanteesta eivät sinällään pääsisi vaikuttamaan viranomaisen ratkaisuun, vaan viranomaisen päätöksenteko olisi objektiivisesti arvioituna lapsen edun mukainen.

---

²⁵⁶ Hallintolain 34 §:n mukaan asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun.

²⁵⁷ Tarkoitussidonnaisuuden, objektiiviteettiperiaatteen ja suhteellisuusperiaatteen voi nähdä edellyttävän myös lastensuojelussa intressipunnintaa.

6 HUOLTAJAN JA LAPSEN OIKEUKSIEN YHTEENSOVITTAMINEN

6.1 Eri punnintanormien välisestä painoarvosta

Intressipunninnassa on kyse seuraamusvaihtoehtojen punninnasta, jossa otetaan huomioon mihiin tietyn ratkaisun seuraamus johtaa kunkin asianosaisten kannalta. Tämän arvioinnin pohjalta ratkaisija tekee kannanoton sen mukaan, mitä hän katsoo näiden eri asianosaisten intressien vaativan. Punninnassa on aina kyse pohjimmiltaan oikeudenmukaisuudesta, sillä tulkitseja pyrkii saattamaan eri henkilöt suhteelliseen tasavertaiseen asemaan. Intressiajattelusta on nimittäin kyse myös silloin, kun argumenttina on oikeussuojan antaminen toiselle henkilötaholle, joka on enemmän suojan tarpeessa.²⁵⁸ Lastensuojelutarpeen selvityksessä intressipunninta perustuu usein tulkinnanvaraisiin intresseihin, sillä selvityksessä harkintavaltaa käytetään aina tilanteesta tapauskohtaisen tulkinnan perusteella siitä, edellyttääkö lapsen etu tilanteesta lisäselvitystä ja siitä, että missä määrin selvitystä tulee hankkia. Tällaisessa arvioinnin varaan perustuvassa harkintavallan käytössä punnitaan erilaisia arvostuksenvaraisia asioita ja lapsen tilanteen tulkinta on aina subjektiivista. Kuitenkin tulkinnanvaraiset intressit ovat erityisen merkityksellisiä ja lain *ration* ulkopuolelle jäävät näkökohdat tulee huomioida päätöksenteossa²⁵⁹. Tällaisten lain *ration* ulkopuolisten intressien konkreettiseen painoarvoon vaikuttavien tekijöiden arvioinnissa vaikeutena on ennen kaikkea korostetusti tapauskohtaisten tekijöiden yleistävä ryhmittely, jota muun muassa perustuslain 6 §:ssä turvattu kansalaisten yhdenvertainen kohtelu edellyttää²⁶⁰. Yhdenvertaisuus rajoittaa viranomaisen harkintavaltaa mutta ei kuitenkaan tarkoita kaavamaisuutta viranomaisen toiminnassa²⁶¹ ja näin ollen eri intressit voidaan asettaa keskinäiseen järjestykseen, joista poikkeaminen myös perustellusta syystä on mahdollista. Intressipunninnassa tulee siis ottaa huomioon aina tapauskohtaisuuden käsillä olo ja siten eri intresseille annetaan käsillä olevan tilanteen mukaan tietty painoarvo.

Lastensuojelussa intressipunninta tulee tehdä aina silloin, kun viranomaisella ja asiakkaalla ei ole mahdollista päästä yhteisymmärrykseen ja huoltajan oikeusasemaa kavennetaan sen vuoksi.

---

²⁵⁸ Aarnio 1971, s. 110–111.

²⁵⁹ Konstari 1979, s. 149.

²⁶⁰ Posio 2008, s.223.

²⁶¹ Hallberg 1997, s. 32.

On tärkeä huomioida, että vaikka vanhemman oikeuden käyttämisessä on aina otettava huomioon lapsen etu, joka voimakkaammin säänneltynä ristiriitatilanteessa yleensä painaa vanhemman oikeutta enemmän, on myös huoltajalla vanhempana omat oikeutensa, jotka ihmisoikeus-sopimuksen mukaisesti on perusteiltaan muuta kuin epäitsenäinen johdannainen lapsen oikeudesta.²⁶² Ja siis vaikka viranomaisella olisi oikeus rajoittaa asiakkaan yksityiselämää tarpeen vaatiessa, tulee viranomaisen ottaa huomioon myös huoltajan yksityisyyden suoja, jolla voidaan nähdä olevan erityinen merkitys osana huoltajan oikeusasemaa. Huoltajan yksityisyyden suojan eri elementit -yksityiselämän suoja, luottamuksellisuus, integriteettiperiaate ja itsemääräämisoikeuden periaate- voidaan nähdä myös periaatteen luonteisina punnintanormeina. Intressipunninnassa on tärkeää ottaa huomioon yksityisyyden suojan reuna-alue ja ydinalue siten, että yksityisyyden suojan rajoittamisessa tulee varmistua rajoituksen välttämättömyydestä suhteessa hyväksyttäväksi arvioidun tavoitteen saavuttamiseen ja että rajoittaminen on laajuudeltaan oikeassa suhteessa rajoituksen taustalla olevan perusoikeuden painoarvoon. Rajoituksen ollessa hyväksyttävä, tulee suhteellisuusarvioinnissa ottaa huomioon myös niiden perusoikeuksien toteuttaminen, joiden johdannaiseksi yksityisyyden suoja todetaan.²⁶³ Yksityisyyden suoja rajoittamisen suhteellisuuden voi nähdä tärkeänä punnintavälineenä. Tässä näkemyksessä otetaan huomioon huoltajan perusoikeuksien kokonaisuus, joihin lastensuojelutarpeen selvityksessä puututaan. Huoltajan yksityisyyden suoja on hyvin moniulotteisesti hahmoteltavissa oleva kokonaisuus, joka tulee selkeämmin ymmärrettäväksi, mikäli se jaetaan eri osa-alueisiin.

Lastensuojeluilmoitusta koskeva sääntely mahdollistaa kajoamisen perusoikeutena turvattuun perheen yksityiselämään, mikä on edellytyksenä lapsen perusoikeuksien toteutumiselle, kuten perustuslain 7 §:ssä suojatun hengen ja turvallisuuden suojelemiselle ja 19 §:n mukaisen välttämättömän huolenpidon varmistamiselle.²⁶⁴ Lastensuojelussa on katsottu ensisijaisesti välttämättömäksi huoltajan yksityiselämää rajoittava sääntely lapsen oikeuksien toteuttamiseksi ja siksi huoltajan yksityis- ja perhe-elämän suoja voidaan nähdä sijaitsevan yksityisyyden suojan reuna-alueella, jolloin sen rajoittamisessa on laajahko liikkumavara. Yksityiselämän suojan kohdistuvien toimenpiteiden rajoittaminen on välttämätöntä ja koska hyväksyttävä syy oikeuttaa rajoittamaan myös yksityiselämän suojan eri osa-alueiden ydinaluetta, voidaan suhteelli-

---

²⁶² Gottberg 2006, s. 1230.

²⁶³ Posio 2008, s. 250.

²⁶⁴ HE 309/1993 vp., s. 139.

suusvaatimuksella²⁶⁵ nähdä olevan erityisen suuri merkitys rajoituksessa. Suhteellisuusvaatimuksen täytyminen lastensuojelutarvetta määrittävässä lainsäädännössä velvoittaa viranomaisen huomioimaan harkintavaltaa käyttäessään suhteellisuusvaatimuksen edellytykset, joita konkretisoivat nimenomaan hyvän hallinnon oikeusperiaatteet ja asiakaslain säännökset²⁶⁶. Yksityiselämän suojaa koskevien lakien säätämisessä suhteellisuusvaatimus edellyttää rajoitusten tavoitteiden arviointia suhteessa niiden aiheuttamien vaikutusten kannalta²⁶⁷. Tätä suhteellisuusvaatimusta konkretisoi yksityisyyden suoja, joka täydentää yksityiselämän suojaa ja joka huomioi perustuslain 10 §:ään kohdistuvissa rajoituksissa konkreettisen elämänpiiriä kaventavan rajoituksen ohella myös muut rajoituksesta aiheutuvat seikat.

Yksityisyyden suojan ensimmäisellä tasolla voidaan hahmottaa olevan perusoikeudesta tukensa saava itsemääräämisoikeus. Itsemääräämisoikeuden merkitys tulee esille huoltajuudessa eli huoltajan oikeudessa päättää lapsen huollosta ja kasvatuksesta ja siinä, missä laajuudessa viranomaisen interventiotimenpiteet oikeuttavat puuttumaan huoltajan oikeuteen lapsen huoltoon. Toisaalta itsemääräämisoikeuden merkitys konkretisoituu lastensuojeluviranomaisen kaikissa toimenpiteissä, kuten tietojen antamisessa ja yhteydenpidossa muihin tahoihin. Huoltajan itsemääräämisoikeuden ollessa vahvassa asemassa vaikuttaa se erityisesti huoltajan oikeuteen päättää yksityisyyden suojan rajoittamisesta ja rajoittamisen laajuudesta. Itsemääräämisoikeuteen liittyy myös suhteellisuus muiden perusoikeuksien tavoin: oikeuksiin liittyy aina vastavuoroisuuden elementti, jolla turvataan toisten yksilöiden oikeudet.²⁶⁸ Ainoastaan lapsen oikeuksien laiminlyönti tai selkeä epäily siitä oikeuttaa viranomaista puuttumaan huoltajan vanhempainvastuuseen ja rajoittamaan huoltajan oikeutta itsemääräämisoikeuteen erilaisissa toimenpiteissä. Edelleen itsemääräämisoikeuden rajoittamisen merkityksessä tulee korostaa, että demokraattisessa yhteiskunnassa vapaus nähdään osana ihmisarvon edellytystä ja vapaus liittyy myös osaksi itsemääräämisoikeutta²⁶⁹, joka on muiden perusoikeuksien toteutumisen edellytys. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen voidaan nähdä olevan lähtökohtana mahdollisimman täysimääräisestä yksityisyyden suojan ja ihmisarvon kunnioituksesta. Itsemää-

---

²⁶⁵ Suhteellisuusvaatimus edellyttää perusoikeutta rajoittavalta sääntelyltä, että sillä voidaan saavuttaa toivottu tavoite. Edelleen suhteellisuusvaatimus edellyttää, että ei ole muuta tehokasta keinoa tavoitteeseen pääsemiseksi sekä sitä, että rajoittava sääntely ei rasita perusoikeuden kohdetta liikaa.

²⁶⁶ Sosiaali oikeuden yleisten oppien oikeusperiaatteet pohjautuvat nimenomaisesti asiakaslain säännöksiin.

²⁶⁷ Ks. Posio 2008, s. 251.

²⁶⁸ Lohiniva-Kerkelä 2003, s. 36–39.

²⁶⁹ Itsemääräämisoikeus pohjautuu perustuslain 7 §:ään, joka suojaaa yksilön fyysisen vapauden ohella myös yksilön tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Myös perustuslain 10 § ilmentää itsemääräämisoikeutta turvatessaan yksilölle oikeuden päättää vapaasti suhteistaan muihin ihmisiin.

räämisoikeus ei sinällään ole vahvassa asemassa suhteessa lapsen etuun nähden. Esimerkiksi silloin kun lapsen etu edellyttää tinkimistä huoltajan itsemääräämisoikeudesta, on lastensuojelutarpeen selvityksessä hyvin tärkeää säilyttää luottamuksellisuus viranomaisen toimintaan ja lastensuojeluun.

Yksityisyyden suojan toisen tason voi nähdä rakentuvan luottamuksellisuudesta. Luottamuksellisuus ei ole ehdotonta tietojen antamatta jättämistä vaan sosiaalihuollossa luottamuksellisuuteen liittyy myös tietojen antaminen tietyin edellytyksin. Lastensuojelussa luottamuksellisuus tulee esille erityisesti siinä, että huoltajalla on tieto siitä, mihin häntä koskevia tietoja käytetään ja siitä, että asiakasta koskevia tietoja ei käytetä asiakasta vastaan. Oikeudellisessa tulkinnassa tulee antaa yksityisen oikeussubjektin asemaan ladatuille eettisille ja moraalisille näkökohdille etusija ja oska luottamuksellisuus on moraalinen ja oikeudellinen periaate sosiaalihuollossa, on sen merkitys oikeudellisessa punninnassa suuri.²⁷⁰ Silloin kun luottamuksellisuus nähdään laajemmin kuin pelkästään itsemääräämisoikeuden ja salassapitoon kietoutuvana elementtinä, voidaan luottamuksellisuuden nähdä takaavan lastensuojelussa myös asiakkaan oikeusturvaa. Tästä näkökulmasta luottamuksellisuus toteuttaa huoltajan oikeusaseman ja lapsen edun toteutumista sisältämällä vaatimuksen siitä, että huoltaja tiedostaa viranomaisen toimivaltuuksin käyttämisen edellytykset²⁷¹. Luottamuksellisuudella on siten lastensuojelussa erityisen vahva asema, jonka rajoittamiselle tulee olla selkeät perustelut eli lapsen edun tulee saada selkeät oikeudelliset ja reaaliset perusteet silloin kun se oikeuttaa rajoittamaan asiakkaan oikeutta itsemääräämisoikeuteen.

Integriteettiperiaatteen voi nähdä sisällöllisesti saavan erityisen vahvan painoarvon suhteessa lapsen etuun, jonka merkitys tulee ottaa huomioon kokonaisuudessaan viranomaisen toimivaltan laajuuden arvioinnissa, sillä huoltajan itsemääräämisoikeuden kaventaminen tai luottamuksellisuuden rajoittaminen käytännössä rajoittaa huoltajan integriteettiperiaatteen merkitystä ja sille annettavaa painoarvoa. Näin nähtynä integriteettiperiaatteen sisällöllinen ulottuvuus toimii muistutuksena viranomaiselle punninnassa huomioida huoltajan yksilöllisyys. Integriteettiperi-

---

²⁷⁰ Tuori 2004, s. 552.

²⁷¹ Näin ollen yhteydenpidossa muihin tulee muistaa asiakaslain 5 §, jonka mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

aatteen merkityksessä korostetaan moraalisen vanhemman suojaa ja sitä, että inhimillisuus oikeuttaa ihmisarvoisen kohtelun vaatimukseen. Huoltajan integriteettiperiaatteen merkitys tulee siten ottaa huomioon kaikissa interventiotoimissa mutta erityisen painoarvonsa se saa silloin, kun viranomainen tekee selvitystä ilman selkeää näkemystä vanhemman vastuun laiminlyönnistä. Asiakaslähtöisyys merkitsee lastensuojelussa erityisesti huoltajan arvokkuuden säilyttämisestä, sillä asiakkuus voi perustua joko tietoihin lapsen laiminlyönnistä tai tiedostamattomaan laiminlyöntiin.²⁷² Lastensuojelutarpeen selvityksessä arvioidaan huoltajan vanhempainvastuun toteuttamista ja siis kyseessä on moraalisesti latautunut arvio. Huoltajan oikeus integriteettiin on tärkeää ottaa huomioon aina, sillä se suojaaa huoltajaa moraalisisella tasolla.

Integriteettiperiaatteen sisältämän ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen taustalla on ehdoton perusoikeus²⁷³. Ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen voidaan siten nähdä myös määrittävän yksityisyyden suojan ydintä, joko toimii punninnassa sääntönä ja saa etusijan muihin perusoikeuksiin nähden²⁷⁴ ja siitä syystä integriteettiperiaate saa lastensuojelussa erityisen suurta painoarvoa ja intressipunninnassa lapsen edulle ei tule antaa integriteettiperiaatteeseen nähden ilman perusteltua syytä suurempaa painoarvoa, sillä integriteettiperiaatteen taustalla on vahvassa asemassa olevat perusoikeudet. Integriteettiperiaatteen merkitystä tulee siis korostaa ja sille voidaan hahmottaa suppea ydin, johon voidaan lukea kuuluvaksi nimenomaisesti perustuslain 7 §:n sisältämät oikeudet ja joka saa erityisen vahvaa painoarvoa lapsen etuun nähden. On hyvin perusteltua väittää, että lapsen etu ei oikeuta kajoamaan huoltajan oikeuteen elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen tai turvallisuuteen. Epäselvimmän aseman näistä perustuslain 7 §:ssä turvatuista oikeuksista saa kuitenkin ihmisarvoisen kohtelun vaatimus, jonka sisältö on tulkitsijastaan riippuvainen.

Koska intressien punnintaa ja vastakkaisten intressien oikeanlaista tasapainottamista ei voida yleisellä tasolla asetettavien säännöin ohjata tarkasti²⁷⁵, on lainsäädäntöratkaisu *prima facie* – luonteinen ongelman ratkaisu. *Prima facie* – järjestys raamittaa viranomaisen harkintavaltaa osoittaen millaisia lisäargumentteja epävarmuustilanteessa tulee tuoda oikeudelliseen tulkinta-

---

²⁷² Mahkonen 2008, s. 209.

²⁷³ Myös perustuslain 7.2 § nimenomaisesti kieltää ihmisarvoa loukkaavan kohtelun. Kyseessä on ehdoton perusoikeus.

²⁷⁴ KM 1992:3, s. 383.

²⁷⁵ Laakso 1990, s. 216.

ratkaisuun²⁷⁶. Punninnassa tulee huoltajan oikeusaseman tarkastelemisessa ensisijaisesti aina punnita huoltajan itsemääräämisoikeuden merkitystä lapsen etuun nähden, jonka jälkeen arvioida luottamuksellisuuden sekä integriteettiperiaatteen merkitystä. Silloin kun lapsen etu oikeuttaa kaventamaan huoltajan yksityisyyttä kokonaisuudessaan, tulee edelleen arvioida loukkaako toimenpiteet ihmisarvoisen kohtelun vaatimusta. Kaikkiaan intressipunninnassa on tarkoituksena se, että huoltajan oikeusasemaan kajotessa olisivat viranomaisten toimenpiteet suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Edelleen on korostettava lastensuojelutarpeen selvityksessä perusteluvelvollisuutta, sillä intressipunninnassa on hyvin pitkälle kyse arvostuksenvaraisia asioita: Lapsen edun ollessa oikeudellinen punnintanormi viranomaisen tulee kyetä tapauskohtaisesti perustelemaan miksi lapsen etu oikeuttaa kaventamaan huoltajan oikeusasemaa ja missä laajuudessa.

6.2 Tapauskohtaisten tekijöiden tarkastelua

Asiakaslain 16 § puoltaa ensisijaisesti huoltajan itsemääräämisoikeudelle annettavaa vahvaa painoarvoa silloin kun viranomainen on yhteydessä muihin tahoihin lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi, ja siis lastensuojelutarpeen selvityksessä huoltajan suostumuksen saaminen tiedonhankinnassa on tärkeää. Toisin sanoen huoltajan itsemääräämisoikeudelle tulee antaa ensisijaisesti merkittävää painoarvoa lapsen tilanteesta tiedonhankinnassa sekä silloin, kun viranomainen haluaa havainnoida/tarkkailla lasta hänelle luontaisessa ympäristössä. Huoltajan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen lastensuojelutarpeen selvityksessä edellyttää hyvää ja avointa yhteistyötä viranomaisen ja huoltajan välillä. Tiedonhankinnassa on myös tärkeää, että viranomainen toimii tarkoitussidonnaisuuden mukaisesti. Viranomaisen ei siis tule olla yhteydessä muihin tahoihin vaikka huoltaja antaisi suostumuksensa, mikäli yhteydenpito muihin tahoihin ei edistä lapsen tuen tarpeen selvittämistä tai lapsen edun toteutumista. Asiakaslain 16 §:ää ei ole kirjoitettu viranomaista velvoittavaan muotoon, jolloin yhteydenpitoa muihin tahoihin asiakaslain 16 §:n nojalla puoltaa se, että tieto on tarpeen lapsen oikeuksien toteuttamiseksi mutta myös silloin kun viranomainen kokee tarvitsevansa lastensuojelutarpeen selvittämiseksi lisätietoa asiakkaan tilanteesta objektiivisen selvityksen takaamiseksi. Edelleen asiakaslain 16 §:ää sovellettaessa on otettava huomioon luottamuksensuojaperiaate. Näin ollen hyvän hallinnon

---

²⁷⁶ Jonkka 1991, s. 253.

toteuttamiseksi tulee pyytää myös huoltajan suostumus tiedonhankintaa siinäkin tapauksessa, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi olisi jo hyvin varttunut.

Tietoja hankittaessa asiakaslain 17 § nojalla on otettava huomioon, ettei säännöstä ole kirjoitettu viranomaista velvoittavaan muotoon, vaan ne perustavat mahdollisuuden tiedon saantiin ja siis huoltajan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa mahdollisimman pitkälle. Asiakaslain 17 § ei siis perusta ehdotonta tiedonsaantioikeutta viranomaiselle. Edelleen asiakaslain 17 § ei perusta muille tahoille velvollisuutta antaa tietoja ja siten säännös puoltaa luottamuksellista asiakasuhdetta, jolloin asiakaslain 17 §:n nojalla tapahtuvassa tiedonsaannissa tulee ottaa huomioon *lapsen edun vaativan tiedon saantia ja antamista*. Esimerkiksi viranomaisen ei tule missään tapauksessa antaa tai vastaanottaa asiakkaasta tietoja siinä tarkoituksessa, että hän haluaisi muiden näkemyksiä huoltajan vanhempainvastuun toteuttamisesta vaan yhteydenpidossa muihin tahoihin on edellytyksenä esimerkiksi se, että huoltaja vastustelee lastensuojelutarpeen selvitystä. Yhteydenpitoa muihin tahoihin puoltaa myös objektiivisen selvityksen saaminen. Asiakaslain 17 § nojalla tietoja hankittaessa tulee yhteydenpidossa muihin tahoihin ja yksityisyyden suojan rajoituksessa huomioida luottamuksellisuuden periaate, jolla ei kuitenkaan tule olla vahvempaa painoarvoa lapsen oikeuksien turvaamiseen tai lapsen tuen tarpeen selvittämiseen nähden. Tällöin tulee edelleen arvioida luottamuksellisuuden painoarvoa suhteessa lapsen etuun ja kiinnitettävä huomio siihen, edellyttääkö lapsen etu kaventamaan huoltajan oikeutta tietää mihin häntä tai lasta koskevia tietoja annetaan.

Lastensuojelulain 31 §:n nojalla järjestetyissä neuvotteluissa on paikalla viranomaisen harkittavallan mukaisesti tarpeellisia henkilötahoja. Neuvotteluiden järjestämisessä on kunnioitettava huoltajan mielipidettä eikä lapsen etua perustelemalla voi valita neuvotteluun osallistuvia henkilöitä mielivaltaisella tavalla, sillä neuvotteluissa joko välittömästi tai välillisesti käsitellään ja arvioidaan huoltajan kompetenssia vastata lapsen tarpeisiin. Neuvotteluun osallistujia valittaessa on kiinnitettävä huomio tarkoitussidonnaisuuden periaatteeseen. Toisin sanoen on tärkeää, että *neuvotteluissa eri henkilötahojen läsnäolo on välttämätöntä* esimerkiksi varhaisen puuttumisen takia. Edelleen neuvotteluissa lapsen oikeuksien turvaaminen voi edellyttää hyvin laajaa tiedonsaantioikeutta muille neuvotteluun osallistuville. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun huoltaja ei toteuta vanhempainvastuutaan lapsen kehityksen edistämi-

seksi ja eri asiantuntijoiden kasvatukseen liittyvä tieto voisi edistää lapsen tilannetta. Edelleen on huomattava, että neuvotteluiden osallistujia valittaessa voi olla tärkeää, että huoltajan itsemääräämisoikeudelle ei anneta kovin vahvaa painoarvoa, sillä neuvottelut mahdollistavat avoimen tietojen vaihtamisen. Näin ollen esimerkiksi lapsen kontaktien katkeamisen ehkäisemiseksi olisi hyvä, että neuvotteluun osallistuvat erityisesti ne viranomaistahot, joilta viranomainen on jo mahdollisesti hankkinut tietoja. Tällöin myös huoltajalla on tieto viranomaisten välisestä yhteydenpidosta ja siitä, mitä tietoja lapsesta tai perheestä on vaihdettu. Avoin keskustelu voi auttaa huoltajaa hyväksymään yhteydenpidon muihin tahoihin. Kaikkiaan neuvotteluissa on olennaista arvioida tilannetta jokaisen perheenjäsenen kannalta ja arvioida, toteuttaako neuvottelun järjestäminen todella lapsen etua. Tällöin lapsen edun arvioinnissa on tärkeää kiinnittää huomio lapsen tulevaisuuteen.

Yksityisyyttä loukattaessa asiakaslain 20.1 §:n perustella on asiakastietojen saamisen välttämättömyys ratkaisevassa asemassa. Tällöin punnitaan onko tietojen luovuttamista puoltava välttämättömyys painavampi kuin salassapitoa perustelevat seikat, jotka liittyvät yksityis- ja perhe-elämän suojaan sekä luottamukselliseen asiakassuhteeseen. EIS:n 8 artiklaan puuttumiseen sallittavuus riippuu tietojen paljastamistilanteesta sekä siitä, millä tavalla tietoja saaneen henkilön oikeudet ja velvollisuudet on määritelty lainsäädännössä. Oikeustapauksesta *M.S. v. Ruotsi* voidaan todeta, että tietoja saaneen henkilön salassapitovelvollisuus lieventää edellytyksiä sille, että luottamuksellisiin tietoihin puututaan.²⁷⁷ Näin ollen lastensuojelutarpeen selvityksessä ensisijaisessa asemassa tietojen hankinnassa tulee olla eri viranomaistahot, joita koskee salassapitovelvollisuus. Esimerkkinä tällaisista viranomaistahoista voi tulla kyseeseen muun muassa poliisi tai terveydenhoidon ja sairaanhoidon viranomaiset, joilta on mahdollista saada tietoja perheen mahdollisista ongelmista, sairauksista tai muista olennaisista asioista.

Tiedonhankinta rajoittaa kuitenkin perheen yksityisyyden suojaa, jolloin sen tulee olla välttämätöntä siten, että viranomaisella ei ole mahdollisuutta päästä yhteistyöhön asiakkaan kanssa. Välttämätön tilanne voi myös tulla kyseeseen, mikäli viranomainen tarvitsee lisätietoja perheen tilanteesta päästäkseen lapsen tilanteesta objektiiviseen ratkaisuun. Myös mikäli lastensuojeluviranomainen voi havaita, että yhteistyö huoltajan kanssa ei ole avointa tai luonnistu muutoin,

---

²⁷⁷ Posio 2008, s. 66, 311.

voi lapsen tilanteen selvitys edellyttää viranomaista olemaan yhteydessä eri viranomaistahoihin. Esimerkiksi viranomaisen epävarmuus huoltajan rehellisyydestä tai lapsen tilanteesta puutteellinen selvitys oikeuttavat viranomaista selvittämään lapsen tilannetta myös eri viranomais-
tahojen kanssa.

Hallituksen esityksen (137/1999) mukaan asiakkaan osallistumismahdollisuuksien lisäämisen keskeisenä edellytyksenä ja keinona on turvata oikeus tietoon, mikä liittyy edelleen asiakkaan itsemääräämisoikeuteen. Jotta asiakas voisi osallistua ja vaikuttaa asiansa käsittelemiseen ja ratkaisemiseen, hänellä on sitä ennen oltava riittävästi tietoja eri vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista.²⁷⁸ Näin ollen mikäli huoltaja on yhteydessä asiakkaan läheisiin tai muihin kuin viranomaistahoihin, tulee kyseisestä mahdollisuudesta säännöksen mukaan informoida asiakasta. Ongelmana on kuitenkin huoltajan läheisten henkilöiden manipulointi tai toisaalta se, että muut yksityiset henkilöt joutuisivat vaaratilanteeseen. Eri viranomaisilta tietoja hankittaessa on tärkeää ottaa huomioon, miten tietojen hankinta vaikuttaa tulevaisuudessa luottamuksellisuuteen suhteessa viranomaisiin. Olennaista onkin ottaa huomioon kokonaisvaltaisesti erilaiset vaihtoehdot ja niiden mahdolliset seuraukset ja sen perusteella arvioida huoltajan oikeus tietää viranomaisen yhteydenpidosta muihin tahoihin. Esimerkiksi silloin, kun lapsen arjen olosuhteissa on nähtävissä selkeitä puutteita eikä huoltaja ole halukas yhteistyöhön ja on mahdollisesti viranomaista kohtaan vihamielinen, on lapsen edun mukaista jättää informoimatta huoltajalle mahdollisesta yhteydenpidosta muihin tahoihin. Tällöin lapsen edun arvioinnissa tulee kiinnittää huomio siihen, miten viranomaisten toimivaltuuksien käyttö vaikuttaa mahdollisesti myöhempiin lastensuojelun tukitoimien onnistumiseen.

Asiakaslain 22 §:n käyttämisessä on huomattava huoltajan yksityisyyden suojan painoarvo kokonaisuudessa viranomaisen punnitessa virka-apupyynnön mahdollisuutta. Esimerkiksi kotiin tunkeutumiseen ja poliisilta pyydettyyn virka-apuun olla erityisen painavat perusteet: virka-avun antaminen edellyttää suppeaa tulkintaa ja sen saamiselle tulee olla erityiset perusteet. Asiakaslain 22 § konkretisoituu erityisesti silloin, kun lapsen etu edellyttää voimakeinoin perheen kotiin tunkeutumista. Tällöin on tärkeää arvioida myös luottamuksellisuuden merkitystä. Virka-avun pyytämisen punninnassa korostuu luottamuksellisuuden säilyttäminen huoltajan

---

²⁷⁸ HE 137/1999 vp., s. 23.

itsemääräämisoikeuteen ja se, että lastensuojeluviranomainen ei ilman selkeitä perusteita turvaudu virka-apuun tai jätä informoimatta asiakasta viranomaisen mahdollisuudesta pyytää virka-apua. Asiakaslain 22 §:ää sovellettaessa virka-apu pyyntönä poliisille on sen edellytyksenä se, että viranomaisella ei ole selkeää näkemystä perheen tilanteesta ja/tai lapsen edusta, eikä huoltajan ja lastensuojeluviranomaisella ole yhteneväistä näkemystä viranomaisen kotirauhan suojan alueelle ulottuvista tarkastuksista. Mikäli lapsen kodissa käynti on edellytys lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi, lapsen etu on vahvemmassa asemassa huoltajan yksityisyyden suojaan nähden. Edelleen on erotettava tilanteet, jotka edellyttävät kiireellistä lastensuojelutarpeen selvitystä ja jolloin viranomaisella ei ole mahdollisuutta informoida huoltajaa mahdollisuudesta poliisiin virka-apuun. Lapsen oikeus fyysisesti turvalliseen ympäristöön on huoltajan vastuulla. Näin ollen lapsen etu saa perustellusti vahvemman painoarvon suhteessa huoltajan itsemääräämisoikeuteen ja luottamuksellisuuteen erityisesti silloin, kun viranomaisella ei ole muuta mahdollisuutta selvittää lapsen kodin olosuhteita.

Lapsen tapaaminen/havainnointi/tarkkaileminen tapahtuu pääasiassa perheen kodissa mutta myös tietyn edellytyksin muualla. Toisaalta joissain tilanteissa lapsen etu voi edellyttää lapsen havainnointia ilman huoltajan tietoa viranomaisen toimenpiteestä. Viranomaisen tavatessa tai tarkkaillessa lasta koulussa tai muualla kodin ulkopuolisessa ympäristössä, tulee viranomaisen useimmiten ilmaista tieto lapsen tilanteen selvittämisestä muille ammattihenkilöille: tarkkailukseen lasta, viranomaisen tulee selvittää lapsen luokka, kaverit ja ylipäänsä tilanne kouluympäristössä. Lastensuojelun asiakkuuteen liitetään negatiivinen leima ja tieto lastensuojelun asiakkuudesta voi yhdistää perheeseen negatiivisia ajatuksia, mikä voi vaikeuttaa lapsen tilannetta koulussa, päiväkodissa tai muualla hänelle luontaisessa ympäristössä. Myös eri työntekijöiden asennoituminen huoltajan vanhemmuuteen ja ylipäänsä huoltajaan voi muuttua, mikäli tieto lastensuojeluasiakkuudesta paljastuu. Huoltajan oikeusaseman kannalta arvioituna lapsen tapaamisessa tai tarkkailemisessa tulee siten kiinnittää huomiota yksityisyyden suojaan kokonaisuudessaan. Lapsen tuen tarpeen selvitys voi edellyttää huoltajan itsemääräämisoikeuden kaivantamista mutta kuitenkin luottamuksellisuuden tai integriteettiperiaatteen merkitykselle tulisi antaa erityisen vahva painoarvo. Huoltaja voi kokea hyvin kiusallisena viranomaisen käynnit koulussa tai muualla lapsen lähiympäristössä, ja siksi tällaisten toimenpiteiden tulisi edistää lapsen oikeuksien toteutumista ja lapsen tuen tarpeen selvittämistä.

Lastensuojelulain 29 § säännöksen soveltamisessa ja lapsikeskeisessä työskentelyotteessa on huomioitava se, että lapsen tulee olla tarpeeksi kypsä toteuttamaan itsemääräämisoikeuttaan²⁷⁹ ja siten kielto-oikeuttaan. Esimerkiksi uhka lapsen mahdollisesta manipuloinnista ennen tapaamista oikeuttaa lastensuojeluviranomaista olemaan ilmoittamatta huoltajalle lapsen tapamisesta. Alaikäisen kielto-oikeuden käyttämisessä tulee huomioida myös julkisuuslain 11 §, jonka mukaan lapsen etu voi mahdollistaa tietojen antamatta jättämisen huoltajalle. Tällainen tilanne voi tulla esimerkiksi silloin, kun lapseen tai toiseen vanhemmista kohdistuu pahoinpitelyuhka tiedon luovuttamisen johdosta.²⁸⁰ Alaikäisen kielto-oikeuden kunnioittaminen on ensiarvoisen tärkeää siitä huolimatta, että lapsen oikeudet ovat lapsen etua heikommassa asemassa: Lapsen käyttäessä kielto-oikeuttaan voidaan nähdä jo jonkinlaista perusturvan puutetta lapsen elämässä suhteessa huoltajaan. Kuitenkin alaikäisen kielto-oikeudessa on olennaista ottaa huomioon tapauskohtainen tilanne ja arvioida huoltajan itsemääräämisoikeuden painoarvoa lapsen etuun. Lapsen etu voi edellyttää huoltajan itsemääräämisoikeuden kaventamista esimerkiksi silloin, kun lapseen tai toiseen vanhemmista kohdistuu pahoinpitelyuhka tiedon luovuttamisen johdosta.²⁸¹ Kuitenkin alaikäisen kielto-oikeuden käyttämisessä tulee ottaa huomioon luottamuksensuojaperiaate, eikä huoltajalle tule jättää antamatta tietoja siten, että kielto-oikeuden käyttäminen tapahtuisi huoltajaa vastaan. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voisi olla se, että alaikäinen käyttää kielto-oikeuttaan kasvatuksellisten rangaistusten pelossa.

Eri perusoikeuksien välisissä punnintatilanteissa on perustuslain 7 §:n turvaamilla oikeuksilla erityisen vahva painoarvo.²⁸² Ääritilanteessa voi perustuslain 7 § olla sekä lapsen oikeuksien että huoltajan oikeuksien taustalla. Esimerkiksi tällainen tilanne voi olla silloin kun on kyseessä epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja perheen tilanne vaikuttaa ulkopuolisille hyvinkin tasapainoiselta. Viranomaisella on kaikesta huolimatta selvitysvelvollisuus, jotta lapsen oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen turvataan. Tällöin viranomaisen tiedonhankinta voi edellyttää hyvinkin usealta eri perheen läheiseltä taholta tiedonhankintaa ja mahdollisesti jopa viranomaisen tulee tällöin ääritilanteessa ilmaista epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Silloin kun lastensuojeluviranomaisella on epäily mahdollisesti lapsen seksuaalisesta

---

²⁷⁹ Lapsenhuoltolain 4.2 § määrittää tätä lapsen itsemääräämisoikeutta suhteessa huoltajaan: ”Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.”

²⁸⁰ Rätty 2007, s. 179.

²⁸¹ mt., s. 179.

²⁸² Posio 2008, s. 297.

hyväksikäytöstä tai muusta erityisen lapselle haitallisesta ympäristöstä, voidaan lapsen edun nähdä olevan erityisen painavassa asemassa myös integriteettiperiaatteeseen nähden. Tällaisessa tilanteessa viranomaisella tulee olla selkeät perusteet, mikäli viranomainen ilmaisee epäilyksensä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä muille henkilöille tai viranomaisille. Tällaisessa tilanteessa huoltajan oikeuksille tulee antaa erityisen vahva painoarvo ja vanhempainvastuun laiminlyönnistä sekä seksuaalisen hyväksikäytön mahdollisuudesta tulee olla selkeitä perusteita.

Viranomaisen tulee eri toimenpiteissään huomioida aina integriteettiperiaatteen vaikutus. Esimerkiksi neuvotteluissa on mahdollista, että huoltaja kokee tilanteen moraalisesti syyllistävänä. Myös viranomaisen tietojen hankinta perheen läheisiltä henkilöiltä, naapureilta tai muilta yksityistä tahoilta sekä lapsen havainnointi hänelle luontaisessa ympäristössä ovat toimenpiteitä, joissa huoltaja voi kokea viranomaisen toiminnan kiusallisena - mahdollisesti jopa halventavana. Integriteettiperiaatteen painoarvoa tulee arvioida siten kaikissa viranomaisen toimenpiteissä. Integriteetin kunnioittaminen huomioi persoonallisen huoltajuuden ja se on periaatteena vahvassa asemassa lapsen etuun nähden. Esimerkiksi lastensuojeluviranomainen ei voi perustella uskonnollisten syiden edellyttävän viranomaisen toimivaltuuksilta laajaa tarkastelua, vaan tällöin nimenomaisesti lapsen tarpeet ja huoltajan vastaaminen niihin toimivat ratkaisevana tekijänä punninnassa. Huoltajan oikeutta integriteettiin turvaa erityisesti objektiviteettiperiaate, joka edellyttää viranomaisen harkintavallan käytöltä puolueettomuutta sekä lastensuojelutarpeen selvityksen tekemistä ilman ennakkollisia käsityksiä. Myös suhteellisuusperiaatteen huomioinen suoja huoltajan oikeutta integriteettiin, sillä suhteellisuusperiaate edellyttää viranomaista arvioimaan etukäteen toimenpiteiden seuraukset ja mahdolliset haittavaikutukset.

Sosiaalihuollossa ihmisarvoinen kohtelu edellyttää asiakkaan yksityisyyden suojan ja ainutlaatuisuuden kunnioittamista. Lisäksi ihmisarvoinen kohtelu tarkoittaa asiakkaan mielipiteen ja toivomusten sekä itsemääräämisoikeuden arvostamista ja asiakkaan kohtaamista arvokkaana sekä yhdenvertaisena ihmisyyksilönä. Ihmisarvoisen kohtelun vastaista toimintaa on lastensuojelussa toisaalta myös se, että viranomainen ei toteuta intressipunnintaa lastensuojelutarvetta selvittäessään, vaan käyttää mielivaltaisella tavalla toimivaltuuksiaan. Toisin sanoen ihmisarvoisen kohtelun vaatimus edellyttää viranomaista ottamaan huomioon huoltajan oikeusaseman

eikä ilman perusteita lapsen edusta tule puuttua huoltajan vanhemmuuteen. Viranomaisen harkintavaltaa rajoittavien periaatteiden huomioiminen on myös tärkeä osa huoltajan ihmisarvoista kohtelua. Oikeusperiaatteet suhteellistavat viranomaisen harkintavaltaa ja estävät viranomaista puuttumasta huoltajan oikeusasemaan mielivaltaisella tavalla. Ihmisarvoiseen kohteluun kuuluu myös se, että lastensuojeluviranomainen ei voi syyllistää huoltajaa huonoksi tai vastuuttomaksi vanhemmaksi, vaan lastensuojelutarpeen selvityksessä on hyvin tärkeää kiinnittää huomiota myös kielellisiin seikkoihin sekä siihen, millä tavoin huoltajalle puhutaan kasvatuksesta. Lastensuojelulain 2.3 § korostaa lastensuojelun asemaa vanhemmuuden tukemisessa. On siten hyvin tärkeää, että huoltajan oikeusasemaan kiinnitetään jo lastensuojelun asiakkuuden alkaessa erityistä huomiota, mikä on edellytys lastensuojelun tavoitteiden myöhemmälle toteutumiselle,

6.3 Lastensuojelutarpeen selvitystä määrittävästä sääntelystä

Lastensuojelussa viranomaiselle on jätetty harkintavaltaa toimivallan käytön laajuuden määrittelyyn, sillä lastensuojelussa on erityisen tärkeää, että tapauskohtaisuus on korostuneesti esillä. Lastensuojelussa voidaan tehdä yleisiä tyypittelyjä erilaisista tekijöistä, jotka johtavat lapsen erityiseen suojelun tarpeeseen mutta yksikään tapaus ei ole toistensa kaltainen. Huoltajien asenteet, taustat, arvot ja voimavarat eivät koskaan esiinny samanlaisina tapauksista toisiin eivätkä vastaavasti lapsen subjektiiviset tarpeet. Erilaisissa tulkinnoissa lapsen edun arvioinnissa tulee huomioida myös perheen keskinäisten tunnesiteiden merkitys, mikä osaltaan velvoittaa viranomaisen huomioimaan myös huoltajan oikeusaseman. Toisaalta perheen keskinäisille tunnesiteille ei tule antaa ylikorostunutta asemaa, vaan lapsen tarpeiden tulee määrittää arviointia vanhempainvastuusta, sillä lapsella on oikeus erityiseen suojeluun. Näin ollen vaikka itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä korostetaan tällä hetkellä mitä suurimmassa määrin²⁸³, niille ei kuitenkaan tule antaa suurempaa painoarvoa kuin lapsen oikeuksien toteutumiselle. Lastensuojelutarpeen selvitystä määrittävässä lainsäädännössä olisi asiakkaan oikeusturvan kannalta suotavaa, jos viranomaisen harkintavaltaa määrittävä *lapsen etu* olisi mukana määrittämässä lastensuojelulain 27 §:ssä mainittua käsitettä *olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa*, joka on sellaisenaan hyvin abstrakti käsite.

---

²⁸³ Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa 16 artiklan mukaan lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa.

Oli kyseessä kotirauhan suojan rikkominen asiakkaan suostumuksesta tai ilman, viranomaisen kotikäynnit rajoittavat aina asiakkaan yksityiselämän suojaa. Koska kotikäynnit ovat merkityksellinen osa lastensuojelutarpeen selvitystä, voidaan niiden nähdä olevan välttämättömiä ja hyväksyttäviä toimenpiteitä lapsen edun toteuttamiseksi. Viranomaisen toimivalta kotirauhan suojan rajoittamiseen ei palaudu mihinkään erityiseen säännökseen ja kotikäyntien ollessa merkittävä osa käytäntöä ja tarpeen lapsen tilanteen selvittämiseksi, ei sääntelemätön tilanne ole riittävää, sillä kotikäynnit rajoittavat yksityiselämän suojaa ja tarkemmin kotirauhan suojaa. Viranomaisen toimivaltuuksista asiakkaan kotiin pääsemisestä tulisi säätää eduskuntalain tasoisessa säännöksessä²⁸⁴, jolloin myös kotikäyntien oikeudelliset edellytykset tulisivat oikeudellisen kontrollin alaisuuteen, mikä varmistaisi lapsen edun toteutumisen ohella asiakkaan oikeusturvan toteutumisen sekä tekisi käytännöistä läpinäkyviä. On myös huomattava, että perusoikeuksien rajoitusedellytysten testi on kokonaisuus, jolloin hyväksyttävän rajoitusperusteen tärkeys ei voi sellaisenaan kompensoida muiden rajoitusedellytysten täyttymistä koskevia vajavaisuuksia²⁸⁵.

Arkaluonteisten tietojen käsittelyn salliminen koskettaa yksityiselämään kuuluvan henkilötietojen suojan ydintä ja siksi tällaisten tietojen käsittelyn mahdolliseksi tekevien säännösten on oltava täsmällisiä.²⁸⁶ Asiakaslain säännöksistä osa perustuu nimenomaisen luottamuksen puuttumiseen: lain taustalla on tasapainon hakeminen yksilön oikeuksien ja yhteisöllisten velvollisuuksien välille. Tietojen luovuttamisen oikeudet ja velvollisuudet ovat kuitenkin asiakaslain säännöksissä kuvattu epäonnistuneesti, mikä voi vaikeuttaa moniammatillista yhteistyötä.²⁸⁷ Asiakaslain tarkoituksena on ollut selkiyttää lisäämällä nimenomaisia säännöksiä viranomaisten välisestä tietojenvaihdosta, mutta todellisuudessa asiakaslain monimuotoisuus voi hämmentää viranomaisen toimintaa, jolloin moniammatillinen toiminta todellisuudessa vaikeutuu, sillä säännöksiä ei osata soveltaa välttämättä siinä tarkoituksessa, johon ne nimenomaisesti ovat säädetty. Asiakaslain 17 §:ssä säädetään sosiaalihuollon asiakastyötä tekevien oikeudesta saada ja antaa tietoja muille. Asiakaslain 20 §:ssä säädetään muiden tiedonantovelvollisuudesta sosi-

---

²⁸⁴ Ks. HE 309/1993, mp. Kotirauhan piiriin ulottuvista tarkastuksista voitaisiin säätää lailla perusoikeuksien turvaamiseksi. Puuttumista koskee välttämättömyysvaatimus, joka rajoittaa sekä tilanteita, joihin tarkastusvaltuus voidaan antaa että sitä laajuutta, jossa tarkastusvaltuutta voidaan käyttää.

²⁸⁵ Viljanen 2001, s. 101.

²⁸⁶ PeVL 25/1998, s. 3.

²⁸⁷ Mahkonen 2001, s. 14–16.

aalihuollon työntekijöille. Näin ollen lastensuojelutarpeen selvityksessä viranomainen voi antaa tietoja muille viranomaisille mutta myös vastaanottaa niitä.²⁸⁸ Sääöksissä ei anneta selkeitä oikeusohjeita siitä, missä määrin ja millä edellytyksillä lastensuojelun viranomaisella on oikeus antaa asiakkaasta tarvittavia tietoja.

Lastensuojelulain 31 § mahdollistaa arkaluonteisten tietojen antamisen neuvotteluun osallistuville. Viranomaisella on laaja harkintavalta päättää ketä neuvotteluun osallistuu, joten lastensuojelulain 31 § ei kokonaisuudessaan täytä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuussäännöksen sisältöä. Hallituksen esityksen (252/2006) mukaan neuvotteluja koskevan säännöksen tarkoituksena on ollut täsmentää neuvotteluissa läsnä olevia henkilöitä, joista päättäisi viime kädessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa lapsen tuen tarpeen selvittäminen sekä lapsen tarvitseman huolenpidon järjestämiseksi välttämättömien tietojen luovuttaminen neuvotteluiden yhteydessä.²⁸⁹ Tietojen luovuttamisen edellytysten ohella säännöksessä tulisi nimenomaisesti tuoda esille, missä tarkoituksessa viranomaisella on oikeus pyytää neuvotteluun osallistuvia henkilöitä myös siinä tapauksessa, että huoltaja ei koe kyseisten henkilöiden läsnäoloa tarpeelliseksi neuvottelussa. Sääntely jättää viranomaiselle laajan harkintavallan päättää neuvotteluun osallistuvista henkilöistä, minkä voi nähdä olevan erityisen haitallinen yksilön oikeusaseman kannalta: huoltajalla ei mahdollisuutta ennakolta arvioida missä tilanteissa ja miksi viranomainen käyttää toimivaltuuksiaan. Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuuden turvaamiseksi lastensuojelulaissa on tärkeää säätää täsmällisesti lastensuojelussa tarjottavien palvelujen ja tukitoimien sisällöstä ja työskentelyssä noudatettavista menettelytavoista lastensuojelun asiakasprosessin asiakkuuden alkamisesta lähtien.

Perustuslain 10 § turvaa jokaisen kunnian. Kunnian loukkaus liittyy laajassa näkemyksessä myös yksityisyyteen, jolloin liikutaan erityisesti huoltajan moraalisisella ulottuvuudella ja siksi integriteettiperiaatteeseen voidaan nähdä sisältyvän myös huoltajan oikeus kunniaan. Kunnian loukkausta konkretisoi erillinen säännös rikoslaisissa²⁹⁰, joka voi soveltua äärimmäisissä tapauk-

---

²⁸⁸ Mahkonen 2001, s. 16.

²⁸⁹ HE 252/2006 vp., s. 86–88.

²⁹⁰ Rikoslain 24. luvun 9 §:ssä on säännös kunnianloukkauksesta: Joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa

sisä myös lastensuojelun viranomaisen toimintaan. Koska selvitys voi johtua virheellisestä lastensuojeluilmoituksesta tai perustua väärään tietoon, on hyvin mahdollista, että huoltaja voi kokea lastensuojelutarpeen selvityksen olevan vastoin hänen kunniaansa. Lastensuojelussa huoltajan oikeutta kunniaan toteutetaan erityisesti ennakolta hyvän hallinnon oikeusperiaatteiden välityksellä. Kuitenkin huoltajan oikeusaseman kannalta olisi suotavaa, mikäli asiakaslaissa säänneltäisiin myös huoltajalle perustuslaissa turvatusta oikeudesta kunniaan sekä siihen liittyvistä rajoituksista. Myös oikeudellisen kontrollin turvaaminen tällä abstraktilla alueella edellyttää nimenomaista säännöstä. Lastensuojelussa ollaan vahvasti tekemisissä moraalisesti latautuneilla alueilla, mikä lapsen oikeuksien turvaamiseksi on välttämätöntä.

Kunniaan liittyvissä rajoituksissa konkretisoituvat muiden oikeudet, joista ensisijaisesti tulee kyseeseen lapsen etu. Kuitenkin myös muilla intresseillä voi nähdä olevan merkitystä. Asiakaslaissa on ensisijaisesti huomioitu sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet, jolloin yleiset ja muut yksityiset edut jäävät taustalle.²⁹¹ Myös muiden yksityisten henkilöiden oikeudet sekä yleinen etu tulisi ottaa huomioon silloin, kun perheen olosuhteista hankitaan tietoa muilta kuin viranomaistahoilta. Näille muille henkilöille tulee voida kertoa luottamuksellisesti tietoja perheen elämästä, jotta viranomaisella on mahdollista saada objektiivinen kuva lapsen tilanteesta.²⁹² ²⁹³ Huoltajan oikeutta kunniaan olisi erityisen tarkastella oikeudellisin kriteerein, siten että siinä otettaisiin huomioon erilaiset tietojen saamisen ja antamisen intressit lapsen edun näkökulmasta. Toisaalta huoltajan oikeudessa kunniaan tulisi ottaa huomioon myös se, että varhainen puuttuminen sekä lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen edellyttää lapsen tilanteen ob-

---

halveksuntaa, taikka 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

²⁹¹ Posio 2008, s. 293–294.

²⁹² Viranomaisen hankkiessa tietoja yksityisiltä henkilöiltä, tulee huomioida myös yleisen edun merkitys sekä muun yksityisen edun merkitys huoltajan oikeuksia arvioidessa. Esimerkiksi on hyvin tärkeää, että ulkopuoliset voivat luottamuksellisesti antaa viranomaiselle tietoja ja siten ei automaattisesti huoltajan tiedonsaantioikeudelle tule antaa vahvempaa asemaa kuin yleiselle edulle. Huomion arvoista myös on, että myös erittäin tärkeä yksityinen etu voi puoltaa huoltajan tiedonsaantioikeuden rajoitusta. Tällainen tilanne voi olla, mikäli tiedonhankinta ulkopuolisilta aiheuttaisi vaaraa tai uhkatilanteen sille, joka on lapsesta tietoja antanut. Tällöin taustalla on perustuslain 7 §:ssä turvattu perusoikeus turvallisuuteen.

²⁹³ Ks. Posio 2008, s. 295. Silloin kun yksityisyyden suojan rajoittamisessa on kyseessä yleinen etu tai muu vastaava intressi, on punninta erilaista kuin kahden eri perusoikeuspohjaisen intressin välillä oleva punninta. Kun vastakkaisena intressinä ei ole perusoikeus vaan jokin muu intressi, riittää perusoikeuksien yleisten rajoittamisedellytysten huomioiminen.

jektiivista ja perusteellista selvittämistä. Lapsen tilanteen objektiivinen selvittäminen on erityisen tärkeä mutta käytännössä vain vähän painoarvoa saanut intressi²⁹⁴.

---

²⁹⁴ Lapsen tilanteen objektiivisen selvittämisen voi nähdä olevan myös reaalin argumentti lapsen edulle sisällölliselle ulottuvuudelle.

7 POHDINTA

Lapsen edun tulkinta on kehittynyt hyvin pitkälle huoltajan oikeuksien kautta. Tulkinnessa on annettu liikaa painoarvoa huoltajien oikeuksille ja lapsen tunnesiteiden merkitykselle. Vaikka näille tekijöille tulee antaa painoarvoa, niiden painoarvo ei saa olla lapsen oikeuksia vahvempi. Saksalaisessa tulkinnessa lapsen edusta huoltajan oikeudet ovat vahvat erityisesti silloin kun ne eivät ole ristiriidassa lapsen edun kanssa.²⁹⁵ Myös suomalaisessa tulkinnessa tulisi huoltajan oikeuksille asettaa nykyistä suurempi painoarvo silloin, kun selkeää ristiriitaa lapsen edun kanssa ei ole. Mutta silloin kun huoltaja ei voi täyttää lapselle tärkeitä perustarpeita, ei myöskään lapsen tunnesiteiden merkitykselle suhteessa huoltajiin tai huoltajan oikeuksille tule antaa painoarvoa. Lapsen selviytyminen ei ole kiinni hänen vanhemmistaan vaan lapsen selviytymiseen vaikuttaa merkittävästi se, miten hänen perustarpeensa täytetään.

Lapsen tilanteen ja huoltajan vanhempainvastuun arvioinnissa tulisi lapsen etua arvioida myös muiden kuin konkreettisesti havaittavien tekijöiden kautta. Lapsen hylkääminen ei ole ainoastaan vaatetuksen tai muiden näkyvien tekijöiden laiminlyöntiä, vaan lapsen tarpeiden tarkastelun painopisteen tulisi siirtyä enemmän henkisiin tekijöihin. Tällaisessa tarkastelussa lapsen ja huoltajan näkemykset lapsen luonnollisten perustarpeiden täyttämistä voivat olla hyvinkin erilaiset lapsen tunnekokemuksiin nähden ja siis lapsen perustarpeiden täyttymisen arvioinnissa tulee huomio kiinnittää siihen, miten lapsi kokee hänen tarpeisiinsa vastattavan. Lapselle tärkeää elämässä on jatkuvuus, jolle ei kuitenkaan voi antaa suurempaa painoarvoa kuin lapsen muiden tarpeiden täyttymiselle.²⁹⁶ Lastensuojelutarpeen selvityksessä tulee lähtökohtana olla se, kuinka huoltaja kykenee täyttämään lapsen perustarpeet. Tämän perusteella viranomaisen tulee kyetä ratkaisemaan millaisiin toimenpiteisiin hän ryhtyy ja missä laajuudessa lapsen tilannetta tulee selvittää.

---

²⁹⁵ Kurki-Suonio 1999, s. 271.

²⁹⁶ Ks. Inhimillinen tekijä: Hylätyt 4.3 2009. Lapsen sijoittamisen jälkeen tulisi myös kunnioittaa lapselle tärkeää jatkuvuutta ja tukea vanhemmuutta muulla tavoin kuin sillä, että vanhempien oikeus perheen jälleenyhdistämiseen olisi erityinen oikeus. Päinvastoin lapsen etu oikeuttaa vanhempien oikeuksien syrjäyttämiseen.

Perusoikeudet ovat lainsäädännön perustana. Jokainen ihminen voi eri tilanteissa vedota perus- ja ihmisoikeuksiinsa sekä siihen, että jossain tilanteessa on toimittu niiden vastaisesti. Kuitenkin yleinen perusoikeuksiin viittaaminen saattaa johtaa siihen, että asioiden tosiseikkoja sekä yksityiskohtia ei huomioida. Tällaisilla tosiseikoilla voi olla asian ratkaisemisen kannalta olennainen ja perusoikeuksia tärkeämpi merkitys. Siksi perusoikeuksien välitön soveltaminen viranomaisissa ei ole suositeltavaa, vaan perusoikeuksien merkitys korostuu niiden asemassa oikeudellisesti vahvistettuina arvoina, jotka ohjaavat oikeusjärjestyksen kehitystä ja tulkin-²⁹⁷taa. On siten huomattava, että perusoikeudet ovat osaltaan arvosidonnaisia ja niiden sisällöllinen ulottuvuus määrittyy tietyssä ajassa ja paikassa tietynlaiseksi. Näin on myös huoltajan yksityisyyden suojan ollessa kyseessä. Huoltajalle kuuluu vastuu lapsestaan ja tähän vastuuseen sisältyy velvollisuus lapsen oikeuksien toteuttamiseen. Hyvä lapsuus muodostuu hyvin monen osatekijän kautta ja tärkeintä hyvässä lapsuudessa on tulla rakastetuksi. Silloin kun lapsi on rakastettu, halutaan hänen tarpeensa myös täyttää täysimääräisellä tavalla. Lapsen perusturvasta ja perustarpeista ei tule tinkiä, vaan lastensuojelutarpeen selvityksessä on olennaista ottaa huomioon, että ”lapsen maailma” on kaukana ”aikuisen maailmasta”. Lapsen tunne-elämän ja kokemusten suuruutta ei voi korostaa liiaksi: se, mikä on aikuiselle pieni, on lapselle suuri. Näin ollen viranomaisen interventioimenpiteissä tulee olla lähtökohtana se, että viranomaisen toimenpiteet ja päätökset edistävät lapsen oikeuksien toteutumista.

Huoltajan oikeusasemaa kaventaa lastensuojelussa se, että hänellä ei ole helppoa pääsyä oikeusasemansa sisältöön säännösten tulkinnanvaraisuuden vuoksi, mistä johtuu, että perusoikeudet antavat huoltajalle mahdollisuuden hahmottaa omaa oikeudellista asemaansa suhteessa viranomaiseen ja siten myös helpottavat huoltajaa tiedostamaan omia oikeuksiaan. Toisaalta perusoikeuksien ollessa väljästi muotoiltuja voi niiden suojaama kohde ymmärtää oikeudellisen suojan rajattomaksi, mikä vaikeuttaa viranomaisen ja hallinnon asiakkaan yhteisymmärryksen pääsemistä. Viranomaisen tulisikin selkeyttää huoltajalle lakiin perustuvaa toimivaltaansa sekä sitä, millä perusteella huoltajan perusoikeuksia on kyseisessä tilanteessa mahdollista rajoittaa. Tämä edellyttää käytännössä, että huoltajalle korostetaan yhteistyön merkitystä ja lastensuojelutarpeen selvittämisen painavaa intressiä. Yhteistyö on tärkeää, sillä perusoikeuksien arvosidonnaisuudesta johtuen myös viranomaisella on hankalaa hahmottaa toimivaltansa laajuutta ja sitä, millainen puuttuminen lastensuojelutarpeessa perheen yksityisyyteen on ylipäänsä

---

²⁹⁷ Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, s. 92.

mahdollista. Lasten oikeudet eivät kuitenkaan ole niin sanottuja superoikeuksia suhteessa huoltajan oikeuksiin, ja siis viranomaisen toimivallan voi nähdä määrittävän sen kautta, miten lapsen oikeuksien havaitaan perheen arjessa toteutuvan. Huoltajalle kuuluu vanhempainvastuu, joka rajoittaa huoltajan oikeuksia.

Perus- ja ihmisoikeuksien voidaan nähdä tuovan väljään sääntelyyn tasapainottajan roolia eri oikeussuhteiden osapuolten aseman määrittelyyn. Lastensuojelutarpeen selvityksen erityisestä luonteesta johtuen eivät asiakaslain säännökset ole ideaaliset huoltajan oikeusaseman kannalta. Lastensuojelutarpeen selvityksessä nimittäin huoltajan ja viranomaisen näkemykset lapsen edusta voivat olla täysin erilaiset, eikä yhteistyö tällöin luonnollisesti suju ongelmitta. Viranomaisen toimiessa objektiivisesti lapsen edun turvaamiseksi ja lapsen tuen tarpeen selvittämiseksi, viranomaisen toimivaltaa ei tule rajoittaa tai tehdä viranomaisen harkintavallan toteuttamista käytännössä vaikeaksi. Harkintavallan merkitys on tärkeä, jotta tapauskohtaisuus voidaan ylipäänsä huomioida. Harkintavallalle tulee kuitenkin asettaa oikeudelliset puitteet sekä perusteluvelvollisuus, jonka avulla lastensuojelutarpeen selvityksestä tulee avointa huolimatta siitä, onnistuuko viranomainen luomaan hyvän yhteistyösuhteen huoltajan kanssa. Reaalisten argumenttien painoarvon voi nähdä olevan korostunut lastensuojelussa, sillä kaavamainen toiminta ei huomioi tilanteiden ainutlaatuisuutta ja tapauskohtaisuutta. Reaaliset argumentit ovat tärkeitä lastensuojelussa, jossa viranomaisen harkintavallan tarkoitussidonnaisuutta voidaan nimenomaisesti ohjata oikeusperiaatteiden välityksellä. Aarnio tuo esille sen, että reaaliset argumentit tuottavat ratkaisuja, jotka nojautuvat tarkoituksenmukaisuuteen, järkevyyteen, kohtuuteen tai muihin vaatimuksiin. Reaaliset argumentit nojautuvat seurausharkintaan, mikä ei ole vaille ongelmaa, sillä tiedolliset uskomuksemme ja asenteemme vaikuttavat reaalisten argumenttien käytössä.²⁹⁸

Käytännössä lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisessä tulee ottaa huomioon myös se, että lapsen etu voi edellyttää nopeaa selvityksen tekoa. Tällöin on hyvin haasteellista pohtia, missä tilanteissa huoltajan oikeusaseman eri elementit ovat lapsen etua vahvemmassa asemassa. Lastensuojelussa tulee siten varautua eräänlaiseen ”kaiken-varalta” – toimivallan käyttämiseen, sillä lapsen etu voi edellyttää myös nopeaa lapsen tilanteen selvitystä. Toisaalta koskaan ei

---

²⁹⁸ Aarnio 1971, s. 100.

tulisi viivytellä lastensuojelutarpeen selvityksen tekoa, sillä lapsen tilanteesta ei voi olla koskaan varma. Voidaankin pohtia, ovatko lapsen oikeudet kaikesta huolimatta eräänlaisia supe-roikeuksia, jotka oikeuttavat viranomaisen toimivallan edellytysten laajaan tarkastelemiseen. Ajatellen nykyistä yhteiskunnallista tilannetta ja kehitystä, jossa lasten ja nuorten pahoinvointi on lisääntynyt, voidaan perustellusti ajatella lapsen oikeuksien turvaamisen olevan ensiarvoisen tärkeää. Lastensuojelutarpeen selvityksessä on siten olennaista lapsen tilanteen objektiivinen selvittäminen, mikä edellyttää myös viranomaisen toimivallan käytöltä laajaa tarkastele-mista silloin, kun lapsen tilannetta ei voi varmuudella selvittää muulla tavoin. Sosiaalityössä asiakaslähtöisyys on merkittävä elementti. Asiakaslähtöisyyden sisällöstä tulee kuitenkin huo-mioida sen kaksinaisuus: asiakaslähtöisyys sisältää oikeuden yksityisyyteen sekä velvollisuu-den yhteisöllisyyteen²⁹⁹.

---

²⁹⁹ Mahkonen 2008, s. 211.